Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

VENDSYSSELSKE
AARBØGER

UDGIVET AF

HISTORISK SAMFUND FOR HJØRING AMT

1953

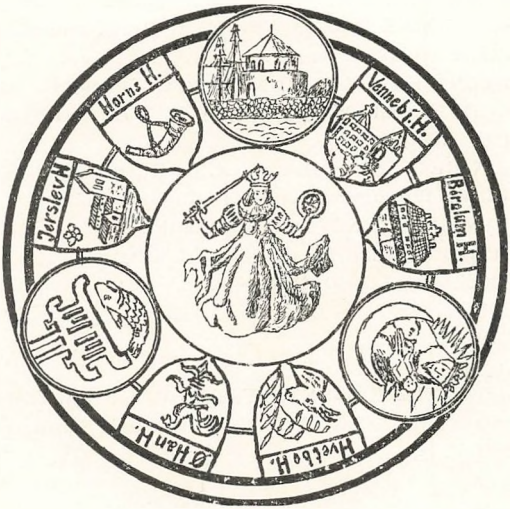

HJØRING

I KOMMISSION HOS ELLEN POULSENS BOGHANDEL

EXPRES-TRYKKERIET (OLUF JØRGENSEN)

1953

INDHOLDSFORTEGNELSE

Side

EN EPISODE I FLADSTRAND. Af Overlærer A. Nørregaard-Knudsen 1
JORDEMODEREN PAA LÆSØ. Af N. P. Petersen 20
FARENDE FOLK. Af C. Klitgaard 29
KIRKESKIBE I HJØRRING AMT. Af Museumsinspektør Henning Henningsen 46
EN RØMNING FRA BØRGLUM KLOSTERS GODS. Ved Lærer A. Skjødsholm 59
VRAA KIRKE. Af Arkitekt Charles Christensen 65
KALKMALERIERNE I VRAA KIRKE. Af Museumsforstander P. Christensen 76
FISKERBYEN VED KJUL STRAND. Af C. Klitgaard 82
ET PAR RETTELSER TIL BØRGLUM KLOSTERS HISTORIE. Af C. Klitgaard 84
ENDNU EN RETTELSE TIL BØRGLUM KLOSTERS HISTORIE. Af Museumsforstander P. Christensen 86
† KRISTIAN GRØNTVED. Af C. Klitgaard 90
LOKALHISTORISK LITTERATUR. Af C. Klitgaard 92
FRA STYRELSE OG REDAKTION 96
NYE MEDLEMMER 101
REGNSKAB 103
TILLÆG:
SKOLER OG DEGNE I VENDSYSSEL. Ved P. Christensen, C. Klitgaard og Kr. Værnfelt (selvstændig Paginering).

EN EPISODE I FLADSTRAND
UNDER ENGLÆNDERKRIGEN

Da Englænderne kaprede
10 Kornskibe, der var søgt ind under Fæstningens Beskyttelse

Af Overlærer A. NØRREGAARD-KNUDSEN
Frederikshavn

I Aaret 1792 døde Kommandanten over Fladstrand og Hals Fæstninger, Major Peter v. Leth. Han var gennem sit Ægteskab med Kommerceraad Christen Jensen Møenboes Enke, Esther Marie Olesdatter, blevet Ejer af Herregaarden Knivholt, og derfor kunde han og Ingeniørkorpset tage det med Sindsro, at den lange 48 Fags Kommandantbolig i Fladstrand Hornværk, der var opført i Aarene 1686—87 af Bindingsværk, fuldstændig forfaldt. Hans Efterfølger, Oberst Carl Friedrich Müller, maatte derfor tage Ophold i en Bygning i Hals Skanse, og det samme var Tilfældet med Oberst Friedrich Christian Otto v. Gørtz, der overtog Kommandantskabet i Aaret 1800.

Det var naturligvis ikke saa heldigt, at Kommandanten over Fladstrand Fæstning var bosiddende i det afsides og langt bortliggende Hals, og der var derfor fra de højeste militære Myndigheder, Chefen for den nørrejyske Generalkommando, Generalløjtnant v. Moltke (efter hvem Nordre Skanse ved Fladstrand i 1801 kom til at bære Navnet: Moltkes Skanse), og Chefen for Ingeniørkorpset, Generalmajor v. Gedde, truffet en Aftale med Strandingskommissionær Frantz Über-

s a x i Fladstrand om et vist Opsyn med Fæstningsværkerne i Fladstrand. Denne Aftale med Frantz Übersax var truffet med Kronprinsens Vidende og Billigelse, og som en Erkendtlighed var Frantz Übersax i samme Anledning blevet udnævnt til Krigskommissær.

Det kunde maaske synes mærkeligt, at man traf en saadan Aftale med Frantz Übersax, men Sagen var den, at han stod i et vist Tilknytningsforhold til Fæstningen, idet han kom til Fladstrand i Aaret 1776 som en Slags Ekspeditør, d. v. s. Ind- og Udskiber af Skyts og Ammunition til Fæstningen, og han ses stadig at have passet dette Hverv. Han greb ogsaa ind og fik de værste Ulemper fjernet. Saaledes fik han Hornværket indhegnet for at hindre Køerne i at gaa ind paa dets Grund for at græsse, hvad de hidtil havde haft for Vane. Ligeledes havde Fiskerne fundet paa at lægge til ved Nordre Skanse og bære baade Fangst og Redskaber op over Volden, hvorved de ødelagde baade Volden og Tjørnebeplantningen paa Esplanaden. (En Esplanade var en Fæstnings ubebyggede Forterræn ind mod en By, og Tjørnebeplantningen var den Tids Erstatning for Nutidens Pigtraad).

Denne Ordning kunde naturligvis ikke undgaa at skabe visse Ulemper i Fredstid. Blandt andet sporer man i alle Frantz Übersax's Skrivelser desangaaende stadig hans Ulyst til at gaa den i Hals boende Kommandants Myndighed for nær, og Ordningen opretholdes da heller ikke længere end til 1805. Men under Krigsforhold var Tilstanden ganske uholdbar, og da truende Krigsskyer nu i Eftersommeren 1807 begyndte at trække op over Landet, blev der straks udnævnt en Interimskommandant i Fladstrand. Valget faldt paa den 60-aarige Oberstlieutnant J o h a n G o t t l i e b P e n i c k ved 3. jyske Infanteriregiments 3. Bataillon i Aalborg.

Anlæget af den fladstrandske Prammehavn var paa-

begyndt i Efteraaret 1806, og til Lederen af Havnearbejdskommandoet afgik under 17. August følgende Ordre fra den nørrejyske Generalkommando:

> Herr Lieut. Harbou, Fladstrand.
>
> »Under 15. hujus er Herr Oberst Lieutnant v. Penick overdraget den militære Commando i Hjørring Amt og altsaa ogsaa over Fladstrand, eftersom Oberst v. Gørtz er i Hals. Herr Lieut. staar saaledes under Oberst. Lieut. Ordre og afgiver ham Rapporter Commandoet betræffende. De 30 Mand, der arbejder ved Havnens Anlæg, vedbliver med deres Arbejde, men da de nu faar Geværer, saa maa De nu til Øvelse hver Søndag exersere med hele Commandoet 2 Timer.
>
> Moltke.«

Som det fremgaar af ovenstaaende Ordre var Oberstlieutnant Penick ikke alene Interimskommandant i Fladstrand, men han havde tillige Kommandoen over alle de i Hjørring Amt liggende Batterier og det til Kystvagt udkommanderede Militær og Borgervæbningsmandskab. Foruden de i 1801 anlagte Batterier i Løkken, Sæby, Skagen og Hou, blev der nu ogsaa anlagt Batterier i Kjul, Asaa og Vorsaa. Arbejdet med Montering af alle disse Batterier udførtes fra Fladstrand af Tøjhusløjtnant Harald Carstens, den senere Bestyrer af Arsenalet i Fladstrand efter Fæstningens Nedlæggelse i 1818, og Fæstningens Blokvogn ses stadig at være paa Vej mod et eller andet Batteri med Skyts.

Foreløbig gik Fjendtlighederne ud over København, der forsvaredes af den 70-aarige General Henrik Ernst Peymann. Dennes Navn var en Tid stærkt knyttet til Fladstrand, idet Fæstningens Genoprettelse i 1773 foregik under daværende Kaptajn Peymanns Ledelse. Der findes i Hærens Arkiv en Række meget daarligt skrevne Rapporter fra hans Konduktør i Fladstrand. Premierløjt-

nant Christen Sørensen Lemvigh, hvori denne holder Kaptain Peymann underrettet om de forskellige Arbejder, der blev foretaget i Fladstrand. Peymann blev senere Ingeniørkorpsets Chef, og i 1807 maatte han meget mod sit Ønske efter Ordre fra Kronprinsen overtage Kommandoen over København og Kronborg. Han var jo væsentlig Ingeniørofficer og vel ikke vant til at lede et Forsvar. Han blev haardt saaret under Bombardementet, og efter tre Dages Bombardement kapitulerede han og udleverede Flaaden, som han ikke havde truffet Foranstaltninger til at sænke. For denne Forseelse dømtes han til at miste Ære, Liv og Gods, men han blev benaadet, idet Dødsdommen ændredes til Afsked uden Pension. Senere bevilgedes der ham dog en Pension.

Den paafølgende 6 Ugers Vaabenstilstand benyttede Englænderne til at gøre den udleverede Flaade sejlklar og føre den til England. Dermed var vi naaet hen sidst i Oktober, og Efteraaret og Vinteren, som ikke tillod saa store Bevægelser til Søs, var rykket nær. Vaabenstilstanden afløstes imidlertid af Krig med England igen, og i det følgende Foraar rykkede Krigen Fladstand ind paa Livet.

I April Maaned 1808 krydsede fire engelske Orlogsskibe, tre Fregatter og en Brig, i Farvandet ud for Fladstrand, og 12 Fartøjer ladede med Korn for Norge var desaarsag søgt ind under Fæstningens Beskyttelse. Fortet Deget var paa dette Tidspunkt endnu ikke blevet armeret, og Kommandanten lod derfor efter Samraad med Premierløjtnant Henne af Søetaten Skibene lægge ind til Boenshage syd for Kastellet 4 a 500 Alen fra Land, saa nær som Grundene tillod. — Premierløjtnant Claus Hartvig Henne af Søetaten, en Provstesøn fra Tanum i Norge, var pr. 15. Juli 1806 af Admiralitetet beordret til sammen med Frantz Übersax at indtræde i Havnebygningskommissionen for det mindre fladstrandske Havne-

anlæg. Ved Krigsudbrudet i 1807 blev han udnævnt til kommanderende Søofficer i Fladstrand og Overbestyrer af Paketfarten fra Jylland til Norge, en Stilling han, sin Ungdom til Trods, røgtede med en Omsigt og Dygtighed, der skaffede ham baade Samtidens og Eftertidens varmeste Anerkendelse. Men Permierløjtnant Hennes og de øvrige her i Fladstrand stationerede Søofficerers Indsats gennem den lange Krig udgør et stort Kapitel for sig selv i Fladstrands Historie og skal ikke nærmere omtales her. — Endvidere lod Oberstløjtnant Penick et bevægeligt Batteri paa 2 Stk. 4-pundige Kanoner anlægge paa Boenshage, for at dets Ild kunde krydse Kastellets. Til yderligere Sikkerhed lod han det yderste af Skibene faa en Underofficer og 8 Mand om Bord med Ordre til at skyde paa alt, der nærmede sig.

Oberstløjtnant Penick havde under 21. April indsendt Rapport til Generalkommandoen om de fjendtlige Skibes Bevægelser og udtalt sin Frygt for, at det var deres Hensigt at opbringe de paa Rheden opankrede 12 Skibe. Englænderne havde imidlertid fjernet sig, men Natten til den 26. April kom de igen. Natten var overordentlig mørk, og dækket af Mørket gik Mandskab fra Skibene i Barkasser, hvis Aarer var omviklede med Tøj og indsmurt i Fedt for at dæmpe enhver Lyd, og listede sig sydfra langs Bangsbostrand op til Skibene, der hurtigt blev entret. Angrebet skete saa lydløst og uventet, at der ikke blev Tale om Modstand. Besætningen saa ikke anden Udvej end at flygte i Land og lade Skibene i Stikken. Hverken fra Kastellet eller Batteriet paa Boen havde man hørt den ringeste Lyd, men nogle af de i Land flygtede fik Batteriet paa Boenshage alarmeret, og dette aabnede saa Ilden. Der gik straks Bud efter Kommandanten. Som tidligere nævnt var der ingen Kommandantbolig i Fladstrand, men Oberstløjtnant Penick, der maa anses for at have været en nogenlunde velsitueret Mand — han havde

saaledes nogle Aar i Forvejen ejet Herregaarden Lengsholm — havde skaffet sig Bopæl ved at købe en Gaard oppe i selve Fladstrand, og der laa han, forklarer han selv, fuldt paaklædt paa sin Seng. Han begav sig straks paa Vej, men da det var saa mørkt, maatte han tilbage efter sin Lygte for at undgaa at falde i Grøfterne paa Vej ned til Fæstningen. Ogsaa fra Kastellet havde Kanonerne nu taget fat, men paa Grund af Skibenes Beliggenhed kunde de kun anvende en 24-pundig og to 12-pundige Kanoner, og grundet paa Mørket kunde de ikke kontrollere Virkningen af deres Ild. Strømmen var desuden Fjenden gunstig, saa han kun behøvede at kappe Ankertovet for at tage Skibene med ud.

Fra Kommandanten afsendtes omgaaende følgende Rapport til Generalkommandoen i Aalborg:

> »Uheldigvis maa jeg rapportere Herr Generalen, at vi paa det søndre Kastel siden Kl. 1 i Nat har været engageret med Fjenden og fyret bestandig med Canonerne, men da det var saa mørkt, at vi ikke kunde se, hvad vi egentlig traf, saa kan jeg endnu ikke sige, hvor mange af Fartøjerne Fjenden har faaet, men de fleste af Fartøjerne er ulykkeligvis i Fjendens Vold. Saa snart jeg faar Efterretning derom, skal min fuldstændige Rapport følge.
>
> Fladstrand, den 26. April 1808.
> Kl. 3½ Nat.
>
> P e n i c k.«

Oberstløjtnantens fuldstændige Rapport fulgte samme Dag, men den kunde kun bekræfte, at 10 af de 12 Skibe var blevet Fjendens Bytte. At de ikke ogsaa fik de to resterende Skibe med sig, skyldtes udelukkende, at de paa Grund af forskelligt Havari ikke var i sejlklar Stand. Fra Generalkommandoen svares tilbage under 28. April:

> »Formedelst Oberst-Lieut. anden Rapport af 26. hujus erfarer jeg der Udfaldet af det saare ube-

hagelige Optrin ved Fladstrand; det maa være enhver smertelig, at saa store Insulter kan foregaa tæt under Fæstningens Kanoner og maa tiltrække sig vor allernaadigste Konges allerhøjeste Mishag. Forinden jeg kan give allerhøjeste samme et hensigtsmæssigt Foredrag om det skete, saa behager Herr Oberst-Lieut. paa det nøjagtigste og detailleret at give mig Rapport og Erklæring, hvorledes Forsvarsmidlerne var anvendte og de Præcautioner, som er taget til de Skibes Forsvar, som De i Rapport af 21. hujus sidstleden meldte, at De befrygtede at være Fjendens Hensigt at tage, i Særdeleshed erklærer over følgende Punkter:

1. Paa hvad Sted og efter hvis Ordre havde Kornskibene placeret sig under Fæstningens Kanoner? og i hvilken Afstand?

2. Har Skipperne faaet nogen Forholds Ordre i Tilfælde af fiendtlig Overfald, især om Natten, og hvilke ere de?

3. Har Skibene om Natten været besat med Vagt og hvor stærk?

4. Er der ikke om Natten bleven patrouilleret saavel til Søs som til Lands og efter hvilke Instruxer?

5. Hvor stærk var et Piquets, som Herr Oberst-Lieut. under 21de har meldt at have ladet udrykke? hvilke Ordrer er dem givet, og hvorledes er de udført?

6. Hvorledes er Angrebet af Fienden sket? til hvad Tid? og hvorledes blev det først bemærket?

7. Hvad blev der giort til at forhindre Bortførelse af Skibene, da man mærkede Angrebet, og hvorledes var enhver paa sin Post, og hvilken Aktivitet blev vist?

Bardenfleth,
com. General.«

Sagen blev nu forelagt Kongen. Christian den Syvende var død i Rendsborg godt en Maaned i Forvejen, men det havde som bekendt ikke anden Betydning, end at Kronprinsen overtog Kongemagten under Navnet Frederik

den Sjette. Og nu fremkommer Parolbefaling af 10. Maj 1808:

»Efter indkommen allerunderdanigst Rapport til Os fra Generalkommandoen i Nørre-Jylland er det lykkedes Fienden den 26. forrige Maaned at tage og bortføre fra Fladstrand Rheed endeel Skibe ladte med Provisioner, og da denne Bortførelse er sket under Fæstningens Kanoner, uden at Oberst-Lieutnant v. Penick, som for Tiden forretter Kommandanttjeneste der paa Fæstningen, har som det synes, anvendt de Midler, han havde i sin Magt til at forsvare disse Skibe og forhindre sammes Bortførelse af Fienden, saa befaler Vi herved, at bemeldte Oberst-Lieutnant v. Penick skal være suspenderet fra den ham nu anbetroede Kommando, og at en Overkrigskommission skal nedsættes i Fladstrand eller Aalborg til at undersøge og paakiende merbemeldte Oberst-Lieutnant v. Penicks Forhold ved denne Lejlighed og hvad Sagen videre angaar. Denne Overkrigskommission skal bestaa af Oberst-Lieutnant v. Zuber og tvende Majorer, der udnævnes af General-Major v. Bardenfleth, ligesom Generalauditoriatet beskikker en Auditeur til at være Actuarius og føre Protocollen i Kommissionen. Alle, som opholde sig i Nærheden af Kommissionsstedet, og som Kommissionen maatte finde fornødent at fremsende, enten som Vidne eller for at giøre Forklaring om Sagen, skulle være pligtige at møde. Naar Dom er afsagt, indsendes samme tilligemed Acterne til Generalauditoriatet i Danmark for derigennem allerunderdanigst at refereres Os til allernaadigst Resolution.

Friederick R.«

Genpart af denne Parolbefaling fremsendtes til Oberstløjtnint Penick sammen med følgende Befaling fra Generalkommandoen af 14. Maj 1808:

»Jeg maa herved ikke uden Deltagelse kommunicere Herr Oberst-Lieut. indesluttet allerhøjeste Befaling i Følge hvilken De altsaa ville behage:

1. at aflevere alt, hvad Commandoskabet angaar, til Herr Pr.-Lieut. Henne af den Kongl. Søe-Etat.

2. ligeledes Herr Major v. Orninge — alt hvad som angaar Districts Commandoet og den Dem anbetroede 3die Bataillon af 3die Jyske Infanterie Regiment. Naar og hvor den befalede Overkrigs Commission skal begynde, skal nærmere blive Herr Oberst-Lieut. bekiendtgiort.

Bardenfleth.«

Overkrigskommissionen blev nedsat i Fladstrand. Den bestod af den af Kongen udnævnte Oberstløjtnant Zuber og Majorerne Arenstorff og Westerholt. Fra Generalauditoriatet beskikkedes Auditør Schøt som Aktuar (Retsskriver). Den samme Auditør gør forøvrigt Indtryk af at have været en noget sensibel Herre, der ikke var egnet for Klimaet heroppe i det høje Nord. I sin Indstilling til Generalauditoriatet meddeler han, at Kommissionens Medlemmer vekselvis havde været syge, og som Grund dertil angiver han daarligt Brakvand, Strandduften i den stærke Hede, Trækvind i den aabne By og Kosten, der mest bestod i Fisk. Selv erklærer han at have været næsten afmægtig under Forhørene. Kommissionen begyndte sine Møder den 3. Juni, og den har efterladt sig et meget omfattende Materiale, der med Forhørsprotokol og løse Bilag udgør mindst et Par Hundrede Foliosider. Sagen og Dommen gengives her efter Generalauditørens Indberetning, der gentager Sagen i store Træk:

»Allerunderdanigst Relation fra det Danske Generalauditoriat betræffende: Oberstleutnant Johan Gottlieb v. Penick, Kommandeur for det 3die Jydske Infanteriregiments 3die Bataillon. Hans Fødested findes ej Protokollen tilført (f. 1/1 1748 i København), men hans Alder er 60 Aar, og deraf har han tilbragt 40 Aar i Kriegstieneste. Siden den 13. August og indtil 10. Maj d. A., da han blev suspenderet, har han

bestyret Kommandantskabet over Fladstrand Fæstning og tiltales nu:
for Efterladenhed i Opfyldelsen af sine Embedspligter som Kommandant.

I dette Aars April Maaned blev 12 danske Koffardiskibe, de fleste ladte med Provisioner for Norge, blokerede paa Fladstrand Rhed af 4 fiendtlige armerede Skibe. — Oberstlieutnant v. Penick havde som Kommandant ladet Kornskibene lægge ind under Castellets søndre Værker 4 a 500 Alen fra Land, som det nærmeste Grundene tillod, og ved et Strandhus, Boven kaldet, ladet opstille et lidet bevægeligt Batteri, hvis Ild skulde krydse Castellets. Derhos blev Skibene besatte med Lotser, som i Nødsfald kunde sætte dem paa Grund, og hvis et heldigt Øjeblik tillod det, ledsage dem til Hals.

Disse Anstalter uagtet har Fienden Natten til den 26de April under Beskyttelse af Mørket og i Barcasser, hvis Aarer i Roergangene var overforede med Tøj, bemægtiget sig og udført 10 af de nævnte Fartøjer, hvilket viser, at de af Kommandanten trufne Anstalter maa have været uhensigtsmæssige eller slet overholdte. Deres Majestæt har i Følge heraf med Parolbefaling af 10. Maj d. A. allernaadigst befalet denne Officers Forhold, og hvad Sagen videre angaar, ved en Overkriegs-Kommission undersøgt og paadømt.

Overkriegs-Kommissionens Medlemmer, efter at de paa Stedet havde undersøgt de Midler, Oberstlieutnanten havde i sin Magt til at forsvare de under hans Fæstnings Beskyttelse henlagte Koffardiskibe, haver, som selv for en deel Sagkyndige i Fæstningskunsten til Protocollen erklæret: at Fladstrands Castel var i upaaklagelig Forsvarsstand, men at Castellet selv hverken er saaledes anlagt eller saaledes indrettet, at det formaar at hindre Skibes Bortførelse fra Rheden, paa hvilket Sted af samme de end vare henlagte, og at Oberstlieutnant v. Penick altsaa fra denne Synspunkt maa ansees at være brødefri; hvorimod de have eragtet, at han som Kommandant ikke tør kunne antages at have været uvidende om denne hans Fæstnings Mangler, og at han følgelig var pligtig at gribe andre Midler eller dog hindre, at Fienden ingen Fordeel skulle kunne høste af et Angreb. Til disse af Kom-

mandanten forsømte Midler regnes fornemmelig: at Ror og Sejl ej var borttagne, Skibene ikke heller, da Faren var nær, lossede; ingen Anstalter føjede til deres Sænkning; ingen Søpatrouiller foranstaltede; Landpatrouillerne ikke rigtigen dirigerede; samt: at i Almindelighed Sløvhed, Ligegyldighed og Uorden har hersket i Tienestens Gang. Paa Grund af disse forefundne Omstændigheder og under Anførsel af 50, 123, 135 og 146 Kriegsarticler, confererede med Anordningen af 27. April 1792 Cap. 2, Pag. 6 og 8 har Overkriegs-Kommissionen i dens under 20. Juli affattede Dom saaledes kiendt for Ret:

Oberstlieutnant v. Penick bør have sin militære Charge forbrudt. I Procesomkostninger betaler han Diætpenge til Overkriegs-Kommissionens Medlemmer efter Chargerne fra den Dag af, da enhver er afrejst fra sit sædvanlige Opholdssted, eller det Sted, hvorhen han sidst var kommanderet, efter nærmere Opgivende, nemlig for Oberste v. Zuber, som Oberstlieutnant fra 2. til 12. Juni og dernæst som Oberste, for Major v. Arenstorff fra den 6. Juni og for Major v. Westerholt fra 3. Juni, alt indtil Dommens Publicationsdatum. Saa betaler han ogsaa til Overkriegs-Kommissionens Actuarius 100 Rdl. siger et Hundrede Rigsdaler D. Ct. Alle øvrige til Fladstrand Fæstning hørende Officerer, Underofficerer og Gemene frifindes.

Generalauditoriatets Relation.

Den Hovedgrund, hvorpaa Oberstlieutnant v. Penick har bygget sit Forsvar, er: at han troede, at de omhandlede Koffardiskibe ikke stod under hans, men under Sølieutnant Hennes Commando, og at han intet havde med dem at giøre, hvilken Formenings Rigtighed ej trænger til at bevises, naar han maa erkiende, at Koffardiskibene vare henlagt under Beskyttelse af den Fæstning, hvis Kommandant han var, da derimod bemeldte hans Ytring godtgiør, hvorlidet han har bekymret sig om at kiende Omfanget af sine Embedspligter. Vel paastaar Oberstlieutnanten desuagtet at have givet flere hensigtspassende Befalinger i Henseende til Skibenes Conservation end de i Begyndelsen af denne allerunderdanigste Relation anførte, men foruden dette af alle hans underordnede benægtes, saa strider det og mod hans egen nysmeldte Mening: at

han ej havde noget med Skibene at giøre. Derimod er det klarligen lagt for Dagen, at Oberstlieutnant v. Penick ikke alene i Henseende til alt, hvad der vedkom hine Skibe, men endog i næsten alle øvrige Tienestepligter krævede af ham, virkelig har giort sig skyldig i den Ligegyldighed og Uordentlighed, som Overkriegs-Kommissionen i den ovenfor allerunderdanigst nedskrevne Fremstillelse af Sagen har tillagt ham. — Saaledes er det bevist, at han ikke har bekymret sig, om hans Ordre virkelig blev udført, ikke engang søgt at afhielpe de Hindringer for Ordrernes Udførelse, som bleve ham anmeldte; ikke undersøgt paaklagede Uordener; ikke holdt sit Mandskab saaledes samlet, at han kunde giøre Brug deraf; ingen Paroljournal over sine Befalinger ført eller ladet føre; ikke havt den befalede Forraad af Brød og Vand i Castellet, og endelig: ikke engang, imedens Fienden laa saa nær, havt Piquetter i Fæstningen om Nætterne, med flere og mindre væsentlige Forsømmelser.

Generalauditoriatet kan saaledes ikke andet skiønne, end at den Oberstlieutnanten tilfundne Embedsforbrydelse er fuldkommen begrundet, og finder med Hensyn til den fordoblede Iver og Paapassenhed, som i Kriegstid bør kræves af enhver Militair, ej heller Grund til allerunderdanigst at andrage paa nogen Formildelse i denne Del af Dommen. I Henseende til de Overkriegs-Kommissionens Medlemmer tildømte Diæter derimod, maa det vel anses passende, at disse Officerer tillægges Diæter for den Tid, som de kunne ansees virkelig at have anvendt paa Sagens Behandling, samt paa Rejsen til og fra Kommissionen, men ingenlunde for de længere Mellemtider, da de enten ikke, eller ikke for Sagens Skyld, kunne have opholdt dem i Fladstrand.

Endskiønt Overkriegs-Kommissionen paa Grund af Udtrykket: »Og hvad Sagen videre angaar,« i den allerhøjeste Parolbefaling af 10. Maj har anseet sig beføjet til at undersøge, om nogen anden end Oberstlieutnant v. Penick har giort sig strafskyldig ved det forefaldne, er dog intet graverende indkommet mod flere, hvorfor og alle øvrige til Fæstningen hørende med Føje er frifundne. — Sluttelig bemærkes pligtskyldigst, at Agepostens nuværende uregelmæssige Gang har forvoldt, at Sagens Documenter, skiøndt afsendte fra Fladstrand den 20. Juli sidst-

leden, ikke ere tilhændekomne Generalauditoriatet før den 2den denne Maaned.

Paa Grund af alt foranførte indstiller Generalauditoriatet allerunderdanigst om den allerhøjeste Resolution paa, at Dommen i nærværende Sag maatte blive at affatte i følgende Udtrykke:

»Vi stadfæster herved Overkriegs-Kommissionens Dom, dog saaledes: at de Overkriegs-Kommissionens Medlemmer tilkiendte Diæter kun skulle beregnes for de Dage, som de virkelig formedelst Sagens Behandling eller formedelst Reiser til og fra Kommissionens Samlingssted har maattet være borte fra deres sædvanlige Opholdssted.

Det idømte udredes inden 4 Uger efter denne Vor allerhøieste Resolution og Dommens Publikation under Lovens Tvang.

Generalauditoriatet, den 8. September 1808.

Allerunderdanigst

Bornemann.«

Kongen tiltraadte Generalauditørens Indstilling, og dermed var Oberstlieutnant Penick gledet ud af Fladstrands Fæstnings Historie, men Mindet om ham blev ved at leve længe, vistnok dog i en ikke saa lidt fordrejet Skikkelse. Historier, der fortælles om ham, har i alt Fald ingen Bund i Virkeligheden. Han var et ganske almindeligt Menneske, sikkert sløset og udygtig, saaledes skildrer Forhørene ham, han fyldte ikke sin Plads, og han faldt som Offer for sin Udygtighed. Men han var paa ingen Maade en Forrædder, og saadan har den Tids Mennesker sikkert nærmest opfattet ham. — Men naar man beskæftiger sig med denne Sag, kan man ikke helt frigøre sig for den Tanke, at der maaske bag hele denne Historie ligger Traade, som ikke er saa helt lette at rede ud. Det kunde i alt Fald se ud til, at begge Fladstrands Kommandanter, baade Interimskommandanten i Fladstrand og den

virkelige Kommandant, Oberst v. Gørtz, i Hals begge skulde fjernes, for at en ny Mand kunde komme til. Dette modsiges heller ikke af, at Oberstlieutnant Penick tre Aar efter sin Afsked fik tildelt en aarlig Pension paa 420 Rdl. Han døde 1821 i København, 73 Aar gammel.

Endnu inden Overkrigskommissionen vel havde begyndt sit Arbejde i Fladstrand, var Fladstrands nye Kommandant allerede udnævnt, og det blev — Overkrigskommissionens Formand, den 60-aarige Oberst Zuber Ferdinand Zuber. Det vil sige, det vilde nok have set lidt for mærkeligt ud, om Overkrigskommissionens Formand officielt blev udnævnt til den Stilling, som den anklagede Oberstlieutnant Penick endnu kun var suspenderet fra, og derfor blev der gaaet en Omvej. Den fremgaar af følgende Skrivelse fra Generalkommandoen:

> »Hans kongelige Majestæt haver under 12. ds. allernaadigst behaget at resolvere som følger:
>
> Commandanten paa Fladstrand Fæstning og Hals Skanse, Oberst Friederich Christiern Otto v. Gørtz, afskediger Vi herved i Naade med Behold af sine hidtil havte Vartepenge, og i Betragtning af, at han stedse har opfyldt sine Pligter til Vor Tilfredshed, tillægger Vi ham endvidere 100 Rdl. aarlig.
>
> Oberst v. Zuber udnævner Vi herved til Commandant over Hals Skanse, Egense Batteri og Fladstrand Fæstning saaledes: at han skal bo i Hals Skanse, og der egentlig føre Commandoet saavelsom over Egense Batteri, men at han i Henseende til Fladstrand blot faar Inspektion over denne Fæstning, siden samme er saa fraliggende, at en Interims-Commandant til at commandere paa Stedet er i Krigstid nødvendig.
>
> Idet jeg herved communicerer Herr Obersten denne allerhøjeste Befaling, ifølge hvilken De saa naadefuldt entlediges fra de besværlige Forretninger, De med saa megen Evne og Nidkierhed for Kongens Tjeneste saa ærefuld har forestaaet, være det mig tilladt at bevidne Dem min særdeles Til-

fredshed og Tak for de Bestræbelser, De i alle Henseender til Tienestens nøjagtige Udførelse har udvist — og mine bedste Ønsker geleider Dem til den Ro, De saa vel har fortient.

Aalborg, den 29. Juni 1808.

Bardenfleth.«

Oberst Zuber var saaledes udnævnt til Oberst Gørtz' Efterfølger i Hals, men han kom aldrig til at beklæde denne Post. Den passede ham næppe, han vilde blive i Fladstrand og have Enekommandoen. Foreløbig faar Oberst Gørtz efter derom indsendt Forespørgsel Ordre til at fungere videre, indtil Overkrigskommissionen i Fladstrand har endt sit Arbejde, og under 29. Juli fremsendes der saa kongelig Befaling om, at Kaptain Munch beordres til Interimskommandant i Hals og Egense, medens Oberst Gørtz overdrager Kommandoen i Fladstrand, Hals og Egense til Oberst Zuber, der derefter forbliver i Fladstrand. Dermed var Overkommandoen efter 16 Aars Forløb atter flyttet tilbage til denne Fæstning.

Oberst Zuber var født i København 1748. Han var tjenstgørende ved Ingeniørkorpset og avancerede til Kaptajn og Major. En Tid var han Generaladjutant hos Hans Majestæt Kongen og vedblev efter Tidens Skik at bære denne Titel. Derefter blev han overflyttet som Oberstlieutnant i Infanteriet og gjorde Tjeneste i Helsingør, hvilken By han i det hele taget følte sig stærkt knyttet til. Han maa formentlig efter sin Karriére bedømmes som en meget dygtig og energisk Officer, men han havde en meget stor Skavank. Han kunde ikke styre sit hidsige Sind, og det bragte ham tit ud i ganske uholdbare Situationer, som han ikke altid selv kunde klare sig ud af. Og det blev da ogsaa Aarsagen til, at han maatte forlade Helsingør.

Han var der af en eller anden Grund blevet grundig Uven med en Brandmajor, der efter Oberstlieutnantens

Sigende havde været ualmindelig grov imod ham, hvorfor han uden videre lod Brandmajoren arrestere og putte i Kachotten. Det var dog at gaa et Nummer for vidt, og Ingeniørkorpsets Chef, Generalmajor G e d d e, maatte til at blande sig i Sagen for at redde ham ud af den. Han skrev et langt Brev til Oberstl. Zuber, hvor der blandt andet staar:

> »Herr Generalauditør v. Bornemann fortalte mig i Gaar, at han var tilskrevet en Beretning om Deres Højvelbaarenhed mod en Brandmajor, som De skal have ladet arrestere, fordi han havde været grov imod Deres Højvelbaarenhed, og at denne Mand vilde klage over Vold, og at Sagen kunde faa en meget mislig og krænkende Ende for Dem, hvorfor han indstændig havde ledet og raadet Dem jo før jo heller at bilægge den, paa det samme ikke skulde komme for Domstolen. I Dag har jeg fra andre Steder faaet Deres Trætte stadfæstet, og alle stemmer de overens i, at Brandmajoren vil sejre. Dette bevæger mig af Venskab og Agtelse for Deres Højvelbaarenhed som en gammel Officer og Soldat af høj Charge saavel for Deres egen som Corpsets Ære at bede og besværge Dem uopholdelig at bilægge Striden, saa der ikke bliver Søgsmaal. Deres Højvelbaarenhed ved, at den røde Kjole ikke taaler nogen Plet, og at en Officers Ære bør være ren og ubestridt. — — —
>
> Thi da Deres Ophold i Helsingør efter denne Affaire nødvendig maa blive Dem yderst ubehagelig, saa raader jeg Dem ligeledes af oprigtigt Venskab at komme derfra under Foregivende af deres svækkede Helbred og tage til København.
>
> Gedde.«

Denne Hændelse indtraf i Begyndelsen af Aaret 1808 og var altsaa Aarsagen til, at Oberstlieutnant Zuber maatte forlade Helsingør. Affæren ses ikke at have medført noget Søgsmaal, saa den maa paa en eller anden Maade være blevet bilagt ved Brandmajorens Eftergiven-

hed. Men Oberstlieutnant Zuber var nu uden Kommando, og det var formentlig derfor, han blev anbragt som Formand for Overkrigskommissionen i Fladstrand. Her avancerede han til Oberst, og kort Tid efter udnævntes han altsaa til Kommandant over Fladstrand Fæstning, hvilket formentlig havde været tilsigtet hele Tiden.

Oberst Zuber tager nu med Energi fat paa at rette de Mangler, der havde vist sig at være ved Fladstrand Fæstning, og i de følgende Aar faar han fuldstændig carte blanche med Hensyn til de nødvendige Omforandringer og Ombygninger, og det er meget store Beløb, der stilles til hans Raadighed, ca. 100,000 Rdl. Af hans vigtigste Ombygninger kan nævnes Udrustningen af Fortet Deget, der gjorde Fladstrands Rhed sikrere som Tilflugtssted for Koffardiskibe og forhindrede en ny Penick-Affære. Taarnet i Kastellet blev forsynet med bombesikre Hvælvinger, saa man undgik som tidligere at benytte Kirken som Ammunitionsdepot. Taget blev forøvrigt ogsaa revet af, det var tækket med Egespaaner og ydede ikke noget Værn mod Beskydning eller Brand, og derefter blev det dækket med et tykt Lag Ler og Sand. Saaledes stod det til 1830, da det fik sin nuværende Tagkonstruktion, der er noget lavere end den oprindelige. Endvidere anlagde han søndre Batteri ved Fladstrand, hvoraf der endnu findes smaa Rester i den nuværende Skansegade. Det var Oberstlieutnant Penicks Idé med et bevægeligt Batteri til at støtte Kastellets svage sydlige Side, der her blev permanent. Batteriet var oprindelig bestemt til at skulle ligge paa Boenshage, men Oberst Zuber ønskede at faa det lagt noget sydligere, og han fik sin Vilje mod selv at tage Ansvaret. Endelig paabegyndte han i Efteraaret 1808 Bygningen af den nye Kommandantbolig og Kaserne, der staar endnu i en noget afkortet Skikkelse. Den blev først færdig i 1812, og Oberst Zuber kom aldrig til at bebo den, i det han tog sin Afsked i 1811, næppe helt frivilligt.

Denne Bygning har tjent mange forskellige Formaal. I de første 7 Aar var den Kommandantbolig og Kaserne. Dernæst var den Bopæl for Arsenalbestyreren for Fladstrand Arsenal indtil 1863. I tyve Aar var den Bopæl for den pensionerede Arsenalbestyrer Kaptajn W e l s c h indtil 1883. Da kom den i Kommunens Eje ved, at Staten og Kommunen delte det gamle Fæstningsterræn imellem sig, og Kaptajn Welsch fik 300 Kr. i Erstatning for Tab af Bolig. Siden har den været brugt som Skole og Administrationsbygning, og nu er den Sædet for Nordjysk Marinekommando.

Ogsaa her i Fladstrand prægedes Oberst Zubers Virksomhed af hans føromtalte Hidsighed. Den kommer særlig til Orde i hans Skrivelser til Generalkommandoen over de store Forsinkelser i hans Byggeri. Han betragtede det som en personlig Fornærmelse, at Krigssituationen med dens daarlige Transportforhold lagde Hindringer i Vejen for ham. Men stærkest sporer man den i hans Forhold til de unge Søofficerer, der var stationerede her i Fladstrand. Han klager ustandseligt over dem til Generalkommandoen, og disse Klager indbringer ham højst unaadige Svar fra den kommanderende General, Generalmajor T e l l e q u i s t, til Tider saa unaadige, at der trues med de alvorligste Følger for ham selv, hvis de gentager sig. Det er sikkert disse spændte Forhold, der er Aarsag til, at han allerede i Februar 1811, efter kun halvtredie Aars Forløb, nedlægger Kommandoen, hvad enten det nu skete frivilligt eller tvungent, og igen bosatte sig i Helsingør.

Oberst Zuber var en mærkelig Mand. Han var den fødte Kværulant. Paa den anden Side ses han ogsaa fuldtud at kunne anerkende de mange raske Bedrifter, der udførtes af de samme unge Søofficerer her fra Fladstrand, men forliges med dem kunde han ikke. Maaske var det i Virkeligheden en Art Misundelse, for det var jo de unge Søofficerer som C l a u s H a r t v i g H e n n e, Brødrene T u x e n,

Jørgen Conrad de Falsen og deres unge Medhjælpere, der fuldstændig prægede Aktiviteten her fra Fladstrand under Englænderkrigen. Det var den sidstnævnte af disse, Conrad de Falsen, der i 1813 udnævntes til kommanderende Søofficer i Fladstrand efter Kaptejnlieutnant Henne, da denne udnævntes til Fyr- og Havneinspektør i Danmark. Oberst Zuber afløstes som Kommandant af Kaptejn Møller, der gjorde Tjeneste her til Fæstningens Nedlæggelse i 1818.

Forfatteren har til ovenstaaende Fremstilling hentet sit Materiale fra de skrevne Kilder i Hærens Arkiv. Han har tidligere omtalt »Episoden« i sin Artikel om »Fladstrands første Havn« i vor Aarbog for 1949, S. 27 flg.

En udførlig Skildring, der ved talrige Aktstykker belyser Forsvarsforanstaltningerne ved Fladstrand i Aarene 1801—09, findes desuden i »Meddelelser fra Krigsarkiverne« (3. Bd., S. 428), udgivet af Generalstaben ved Oberstløjtnant C. Th. Sørensen 1883—90.

Om Krigskommissær Frantz Übersax (Uebersax), der i det foregaaende nævnes som tilsynsførende ved Fæstningen og iøvrigt er kendt som Storkøbmand, Skibsreder, Strandingskommissionær, tilsynsførende ved Havneanlæget, Ejer af Hirtsholmene m. m., har Forf. berettet udførligere i ovennævnte Artikel i Aarb. 1949. Han meddeler, at Übersax var født i Elsass 1749, og han døde i Fladstrand 2. Januar 1812. Hans Enke Mette Kathrine Wilson, f. 1756, d. 1837, og to Døtre ejede Hirtsholmene til 1849 (Se P. Chr. Pedersen: Blade af Hirtsholmenes Historie, Kbh. 1942).

Red.

JORDEMODEREN PAA LÆSØ

Af N. P. PETERSEN

I August 1853 sendte Pastor I. C. Gravenhorst paa Læsø en Meddelelse til Hjørring Amt om, at Jordemoderen paa Øen, K. N. Viis, havde modtaget Ansættelse i Randers Amt.

Birkefogedfuldmægtig A. C. Hoffmann fik efter Forhandlinger med Randers Amt en Ordning i Stand, saa at Jordemoderens Afrejse udsattes til 1. November.

Imens blev Stillingen paa behørig Maade opslaaet ledig, men der meldte sig ingen Ansøgere, hvorfor Amtmanden henvendte sig til Den kongelige Fødselsstiftelses Direktør med en Forespørgsel, om der ingen eksaminerede Jordemødre var ledige. Han fik det Svar, at de fra Amtet indsendte Lærlinge først blev færdige næste Aar (1855), men Direktøren lovede, at han, hvis nogen eksamineret Jordemoder maatte ønske Ansættelse uden for København, straks vilde lade Amtet tilgaa Meddelelse derom.

Saa gik der en Tid, og paa Foranledning af Birkedommer H. C. Gad mindede Amtmanden paany Direktøren for Fødselsstiftelsen om dennes Løfte »af Hensyn til Sagens Vigtighed«. Ogsaa denne Gang uden Resultat.

Men saa fik Amtmanden en lys Idé. I en Skrivelse til Birkedommer Gad fremkom han med det Forslag — »for at faa Ulemperne afhjulpne« — at Gad i Forening med Distriktslæge J. W. Timm i Sæby skulde finde en Jordemoder i Sæby Lægedistrikt, der var villig til paa

Amtets Regning at tage over til Læsø, »indtil en Jordemoder kunde erholdes«.

En saadan Overflytning blev dog ikke nødvendig, for den 23. Marts 1854 kom en Meddelelse om, at Fødselsstiftelsen havde fundet en eksamineret Jordemoder, der var villig til at overtage Bestillingen, naar der foruden den lovede Løn leveredes hende 1 Td. Rug pr. Kvartal, og naar Udgifterne ved hendes og Familiens Overflytning blev betalt.

Birkedommer Gad gik nu i Lag med Sogneforstanderskabet paa Læsø for at faa fastslaaet, om dette var villigt til at udrede de forlangte yderligere Udgifter til Jordemoderen. Flertallet vilde dog kun yde ½ Tønde Rug pr. Kvartal, og denne Meddelelse afgik til Fødselsstiftelsen med Ønsket om, at Jordemoderen d o g var villig til at indgaa paa de tilbudte Betingelser.

Det var hun. Og saa fik hun Besked om, at hun snarest maatte tiltræde Rejsen paa 2. Plads med Dampskibet »Valdemar« til Frederikshavn, hvorfra hun over Sæby skulde tage med den sædvanlige Fragtbaad til Læsø.

Hun fulgte ikke Henstillingen, men gik i Land i Hals, hvor hun hyrede C h r. B a a g ø til at sejle sig direkte til Læsø. Betalingen passede ikke Amtet, og Birkedommer Gad fik Ordre til at undersøge Spørgsmaalet nærmere, eventuelt søge at faa Beløbet nedsat. Foreløbig anvistes 30 Rdl. til Fødselsstiftelsen, der havde lagt Rejsepengene ud. Med Beløbet fulgte en Henstilling til Fødselsstiftelsen om at antage flere Jordemoderelever fra Vendsyssel »for ikke mere at komme ud for lignende Forhold«. Dette synes ogsaa at være sket, men Eleverne har ikke alle været lige brugelige, for i Slutningen af 1854 sendtes to retur som uanvendelige. (Den ene havde defekte Fingre).

Læsø havde nu i seks Maaneder været uden Jorde-

moder, men der havde heller ikke — synes det — været særlig Brug for hende, for til Amtet indløb kun een Regning — fra Distriktslæge J. H. K. Krebs — paa 4 Rdl. 58½ Sk. for ydet Assistance ved Fødsel under Vakancen.

Den nye Jordemoder hed Anne Jacobsen, født Møller, og hendes Mand, Søren Chr. Jacobsen, betegnes som Urmager. De var begge Thyboer. Anne Jacobsen var født 2. Maj 1815 i Stagstrup Sogn som Datter af Husmand Chr. Lausten Møller, og Søren Chr. Jacobsen var født den 12. Juli 1802 som Søn af Gdr. Jacob Larsen i Hørsted Sogn. Ægteparret førte i nogle Aar en omflakkende Tilværelse. Deres første Barn, Jacob, er født i Hørsted 1835, det næste, Christine, i Thisted 1839, det følgende Barn, Anna, i Sebbersund 1841, et andet, Martin, i Vilsted Sogn (Aalborg Amt) 1845, og de to yngste, Frederik Hauch og Imanuel, er født i Hals 1849 og 1851.

Paa et eller andet Tidspunkt har Anne Jacobsen faaet Tid til at tage Jordemodereksamen, hvorefter hun har faaet Ansættelse i Hals, hvor hun virkede nogle Aar. Det var derfor ganske naturligt, at hun paa Rejsen til Læsø, hvortil hun ankom den 4. Maj 1853, gjorde Ophold i Hals.

I Aarene 1851—53 gjorde Mormonerne rig Høst i Landsdelen, ogsaa i Hals. Ægteparret Jacobsen blev grebet af deres Lære og besluttede at udvandre til Utah. I hvert Fald fortæller Kirkebogen — efter Opgivelse af Pastor Einar Nielsen, Hals — at hele Familien den 11. November 1853 melder Afgang til Amerika. Den er vel saa, som de øvrige mormonske Udvandrere i disse Aar, rejst til København for derfra over Hamborg at sejle til England, hvorfra Udvandrerskibene udgik.

Familien kom imidlertid ikke til Mormonernes forjæt-

tede Land. Der kan være flere Grunde dertil, blandt andet den, at de tabte Troen. Dette synes dog, som det efterfølgende vil vise, ikke helt at kunne forklare Spørgsmaalet. Men Læsø Kirkebog viser, at tre Uger efter Jordemoderens Ankomst til Øen — den 27. Maj 1854 — døde hendes lille Pige, Julie Marie Sara Jacobsen, 5 Maaneder gammel. Barnet maa altsaa være født i Slutningen af December 1853. Og dette kan give Forklaringen paa, at Anne Jacobsen ikke turde — eller kunde — begive sig ud paa den lange og besværlige Rejse til det fjerne Utah. At Familien ikke kom af Sted maa betegnes som et stort Held for den.

Den 26. December 1853 forlod tre Skibe København med mormonske Udvandrere. Ankomsten til Hamborg fandt Sted den 7. Januar og til Hull den 9. Januar. Her indskibede Udvandrerne sig paa »Benjamin Adams«. De sejlede til New Orleans og op ad Mississippifloden til St. Louis, hvortil de ankom den 13. Marts. Mange Børn døde paa Rejsen. Paa Mississippifloden udbrød der Kolera, og Dødsfaldene var talrige.

I 1854 forlangte Kultusministeriet Oplysninger fra Præster, Herredsfogeder og Sogneforstanderskaber i Hjøring Amt om Mormonernes Lære og Praksis med Hensyn til Polygamiet (Flerkoneriet). Præsterne E. W. Begtrup i Flade og Joh. Fr. Pape i Jelstrup havde nemlig udtalt, at »i Vendsyssel var Mænd og Kvinder — støttende sig til deres nye Profets Autoritet — begyndt at leve i Flæng med hinanden«.

Indberetningerne gav et negativt Resultat. Det blev kun Smaating, man fandt frem og gjorde et Nummer af. En af disse Smaating fandt man i Pastor I. C. Gravenhorst's Indberetning fra Læsø. Han skriver: »I forrige Maaned beskikkede Amtet en Kone, Anne Jacobsen, til Jordemoder paa Læsø. Hun har tidligere været Mormon,

men erklærer nu at være slettet af disses Lister. Nogle af hendes Børn (der kunde blot være Tale om to), som dels er født i Hals (Kjær H.), dels i København, er ikke døbte, og hun nægter vedholdende at lade »sine tildels flere Aar gamle Børn« døbe. — — Hun kan ikke anses for at henhøre til det evangelisk lutherske Trossamfund, uden at hun dog véd at angive, til hvilket Samfund hun vil regnes. — — Men da hun har været her saa kort, og hendes religiøse Forestillinger synes saa forvirrede, kunde det vel lykkes hende ved et forlænget Ophold i Pastoratet at komme til et klarere Religionsbegreb«.

Man kan dog skønne, at der ikke har været Grund til nogen Bekymring, for Anne Jacobsen er forholdsvis hurtig faldet til Føje. Folketællingslisterne for Læsø fra 1. Februar 1855 og 1860 viser, at der ud for alle Familiemedlemmernes Navne er anført: luthersk, — endog ud for Navnet paa en udøbt Pige, som dog har faaet Navnet M a r i a. Desuden er opført endnu en Pige, A g a t h e A m a l i e, født 1858. Hele Familien Jacobsen bestod nu af ti Medlemmer. Opholdet paa Læsø havde altsaa, som ogsaa Pastor Gravenhorst havde ment, virket velgørende paa Anne Jacobsen. Det forekommer pudsigt, at alle Skrivelser vedrørende dette og andre Spørgsmaal er rettet til Jordemoderen, mens Urmagerens Navn end ikke er nævnt.

Efter Indberetningen fra Pastor Gravenhorst forlangte Ministeriet imidlertid nye Oplysninger af Amtet og vedlagde en Udtalelse af Biskop L. C l. W. B i n d e s b ø l l i Aalborg. Biskoppens Syn paa Sagen havde faaet Udtryk i en lang Skrivelse, en hel Afhandling, som her refereres i Uddrag.

Biskoppen indrømmer, at der ikke findes nogen Lovbestemmelse om, hvilken Trosbekendelse Jordemødre skal have, men Mormonernes Lære er saa afvigende, at der maa træffes særlige Foranstaltninger. Han véd for

Eksempel, at deres Paatrængenhed er saa stor, at de fortrinsvis skaffer sig Adgang til Huse, hvor der er Barselkvinder for »medens Børnene er svage og ufornuftige« at forurolige Mødrenes Samvittighed med Hensyn til Barnedaabens Gyldighed. Hvis de kan bevirke en Udsættelse over 8 Uger (Lovbestemmelse om Tvangsdaab), kan de fremkalde Konflikt med Øvrigheden, saa Barnedaaben kommer til at tage sig ud som Tvangsdaab.

Mormonerne søger ogsaa, skriver Biskoppen videre, at vinde Jordemødrene, for at disse »i afgørende Øjeblikke« kan øve Indflydelse paa Barselkvinderne, fordi det er deres (Jordemødrenes) Udsagn, der tit afgør, om Hjemmedaab skal finde Sted, og det er oftest dem, der maa foretage denne. Derved — synes Biskoppen — foreligger der tilstrækkelig Grund til ikke at ansætte en Kone som Madam Jacobsen, der maaske nok er dygtig i sit Fag, men med Hensyn til sin Tro er saa tvetydig, at det med Sikkerhed kan siges om hende, at hun er en Modstander af Barnedaaben, hvortil kommer, at hun er Jordemoder paa en Ø, hvor ingen anden Hjælp kan faas, og hvor samtlige Beboere er forpligtede til at lade deres Børn døbe inden 8 Uger efter Fødselen.

Derefter følger et Skud paa Amtet: »Den verdslige Øvrighed bør være Grundloven og Folkekirken saa meget Hensyn skyldig, at den ikke arbejder sammen med et saa farligt Parti som Mormonerne eller tvinger Befolkningen til at benytte Jordemødre, der af religiøs Overbevisning er Modstandere af Barnedaaben«. Biskoppen ved, at hun (Anne Jacobsen) har vakt baade Misfornøjelse og Bekymring blandt Befolkningen paa Øen, og han finder begge Dele saa begrundet, at han ikke kan undlade at udtale sin Beklagelse over for det høje Ministerium.

Det er forstaaeligt, at Amtmanden — efter det Slid han havde haft med at skaffe Læsø en kvalificeret Jorde-

moder — føler sig irriteret over at skulle beskæftige sig med Madam Jacobsen. Dette kom frem i hans Svar til Ministeriet.

Først gør han Rede for alle de Besværligheder, han har haft med Jordemoderens Ansættelse, og derefter slaar han fast, at hvis der er Tale om et Ansvar i denne Sag, saa maa han dele det med Sogneforstanderskabet paa Læsø, der ønskede Anne Jacobsen ansat, ligesom ogsaa Stiftfysikus havde anbefalet hendes Ansættelse. Desuden havde Den kongelige Fødselsstiftelse garanteret for hendes Duelighed og Agtværdighed. Stiftelsen havde ganske vist gjort opmærksom paa, at Anne Jacobsen havde været Mormon, »men var traadt ud af dette Samfund og var slettet af dets Lister«, hvorfor Amtet ikke havde fundet nogen som helst Grund til ikke at ansætte hende.

Med Hensyn til Bispens Angreb paa de verdslige Myndigheder nøjes Amtmanden med en Udtalelse om, at »det vilde have været uforsvarligt at lade Læsø være uden Jordemoder i saa lang Tid, naar der tilbød sig en kvalificeret og velanbefalet Kvinde, selv om hun h a v d e v æ r e t (understreget af Amtmanden) Mormon.«

Til Meddelelsen om, at Madam Jacobsen ikke vilde lade sine Børn døbe, bemærker Amtmanden, at der ikke til Amtet er indløbet Angivelse af et sligt Forhold, for var der det, havde han forlængst bragt Lov af 13. April 1851, § 10, i Anvendelse[1]).

Der blev ikke, hverken fra Ministeriets eller Amtets Side, foretaget mere i Sagen.

Nu skulde man regne med, at der var blevet Ro om

[1]) Omtalte § 10 bestemmer, at Forældre, der ikke hører til et anerkendt Trossamfund, har Pligt til inden 8 Uger at anmelde en Barnefødsel og Barnets Navn.

Læsø's Jordemoder, men saadan gik det ikke. Endnu en Række Skrivelser blev Resultatet af Madam Jacobsens Ophold og Praksis paa Øen.

Hun klagede nemlig over, at hun ikke fik den Løn, hun havde Krav paa efter Birkedommer Gads Tilsagn. Der var lovet hende et Tillæg paa 20 Rdl. aarlig af Læsø Landgilde, men dette Beløb vilde Sogneforstanderskabet ikke anerkende, da det ikke kendte det mindste til en saadan Aftale. Dette foranledigede Amtet til at spørge Herredsfoged Gad, der i Mellemtiden var forflyttet til Thisted, om han ikke havde forvekslet de 20 Rdl. af Landgilden med de normale 20 Rdl. af Amtsrepartitionsfonden. Dette mente han ikke. Senere viste det sig, at der slet ikke ydedes noget af Landgilden, men derimod 12 Rdl. af Viborg Domkapitels Strandingsindtægter paa Læsø. Amtet holdt paa, at Madam Jacobsen havde Krav paa 20 Rdl., da de var tilsagt hende. Hvor de 8 Rdl. blev taget fra, oplyses der intet om, men man maa gaa ud fra, at hun har faaet dem.

Der var ogsaa lovet hende fri Bolig »med en liden Hauge«, to Favne Brænde eller et tilsvarende Kvantum Tørv samt Græsning og Vinterfoder til en Ko; men ingen af Delene blev opfyldt helt ud, og derfor indløb der utallige Klager til Amtet fra hende, saa om det ene og saa om det andet. Tilsidst nødtes Amtet til i en Skrivelse at gøre den konstituerede Birkedommer Hoffmann opmærksom paa, at det efter Loven er paalagt Birkedommeren at se efter, om Kommunen præsterer sine Ydelser til Jordemoderen. Saa hørte Skriveriet til Amtet op.

Gamle Mennesker paa Læsø har berettet — til Lærerinde Frk. Anna Johnsen — at Jordemoderens Livsførelse ikke var den bedste, men dette kan antagelig skyldes hendes Forhold til Mormonismen. Hun blev, efter samme Kilde, kaldt »den store Jordemoder«, et Navn, der vel hentyder til hendes Udseende.

Den 1. April 1863 entlediges Anne Jacobsen. Det har ikke været muligt at finde, hvor den store Familie efter den Tid har slaaet sig ned, eller hvorfor Jordemoderen tog sin Afsked i en Alder af kun 48 Aar.

Kilder:

Hjøring Amts Kopibøger samt Kultusministeriets Arkiv i Rigsarkivet.

FARENDE FOLK

ET FREMMED BEFOLKNINGSELEMENT VED DRONNINGLUND STORSKOV

Af C. KLITGAARD

Min Tak til Carlsbergfondet for Understøttelse til Arkivarbejde.

Adskillige ældre Vendelboer husker sikkert, at der i sidste Halvdel af 1800erne ved Storskoven i Dronninglund Sogn boede et fremmed Befolkningselement, som med et Fællesnavn kaldtes »Rejsende«, og som ernærede sig som Artister, Skærslippere, Markedsgøglere og Musikanter samt nu og da som Hestehandlere. Jeg husker fra min Barndom i Blokhus o. 1875, at Trupper af disse Folk ogsaa kom dertil; Mændene spillede paa Blæseinstrumenter som Valdhorn og lignende, og Kvinderne slog Triangel eller trakterede en Harpe, som imponerede os Børn ved sin Størrelse.

Af hvad Grund disse mærkelige, sorthaarede og mørkhudede Folk just havde slaaet sig ned paa dette i Datiden saa ensomme Sted, er det ikke lykkedes mig at udfinde; men antagelig var det, fordi de som værende af en fremmed Race yndede Isolation; de var af den Zigøjnertype, man endnu saa ofte træffer i Finland og Sverige og hist og her ogsaa i Norge, hvor Eiler Sundt særligt har studeret deres Livsforhold, og de var utvivlsomt af mere eller mindre blandet Zigøjnerblod. Maaske har Kolonien i Dronninglund haft Forløbere i en Koloni,

som ifølge Matriklen 1662 boede i nogle Huse i Voergaards Skov i Voer Sogn nord for Dronninglund og vist hørte til Natmandsfolket; her træffer vi Peder Glarmester og Roland Glarmester[1]). Glarmestererhvervet, der jo for en stor Del bestod i at trække Blysprosser til Vinduerne, var et udpræget Arbejde for de saakaldte »Tatere« eller »Kæltringer« ligesom Reparation af Kobberkedler, Blikarbejde og Rakkerarbejde, og i den Samfundsklasse forekom det tyske Navn Roland ofte.

Forøvrigt var Bakkerne omkring Storskoven og de vestligere liggende Allerup Bakker i Hellevad Sogn og Bakkepartiet i Skæve Sogn Tilholdssted for et som oftest udenfor det borgerlige Samfund staaende Befolkningselement, der boede i jordgravede Hytter og ernærede sig paa mere eller mindre lovlig Maade, saaledes Tyvebanden »Barkholtdrengene« i Skæve Sogn o. 1840 og »Allerupdrengene« o. 1900 med deres kvindelige »Medløbere«. En Del af de forannævnte »Rejsende«, som de kaldte sig, var Katolikker, og deres Sprog var sædvanligvis Plattysk, men indbyrdes talte de ofte »Romnis« (antagelig Rumænsk) eller »Sinding« (vist Siebenburgsk). Huslærer og Musiklærer i Brovst Johan Miskow, der selv hørte til Romaniefolket og en Tid rejste her i Landet med dem, har i »Danske Studier« 1904 og 1909 omtalt disse »Rejsende« og meddelt en lille Samling Ord af deres Sprog.

Efter at det ved Lov af 15. Maj 1875 blev forbudt

---

[1]) Roland virkede i 1680erne som Glarmester ved mange vendsysselske Kirker. En Sidsel Rolandsdatter, f. i Nors i Thy 1786, stod 1807 sammen med flere af Taterfolket tiltalt for Hekseri og Tyveri i Børglum Herred, og hun havde en Søster Juliane Rolandsdtr.. De var Børn af omløbende Glarmester Roland Christensen og Johanne Isaksdatter, og Juliane var født i Ebdrup S. paa Djursland Aar 1800. (A. Gaardboe: De sidste Natmandfolk i Vendsyssel, S. 141 f). Sidsel Rolandsdatter blev atter 1837 taltalt for Heksekunster. En Roland Chr. Hansen blev 1834 dømt for Tyveri ved Kær-Hvetbo H. Ret.

Tatere, Musikanter, Dyreforevisere, Akrobater m. fl. fra Udlandet at tage Ophold eller rejse rundt her i Landet, forsvandt de tidligere saa hyppigt forekommende Savoyarddrenge med deres Aber, de omvandrende Bjørnetrækkere med Lirekasse og de fremmede Musikanter, som vi mindes i Sangen (»Fra Bøhmerland kom en Flok Spillemænd — til Danmark satte de Kursen hen« —o.s.v.), og ved dette Lovbud blev ogsaa vore hjemlige »Rejsende« mere isoleret end forhen saavel med Hensyn til ægteskabelige Forbindelser som i sproglig Henseende; — de yngre Generationer blev dansktalende og blev dels gift med hjemlige Stammefrænder og dels med Personer udenfor deres Kreds, hvorved de efterhaanden absorberedes af det øvrige Samfund, og Romanisproget glemtes lidt efter lidt.

Nu og da kom en Zigøjnertrup paa Gennemrejse fra Sverige til Tyskland med Polititilladelse og mod at stille et Pengebeløb som Depositum. Dette var saaledes Tilfældet o. 1876, da en Trup paa 14 Personer med 3 Vogne, 6 Heste og 2 Telte under Ledelse af en Høvding Bomba gæstede Blokhus paa Rejse fra Sverige til Ungarn. De var Kobbersmede og Akrobater og for Kvinder og Børns Vedkommende tillige paatrængende Tiggere eller »Rapsere«, der gerne vilde have en Høne i Suppegryden. De var velforsynet med Penge og Sølvsmykker, og Høvdingen havde en mægtig sølvbeslaaet Kommandostok. De unge Kvinder opførte Zigøjnerdanse til Mændenes Musik og var rigt behængt med Sølvsmykker, men forøvrigt var hele Truppen meget paatrængende. Fra Blokhus fortsatte den Rejsen til Fjerreslev og Thy og syd paa langs Jyllands Vestkyst til Grænsen. 1884 slog en mindre Trup Lejr et Par Dage øst for Hjøring; den var ligeledes paa Gennemrejse fra Sverige til Tyskland, men senere har jeg ikke erfaret noget om saadan Gennemfart fra vore Nabolande.

I Dronninglund Sogn var der i sidste Halvdel af 1800erne to Fremmedkolonier, én ved Sømosen syd for Storskoven og én nord for Skoven i Dorf Fjerding, og af disse var Dorfkolonien den ældste og anlagt ca. 1862 af Familien Altenburg. I Følge Folketællingerne 1845 og 1860 var der da ingen fremmede Folk her. Kolonien ved Sømosen var den yngste og laa paa et ret afsides og indelukket Sted, en kedelformet Dal mellem høje Bakker, der spærrede for Afløb fra den Sø, der senere blev til en sumpet Mose. Her boede bl. a. Familien Mundeling, af hvis Husplads der endnu ses Levninger. Huset stod endnu Aar 1900; det var af Bindingsværk, 10 Alen langt, 8 Alen bredt og med Lyreaabning i Taget i Stedet for Skorsten. Det havde kun én Stue samt Køkken og Gang.

Flere af de Slægter, der i sin Tid boede i Dorf Fjerding og ved Sømosen, har senere svunget sig op til at blive ansete Cirkusejere eller kendte Artister, og i det følgende skal man fremdrage nogle personalhistoriske Data om dem, idet dog bemærkes, at de som Følge af deres Omrejsen er vanskelige at efterspore i Kirkebøger og andre Akter, hvorfor mine i Aarenes Løb foretagne Notitser om dem da ogsaa er noget mangelfulde. I »Dansk Folkemindesamling« i Det kgl. Bibliotek findes en Del Optegnelser af Johan Miskow angaaende disse Slægter ligesom ogsaa af Cirkusejer Erhardt Gustav Mundeling.

Altenburg.

Den første Mand af denne Slægt, der antagelig stammer fra Sachsen-Altenburg, bosatte sig 1862 i Dorf Fjerding nord for Dronninglund Storskov og hed Carl Christian Georg Altenburg. Han var Søn af en Gottfried Altenburg og var født i Meldorf[2])

[2]) Angives andet Steds født i Lütjenburg, ca 30 km øst for Kiel.

i Ditmarsken o. 1816 og døde i Dorf 11. Nov. 1873, 57 Aar gl., begr. Dronninglund Kirkegaard, hvor Datteren satte et »kærligt Minde« over ham og Hustru[3]). Han betegnes i Kirkebogen som omvandrende Musiker, og hans Hustru spillede paa Harpe. Han havde en Broder, som var gift med en Pige af Skærslipperslægten Enoch, med hvem han havde to Sønner. Han holdt navnlig til paa Sjælland, og af de to Sønner blev Anton Altenburg Marskandiser i København, medens Heinrich Altenburg en Tid boede i Dorf som »Indsidder« og var gift med en Gaardmandsdatter, Kristiane Jensen. Henrich Altenburg var 1906 Vognmand i Horsens. Hans Søn Charles Christoffer August Altenburg blev født i Dorf 5. Okt. 1874, og en anden Søn var maaske Musikdirektør Johan Friedrich Altenburg, som døde i Juni 1904.

Ovennævnte Carl Christian Georg Altenburg var gift med Helene Magdalene Brandt, f. i Burg ved Meldorf i Ditmarsken o. 1826, d. 18 . . i ? Hun boede 1890 i Dorf som Husejer. De havde mindst 8 Børn, nemlig:

1. Frederikke Leonora Birgitte Altenburg, f. 1857 i Tolstrup i Skanderborg Amt, d. ? , gift med Skærslipper Carl Oscar Wilhelm Müller i Dorf (se Slægten Müller).

2. Rosa Kristine Gertrude Altenburg, f. o. 1860 i Vejrum i Ringkøbing Amt, d. 26. Dec. 1885 i Dorf, 25 Aar, ugift.

3. Mathilde Georgine Juliane Altenburg, f. 5. April 1862 i Dorf, hj.dbt. Dronninglund 14. April, gift?

4. Justine Magdalene Roseline Alten-

---

3) Paa Stenen staar kun »Musikker Altenburg og Hustru. Kærligt Minde fra eders Datter Laura Salversen«.

burg, f. 10. April 1864 i Dorf, døbt i Frederikshavn 13. April s. A., d. . . . ?, gift 23. Nov. 7880 i Hammel med Skærslipper og senere Cirkusejer Erhardt Gustav Mundeling (se Familien Mundeling).

5. Josefine Esmunde Altenburg, f. Dorf 10. Maj 1867, hj.dbt. 15. Maj s. A., d. Bjerringbro 16. Maj 1944, gift med en Laugesen, fra hvem hun blev skilt.

6. Carl Christian Georg Altenburg, f. Dorf 10. Maj 1867, hj.dbt. 15. Maj. s. A., Musiker. Boede i Dorf og blev 31. Maj 1890 gift her med Akrobatinde Inger Helene von Barner, f. o. 1874, d. . . .[4]). Af deres Børn kendes:

a. Carl Christian Georg Altenburg, f. Foulum i Viborg Amt 12. Sept. 1890, dbt. Foulum 12. Okt. s. A., d. ?

b. Morteline Emilie Frederikke Altenburg, f. Nibe 10. Dec. 1892.

7. Laura Alexandra Altenburg, f. 23. April 1869 i Bislev ved Nibe under et Ophold der, gift med en Salvesen i ? Hun var 1890 ugift hjemme i Dorf.

8. Julius Altenburg, f. Dorf 19. Marts 1873, var 1890 hjemme i Dorf.

Af samme Slægt var Laurits Jacob Andreas Altenburg, f. 18..?, Musiker og Akrobat, der i Ægteskab med Mathilde Andersen havde mindst 2 Sønner:

a. Fritz Hugo Lauritz Altenburg, f. 27. Maj 1887 i Juvesta, Vesterromlands Len, Sverige, døbt i Gudmundä Kirke 31. Maj s. A.

b. Antonius Albin Andreas Altenburg, f. Uppsala 17. Okt. 1891, dbt. sst. 19. Okt. s. A., d. 5.

[4]) Findes ikke paa Stamtavlen i Danm. Adels Aarbog og var maaske Svensker.

Nov s. A. i Norrtelje, Sverige, begr. der 12. Nov. s. A. (Anmeldt til Dronninglund Kbg. fra Præsten i Uppsala).

En Heinrich Altenburg boede 1762 i Københavns Købmagerkvarter 186 paa et lille Hummer og var meget fattig (Kbh. Folketæll.).

Enke Olga Helene Altenburg, f. i Slagelse 24. Maj 1859, kom 1899 fra Vester Felding, Ringkøbing Amt, til Kbh. og boede 1901 paa Gl. Kongevej 125 sammen med en Datter Tekla Amalie Hald Altenburg, f. Kbh. 16. Febr. 1888.

Benneweis.

Familien stammer fra Tyskland, og dens første Mand her i Landet var August Wilhelm Benneweis, f. 18..?, d. 18..?, der havde været tysk Uhlan og kom hertil først i 1860'erne og fik Opholdstilladelse her efter at have spillet for Kong Frederik 7. Han var Musiker og boede en Tid i Dorf, hvor han var gift med Charlotte Anne Altenburg, antagelig Datter af Gottfried Altenburg og Søster til Carl Chr. Georg Altenburg i Dorf. Jeg husker ham og Hustru som omvandrende Musikanter, hun med Harpe, ca. 1875. Deres Hus i Dorf brændte o. 1886 — de nævnes ikke i Dronninglund Sogn i Folketællingerne 1870 og 1880, og de har vel været paa Vandring — og da deres Datter Henriette Dortea Johanne Kristine Benneweis kom ulykkeligt af Dage 22. Marts 1887, 19 Aar gl., flyttede de fra Egnen.

Deres Søn Gottfried Benneweis blev Ejer af en lille Cirkus og havde Vinterophold i Næstved og Haslev. Han var gift med en Brun, hvis Fader stammede fra Polen og var gift med en Kunz, der endnu levede ved Aar 1900 og nævnes som »en ægte Romani« o: Zigøjner. Gottfried Benneweis' Søn Brun-Benneweis var ligeledes Cirkusejer og gift med en Miehe

af Slægten fra Brunsvig[5]), og de havde flere Børn, bl. a. Eli, Manfred og Sonny Benneweis, af hvilke den førstnævnte nu (1952) er Direktør for den store og ansete »Cirkus Benneweis[6])« og Manfred er Domptør. En Del af Slægten er Katolikker.

Hertzberg.

Familien stammer antagelig fra Byen Hertzberg i Harzen, men den danske Linie siges at være kommet hertil fra Landsbyen Lehnkugel i Holsten[7]). Den første Mand af dette Navn, der boede i Dronninglund, var Skærslipper og Akrobat Heinrich Christoffer Hertzberg, der skal være Søn af en Skræder og være født i Meldorf i Ditmarsken (altsaa samme Sted som C. C. G. Altenburg) 11. Marts 1841[8]). Han havde sin Vinterhytte i Dorf Fjerding i nordre Side af Dronninglund Storskov, og han døde i Sømosen 25. Febr. 1917. Det er ikke fundet, hvornaar han kom til Dronninglund Sogn, men han var her 1877. 1881 flyttede Familien til Sømosen, og her var deres Vinterhytte indgravet i en Bakke, skønt Familien var ret velstaaende. Han var gift (ca. 1870) med Katrine Margrethe Vilhelmine Mägeli (Magiale, Magelin, Megele, Meedele), f. i Rødby paa Laaland 11. Juni 1847, d. Dorf 25. Jan. 1915, som vist ogsaa hørte til de farende Folks Kreds[9]). Paa Ægteparrets Gravsted ligger en ret anselig Sten med dette Ægtepars Navne og Data samt et »Farvel kære Hustru og Moder. Hvil i Fred«. De havde 7 Børn:

5) Artistslægten Miehe stammer fra Brunsvig, og Stamfaderen til den danske Gren skal have haft 27 Børn! Familien har ikke boet i Dronninglund; den ejer en stor Cirkus og har Vinterlejr i Ydby i Thy.
6) Jfr. »Alt for Damerne« 16/1951.
7) Miskows Opt.
8) Gravsten i Dronninglund, i Folketællingen 1880 angives hans Alder til 36 Aar, og han skulde saaledes være født 1843.
9) Billede af hende i »Danske Studier« 1909, S. 107.

1. Vilhelmine Rosine Rebekka Hertzberg, f. i Sigersted i Sorø Amt 28. Juni 1866 (før Forældrenes Vielse), d. 14. Okt. 1908 i Møgelmose øst for Dronninglund. »Elsket og savnet« staar der paa hendes Gravsten i Dronninglund tillige med hendes Fødsels- og Dødsdata. Hun blev 1890 gift med Skærslipper Carl August Louis Gottlob Lott, f. 1862 i Grannefeld i Tyskland og skal have været Søn af en Skorstensfejer. Efter at være konfirmeret kom han i Sadelmagerlære, men blev derefter Staldkarl ved Cirkus Miehe i Danmark. Senere blev han Skærslipper og Positivspiller og rejste om i en Beboelsesvogn, i hvilken ogsaa ved Aar 1900 Lotts Hustrus Søster samt hendes Kæreste og en forhenværende Sømand, Melchior, havde Tilhold. Om Vinteren søgte Familien Lott Tilhold hos Hustruens Fader Heinrich Christoffer Hertzberg i Dronninglund. Af. Lotts Børn er jeg truffet over følgende:

a. Alexandra Anna Louise Lott, f. i Hestlund i Bording Sogn, Viborg A., o. 1893.

b. Antonie Abelone Lott, f. i Kolding o. 1895.

c. Leonora Henriette Lott, f. N. Kongerslev i Aalborg A. 1896.

2. Alexandra Vilhelmine Louise Hertzberg, f. Farringløse, Sorø Amt, 31. Dec. 1870, d. . . 19. ., gift Dronninglund 23. Maj 1897 med Arbejdskarl paa Dronninglund Hovedgaard, Thomas Jakobsen, f. Hjørring Sct. Hans S. 27. Juni 1873, d. ... 19. ., Søn af Arbejdsmand Mathias Jakobsen og Lise Jensen.

3. Eleonora Henriette Hertzberg, f. o. 1872, d. Dronninglund 19. Marts 1877, 4 Aar gl.

4. Simon Hejmdal Hertzberg, f. o. 1875, d. Dronninglund 12. Marts 1877, 1½ Aar gl.[10]).

5. Simon Hejmdal Hertzberg, f. Dorf 3. April 1877, dbt. sst. 25. April.

10) Skal være født i en Vejgrøft.

6. Eleonora Henriette Hertzberg, f. Dorf 19. Febr. 1879.

7. Gottfredine Frederikke Marie Hertzberg, f. Dorf 29. April 1881.

8. Heinrich Grünevald Hertzberg, f. Hobro 12. Sept. 1882. Skal have været i Slagterlære i Løgstør, men blev derefter Skærslipper og blev o. 1903 indblandet i et Slagsmaal paa Hjallerup Marked. Maaske ham, der 1904 var Mekaniker paa en Fabrik i Karlshamn og gift med Louise Mundeling (se Familien Mundeling).

9. Heinrich Christoffer Hertzberg, f. Frederikshavn 1889, d. sst. 12. Okt. 1902, 13 Aar gl.

10. Cathrine Margrethe Vilhelmine Hertzberg, f. 20. Maj 1893 i en Beboelsesvogn i Lunderbjerg i Dronninglund Sogn.

En Søn af forannævnte Heinrich Grünevald Hertzberg var antagelig den Simon Grünevald Heinrich Hertzberg, der blev født 15. Okt., hj.dbt. 16. Okt. 1909 i Barrit Sogn ved Horsens som Søn af ugifte Ane Marie Jensen og Skærslipper Hertzberg. (Anmeldt til Dronninglund Sogn fra Barrit Sogn).

Endvidere kan nævnes, at en Søster til Heinrich Christoffer Hertzberg, Slægtens første Mand i Dronninglund, var gift Schultze og 1904 boede i Bonderup, vist paa Sjælland, og 2 af Døtrene var gift med henholdsvis Skærslipper Heinrich Enoch og Theodor Enoch, Cirkus »Dannebrog«, som navnlig rejste paa Sjælland.

En anden Søster var antagelig Anna Katrine Dorthea Lucia Hertzberg, f. i Tellingstedt ved Heide i Ditmarsken o. 1825, d. i Sømosen i Dronninglund 27. Sept. 1906, 80 Aar gl., gift med Skærslipper

Christian Adolf Andreas Mundeling (se denne Familie).

Mundeling.

Familien Mundeling stammer fra Tyskland, maaske dog oprindelig fra Lothringen, og dens Navn skal efter Traditionen tidligere have været Kuhlmann. Slægtens første Mand i Danmark var Skærslipper Christian Adolf Andreas Mundeling, der angives født i Glenmor ved Heide i Ditmarsken eller i Süderstapel ved den nærliggende Frederiksstad o. 1832, og som døde i Sømosen i Dronninglund 25. Sept. 1885, 53 Aar gammel.

Han byggede o. 1875 et Hus syd for Sømosen, og her havde Familien Ophold om Vinteren i en Aarrække, men flyttede saa til Nibe, hvor den ogsaa fik et Hus og holdt nogle Svin, og flere af dens Medlemmer arbejded paa Agent Iver Wibroes' Kradsuldsfabrik der. Familien var Katolikker, og naar den drog om i Landet, ernærede den sig ved Slibning, Musik og Zigøjnerdans.

Var gift med Anna Katrine Dortea Lucia Hertzberg, f. o. 1825 i Tellingstedt ved Heide i Ditmarsken, d. 27. Sept. 1906 i Sømosen i Dronninglund (se Familien Hertzberg)[11]). Maaske har C. A. A. Mundeling dog været gift første Gang med en Kvinde af Slægten Mägeli.

Mundelings havde mange Børn, og de var efter Johan Miskows Udsagn af udpræget Zigøjnertype og meget smukke; i 1887 saa jeg to unge Piger af Familien danse Zigøjnerdans i Hals, og de var i hvert Fald meget smukke og smidige og illuderede fuldt ud som Zigøjnerinder.

Af Børnene har jeg set omtalt følgende, af hvilke ingen anføres hjemme ved Folketællingen 1. Jan. 1880:

11) En af hendes Sønner skriver, at hun var en Bondepige fra Sild, hvilket ikke kan være rigtigt.

1. Louise Mundeling, f. 18.., var gift med en Hertzberg — maaske Heinrich Grünevald H. — og boede 1904 i Karlshamn. (Se Familien Hertzberg). En Hertzberg gift Mundeling rejste ca. 1920 som Karusselejer i Dronninglundegnen.

2. . . . Mundeling, var 1904 Skomager i Gøttingen.

3. . . . Mundeling, var 1904 Skorstensfejer i Randers.

4. Simon Mundeling, f. 1842?, d. i Nibe 16. Maj 1893, 51 Aar gl.[12]), Skærslipper. Gift med Anna (Oscardine Wilhelmine?) Müller, angives født i Viborg 3. April 1855, men ses ikke døbt der. Hun var antagelig Søster til Carl Oscar Wilh. Müller i Dronninglund (se Familien Müller). Hun boede 1904 som Enke i Nibe Fattighus. Medens Manden levede, rejste de rundt i Jylland med en Kærre trukket af en Hund, og Hustruen sang og spillede paa Guitar; Børnene var meget musikalske. Af disse har jeg set omtalt:

a. August Mundeling, f. o. 1880, der 1904 var Gartner paa Lundbæk ved Nibe.

b. Vilhelm Mundeling, f. 18.., spillede paa Horn og Violin og var vist 1904 i Skomagerlære.

c. Rosa Mundeling, f. 14. Sept. 1886 i Aalborg, men ses ikke døbt der. Tjenestepige i Nibe 1901.

d. Josef Mundeling, f. 23. Dec. 1891 i Ans, Viborg A., men ses ikke døbt der. Var 1901 hos Moderen i Nibe.

5. Ernhardt Gustav Mundeling, f. 8. Nov. 1860 i Rønneby i Blekinge, d. 21. Maj 1947 i Hjelmerup i Verninge Sogn, Fyn, begr. Bjerringbro. En særdeles agtet og afholdt Mand, religiøst indstillet og Afholdsmand. Var først Skærslipper, men svang sig op og blev Ejer af en Cirkus til 500 Tilskuere. Boede først

12) Alderen kan ikke passe, skal vist være 41.

i Dorf, senere paa Langeland og købte 1899 det tidligere Posthus i Ø. Svenstrup, Han H., som blev ledigt ved Fjerritslevbanens Aabning 1897. Her byggede han Stald til sine Heste samt et Ridehus og kaldte Beboelsen »Vinterhvile«. Her fejrede han og Hustru ogsaa 23. Nov. 1930 deres Guldbryllup, men Forlystelsesskatten og andre Forhold slog dem efterhaanden ud i økonomisk Henseende, og de flyttede saa til Bjerringbro, medens en Del af Børnene søgte til Udlandet. I de senere Aar rejste E. G. Mundeling om og fremviste Lysbilleder.

Emhardt Gustav Mundeling har efterladt sig et Hæfte Optegnelser om sin Familie og dens Færden; det er fra 1925 og findes i »Dansk Folkemindesamling« i Det kgl. Bibliotek. Optegnelserne vidner om en sympatisk, alvorsfuldfuld og tilforladelig Nedskriver.

23. Nov. 1880 ægtede E. G. Mundeling i Hammel Linedanserinde Justine Magdalene Rosalie Altenburg, f. Dorf 10. April 1864, dbt. Fr.havn 13. April, d. Bjerringbro 8. Jan. 1942, begr. der (se Familien Altenburg), med hvem han havde mindst 10 Børn, om hvilke det kun er lykkedes mig at faa sparsomme Oplysninger, nemlig:

a. Helene Augusta Leonora Esmunda Mundeling, f. i Dorf 1. Aug. 1881. Var i 6—7 Aars Alderen Trapezkunstner og blev o. 1925 gift med en Artist Jensen, der fik en Rygskade og blev lam. Senere blev Hustruen Væverske i Haslev og boede 1951 i Ringsted[13]).

b. Elvira .... Mundeling, f. 188., Beriderske, gift med Artist Ernst Martin Arthur Reinsch fra Kappern i Hannover, f. 8. Feb. 1868, d. Verninge Odense Herred 6. April 1948, Søn af Artist Hugo Reinsch

[13]) Som ung Pige opholdt Fru Jensen sig en Tid hos Fru Hauch paa Dronninglund under sin Konfirmationsforberedelse; hun foretrak dog Cirkuslivet og vendte tilbage til Familien, men vedblev at staa i venskabeligt Forhold til Fru Hauch til dennes Død 1932.

og Hustru. Han blev begr. i Bjerringbro. De optraadte 1914 i Captown og blev interneret der til Fredsslutningen 1918, fordi Reinsch var Tysker.

c. Anna .... Mundeling, f. 188., Dyredressør og Beriderske, gift med ....?

d. Rudolfine .... Mundeling, f. 188., gift med Artist Peder Christiansen, boede 1951 i Vorup ved Randers.

e. Ernhardt Gustav Mundeling, f. 18.., Klovn. Gift med Nielsine Valborg Zacho, f. Ikast 1. Juli 1892, d. Bjerringbro 10. Okt. 1939, Datter af Gæstgiver Carl Marius Zacho og Hustru Kristine Rask.

f. Viola Lilli Augusta Charlotte Mundeling, f. 18.., Artist; blev som ganske ung bidt i Ansigtet og vansiret af en Abe i Faderens Cirkus. Hun var 1941 gift med Direktør Adolf Guttenberg i Rødovre.

g. Betty .... Mundeling, f. 18.., Artist, »Kautschukdame«.

h. Antonia .... Mundeling, f. 4. Sept. 1899, gift 8. Juli 1918 med Greve Peter Christian v. Holstein, f. 8. Dec. 1894, Søn af Kontorchef i Frihavnen Greve Einar Ernst v. Holstein og Elisabeth Sophie Petersen[14]). P. C. v. Holstein og Hustru har mange Børn og ejer en Gaard i Arnøje ved Storehedinge.

i. Cleopatra Augusta Mundeling, f. 23. April 1903 i Haasum, Viborg Amt, begr. Bjerringbro. Død Kjellerup Sygehus 13. Marts 1941. Artist, »Kautschukdame«. Gift med Montør Georg Christian Tetzsener. De havde en Datter Erna Viola Betty Mundeling T., der blev adopteret af Mosteren Viola og hendes Ægtefælle Direktør Adolf Guttenberg i Rødovre.

j. (Søn) .... Mundeling, f. i Juni 1905, nærmere ubekendt.

---

14) Se Danmarks Adels Aarbog.

6. Marie Frederikke Mundeling, f. 1865 i Sverige, d. . . . ., gift 1889 i den katholske »Jesu Hjertes Kirke« i Randers med Smedesvend Peder Nissen, f. i Vejen 1865, Søn af en Slagtermester. Var Skærslipper og Musiker og boede 1888—96 i Sømosen i Dronninglund, men senere i Thisted og Hjallerup for kortere Tid, og han lod sig fuldstændig »absorbere« af sin Hustrus Slægt. Ægteparret omtales som meget dannet i Optræden, og Hustruen, der var velbegavet og religiøs, var en udpræget Romanitype. Nissen rejste mest i Slesvig og Holsten samt paa de frisiske Øer. De skal have haft 9 Børn, af hvilke de 4 ældste var født i Sømosen og ligeledes de 2 yngste, medens 3 var født i Thisted. Børn:

a. Laurine Marie Theodora Nissen, f. Sømosen 2. Marts 1890.

b. Ernhardt Gustav Nissen, f. Sømosen 24. Dec. 1891.

c. Katrine Heinriche Nissen, f. Sømosen 24. Marts 1893.

d. Johan Christian Heinrich Nissen, f. Sømosen 15. April 1895.

e. Marie Nissen, f. Thisted 27. Dec. 1896.

f. Peter Nissen, f. Thisted 7. Jan. 1899[15]).

g. Ove Einar Nissen, f. Thisted 17. Dec. 1899[16]).

h. Singo Alla Nissen, f. Sømosen 4. Aug. 1902.

i. Frederik Marinus Mundeling Nissen, f. Sømosen 3. Dec. 1904.

7. . . . . Mundeling, f. o. 1867, d. . . . ., gift med Skærslipper Christian Mägeli, f. 186., en dygtig Sliber og Metalarbejder samt Musiker. Baade han og Hustru havde et dannet Væsen, og der var meget sirligt i deres Rejsevogn. Mägelis Hustru havde ligesom Søsteren, gift Nissen, et udpræget romanisk Ydre. De boede 1904

15) Faderen kaldes da Cementstøber.
16) Faderen kaldes Sliber.

i Sorø og havde 12 Børn, af hvilke kun 5 blev voksne. De var velsitueret og holdt Tyende. (Miskows Opt.).

8. Elisabet Florentine Mundeling, f. o. 1870, d. . . . ., gift Dronninglund 23. Dec. 1890 med Husmand Henrik Vilhelm Andersen, f. o. 1861, boede i Lunderbjerg, Dronninglund Sogn.

9. Ubekendt.

10. Ubekendt.

11. Ubekendt.

12. Heinrich Mundeling, f. 187., d. før 1904, var Skærslipper og en livsglad Mand. Han var gift og havde en Del Børn. Hans ubekendte Hustru spillede Violin og Harmonika.

To Artister E. og C. Mundeling boede 1952 paa Lærkevej i Risskov.

Müller (Møller).

Familiens Navn skal oprindelig have været Støcken, og den var indvandret fra Tyskland; men Faderen til nedennævnte Carl Oscar Wilhelm Müller angives at have været Skærslipper i Fredericia, hvorfra han vist ca. 1848 rejste til Sverige, men atter kom tilbage til Fredericia[17]).

Sønnen Carl Oscar Wilhelm Müller, f. i. Sverige o. 1850, d. . . . ., var ligeledes Skærslipper og boede 1875 i egen Hytte i Dorf nord for Dronninglund Storskov, 1888 i Sømosen, 1891 i Dorf, naar han ikke var paa Rejse; senere boede han om Vinteren i Hjøring. Han var gift med Frederikke Leonora Birgitte Altenburg, f. i Tolstrup i Skanderborg A. 1857, d. . . . ., Datter af Musiker C. C. G. Altenburg og Magdalene Brandt, og de havde 10 Børn. (Se Familien Altenburg). Müller og Hustru var Katolikker; han var en dygtig Sliber, men

[17]) I 1890'erne var en Zigøjner ansat ved Regimentsmusikken i Fredericia.

meget hidsig, og Kniven skal have siddet løs hos ham. Hans Sønner var dels Skærslippere og Musikere samt Ferskvandsfiskere. Døtrene spillede og dansede eller var Artister ved Cirkus Mundeling. Børn:

1. Hermann Carl Ferdinand Møller, f. Dorf 2. Maj 1875, døbt i den katolske Kirke i Randers, konfirm. Dr.lund, d. . . . . Var Skærslipper og Musiker samt gift.

2. Leonhard Sophus Johannes Møller, f. Dorf 22. Marts 1877, døbt i Fredericia, konfirm. Drlund, Skærslipper, Musiker og Akrobat.

3. Ernhardine Rosaline Kristine Esmunde Møller, f. Dorf 15. Dec. 1880, konfirmeret i Skørping. Hun var høj og slank med sort Haar og »ravfarvede« Øjne, og sammen med sin Mand sang hun til sit Akkompagnement paa Guitar. Hunvar gift med en tidligere Smedesvend i Hjøring Sørensen, der blev Skærslipper og Musiker, og ved Aar 1900 havde de selv Rejsevogn.

4. Benedikte Georgine Carlsine Annine Aleksandra Møller, f. Dorf 1. Marts 1883, konf. i Aarhus.

5. Oscardine Carltine Wilhelmine Møller, f. Sdr. Tranders 2. Dec. 1884 paa Forældrenes Gennemrejse fra Dorf.

6. Holger Siegfred Albertus Møller, f. Agri paa Mols 1886.

7. Hjalmar Valdemar Møller, f. Sømosen 15. Nov. 1888.

8. Julius Møller, f. Dorf 29. Marts 1891.

9. Augusta Lovisa Møller, f. Holsted 1893.

10. Fredrik Oscar Møller, f. Saltum 1895.

Søster til den S. 44 nævnte Carl Oscar Wilh. Müller var antagelig Anna (Oscardine Wilhelmine) Müller, gift med Simon Mundeling i Nibe, se denne Familie.

KIRKESKIBE I HJØRRING AMT

Af museumsinspektør, cand. mag.
HENNING HENNINGSEN

1945 blev der på Handels- og Søfartsmuseets initiativ nedsat en komité med det formål at indsamle oplysninger om de mange skibsmodeller, der hænger i vore kirker, dels for at få klarhed over deres antal, udbredelse, alder og kvalitet, dels for at få deres maritime, folkloristiske og kirkelige betydning belyst. En sammenfatning af det indsamlede stof fremkom 1950 (Henning Henningsen: Kirkeskibe og kirkeskibsfester, Søhistoriske skrifter III, udg. af museet og Selskabet Handels- og Søfartsmuseets Venner). I bogen, der har inddraget et omfattende materiale fra udlandet i undersøgelsen, gives en oversigt over skibsmodeller i inden- og udenlandske kirker, deres forudsætninger og historie, over sagn og tro knyttet til dem osv. Endvidere gives en redegørelse for de så enestående danske kirkeskibsfester (processioner) i relation til udlandets optog af lignende art.

Det har vist sig, at man i Danmark har oplysninger om ca. 900 skibe, hvad der er noget ganske enestående i forhold til landets størrelse. Tager man i betragtning, at Danmark har godt 2000 kirker, vil man se, at der er tale om et meget højt antal modeller. I flere kirker hænger der både 2, 3, 4 ja helt op til 10 skibsmodeller; rundt regnet er der kirkeskibe i en god tredjedel af landets kirker. Det ældste skib, som er bevaret her i landet, er formentlig orlogsskibet »Randers« i St. Mortens kirke i Randers, dateret 1632. Et noget havareret skib fra Femø kirke (nu

i Stiftsmuseet i Maribo) er måske lige så gammelt. Set på europæisk baggrund er disse skibe ikke særlig gamle; at der har været ældre skibe lærer man bl. a. af en omtale 1589 af et kirkeskib i Vindinge ved Nyborg. Det er sandsynligt, men ikke bevist, at der i katolsk tid også har været skibe i de danske kirker.

Fra 1600'erne er der kendt ca. 15 skibe, hvoraf dog ⅓ er gaaet tabt. Fra 1700'erne er der oplysninger om ca. 130 skibe, hvoraf også nogle er forsvundet. Fra 1800'erne kendes over 225 modeller, og fra vort århundrede eksisterer der noget over 500 skibe. Skikken at ophænge modeller må siges at være yderst levende i vore dage.

I det følgende gives en liste over de fra Hjørring amt kendte kirkeskibe, dels fra trykte, dels fra utrykte kilder.

I beskrivelserne angiver målene skrogets længde fra stævn til stævn; † betyder at skibet er gået tabt; »Skibspapirer« angiver, hvor man har kendskab til dokumenter i skroget, »oph.« = ophængt; »rep.« = repareret.

Aggersborg (Ø. Han h.).

4-mastet bark »Fischers-Minde«, ca. 80 cm. — Bygget og givet af skibsfører Chr. Fischer Jensen (død 1944). — Oph. 1938. 1).

Albæk (Dronninglund h.).

Bark »Stella«; husflidsarbejde. — Givet af skovrider Geltzer, Albæk. — Oph. 1927. 2).

Brovst (Ø. Han h.).

Navnløs bark, ca. 100 cm. — Bygget og givet af pens. oberstløjtn. Carl Edvard Penick (hans våbenskjold på spejlet). — Oph. i 1890'erne. — Rep. 1947. 3). Penick var pensionær hos proprietær Hans Schmidt på Bratskov.

Brønderslev.

Navnløs 3-mastet skonnert, 120 cm. — Bygget og givet af bødker Niels Andreasen, Kongsdal, Mariager. — Oph. 1922. 4).

Byrum (Læsø).

† 1. 1802 nævnes et orlogsskib, dateret 1724.

2. Navnløst fuldskib. — Bygget og givet af snedker Richard Andersen, Østerby. — Opstillet i niche 1934. 5).

Flade (Horns h.).

1. Navnløs orlogsfregat, 120 cm; 28 kanoner; gallionsfigur: fugl; rigt ornamenteret agterspejl; dukkematroser (mand med råber forskibs, søofficer agter). — Oph. 1767. — Rep. 1878, 1916 (indskrift: »O. T. S. 1767 — I. T. J. 1878 — K. A. 1916«).

2. Navnløs orlogsfregat, 78 cm; 26 kanoner; gallionsfigur: kvinde; ornamenteret agterspejl. — Oph. 1838. — Rep. 1878, 1915 (indskrift: »O. C. S. 1838 — J. P. J. 1878 — K. A. 1915«). 6).

Frederikshavn.

† 1. 1732 nævnes et lille skib.

2. Orlogsskib, ca. 75 cm; 24 kanoner. — Muligvis det skib, der nævnes 1732 som givet af Jørgen Nielsøn og Anders Hansøn Storm fra Århus (disse oplysninger kan dog også gælde det førstnævnte skib). — 1700'erne (ældre?); har hængt i Fladstrands gamle kirke.

3. Orlogsskib »Najaden«. — Bygget af havnemester Uhrich. — Oph. ca. 1860; har hængt i Fladstrands gamle kirke. — Rep. 1930.

4. Fuldskib »Christian IX«, ca. 125 cm. — Bygget af havnebetjent Carl Dam; givet af købmand P. Schou. — Oph. 1892 i anledning af den nye kirkes opførelse. — Rep. 1930. 7).

Furreby (Børglum h.).

Brig »Oralabora«, 66 cm; røjl på begge toppe; fuld sejlføring; smukt arbejde. — Bygget af fisker Peter Boye, Løkken; givet af ham og hans hustru. — Oph. pinsen 1909. — Rep. 1934 af bygmesteren. — Skibspapirer. 8).

Gøl (Hvetbo h.).

Navnløst orlogsskib, ca. 175 cm; på spejlet Christian VII's monogram og årstal 1767. — Bygmester og giver ubk. — Rep. 1942 ved kirkens restaurering. 9).

Hals (Læsø).

Gamle kirke (nedbrudt).

† 1710 nævnes to skibe.

Ny kirke (i Østerby).

Bark »Trindelen«. — Bygmester og giver: sømand Morten Nielsen, der var tømmermand på fyrskibet Trindelen, hvor han byggede skibsmodellen (jfr. navnet). — Oph. 1868. 10).

Hirtshals (Horne s., Vennebjerg h.).

Fuldskib »Hirtshals«, 97 cm; portmalet (med kanonporte); gallionsfigur: fiskerpige; dobbelte mers- og bramsejl; fuld sejlføring; smuk model. — Bygget af havnebetjent Carl Dam, Frederikshavn; givet af en del beboere i Hirtshals. — Oph. 1911. — Rep. ca. 1922 af bygmesteren, omrigget ca. 1930 af samme. 11).

Hirtsholmene (Horns h.).

† 1. Et stærkt havareret skib meldes forsvundet for mange år siden; skal ikke have været værdifuldt.

2. Navnløst orlogsskib, 77 cm; 2 batterier; gallionsfigur; rigt udskåret agterspejl; kampagnelanterner; sprydmast, blinderå; latinersejlsrå på mesanmasten. — Efter traditionen forestiller modellen Tordenskjolds skib »Løvendahls Galej«; den skal være bygget af en af Tordenskjolds matroser og være givet af ham 1722 (han døde dog 1720). — Rep. 1891.

3. Navnløs brig, 50 cm; armeret; røjl på begge toppe; hækjolle. — Givet af skipper og handelsmand Svend Lausen, Hirtsholmene. — Oph. 1803. — Rep. 1903.

4. Bark »Vilhelmine«, 71 cm. — Bygget af lodsoldermand Bertel Larsen; efter hans død skænket kirken af familien. — Oph. 1906. 12).

Hjørring.

Fuldskib; model af statsskoleskibet »Danmark«. — Bygget og givet af den stedlige marineforening. — Oph. oktober 1948. 13).

Horne (Vennebjerg h.).

5-mastet bark (?) »Hans Christian«; model af skoleskibet »København« (?); smukt udført. — Bygget og givet af kapt. N. Kiil, Vandbygningsvæsnet; f. i Horne Terp. — Oph. 1947 til minde om hans søn, Hans Christian, der blev borte med »København«. 14).

Hulsig (Skagen landsogn, Horns h.).

Navnløst fuldskib, 85 cm. — Bygget og givet af Peter Hjort, Kandestederne. — Oph. 1900. — Rep. 1945 af giveren. 15).

Hune (Hvetbo h.).

1. 3-mastet skonnert »Nakkehoved«, 29 cm. — Bygget og givet af fyrassistent Rs. Thøgersen, Nakkehoved fyr. — Oph. ca. 1900. Thøgersen var født i Hune o. 1865.

2. 5-mastet bark »København«, 48 cm; model af skoleskibet »København«. — Bygget af en skibstømrer i Ålborg; givet af landinspektør Meulengracht, Ålborg. — Oph. 1931. — Rep. 1944-45. 16).

Hørmested (Horns h.).

Navnløst fuldskib, ca. 140 cm; smukt udført. — Bygget af lods P. Bast, Frederikshavn; givet af sognets beboere. — Oph. 19. sept. 1937. 17).

Jerslev (Børglum h.).

Fuldskib »Ruth«, 78 cm. — Bygget og givet af centralbestyrer Oskar Nielsen, Sterup; rigget af kapt. Hans Th. Sørensen, Sønderho, Fanø. — Oph. julen 1927 (efter kirkens restaurering). 18).

Kvissel (Åsted s., Horns h.).

Fuldskib »Ingeborg«, 82 cm. — Bygget 1886-87 af

fisker og redningsmand Chr. Jensen Gaihede, Skagen (død 1927); givet af bagerm. Martinus Bertelsen og hustru Ane, f. Gaihede, Frederikshavn, der havde arvet skibet. — Oph. 19. juli 1947. 19).

Lyngby (Børglum h.).

Fuldskib »Duen«, 80 cm; dobbelte mers- og bramsejl; fuld sejlføring; husflidsmodel. — Bygget af fisker P. Boye, Løkken; givet af fiskeeksportør J. P. Hjermitslev, Lyngby. — Oph. 1915. 20).

Lyngså (Albæk s., Dronninglund h.).

5-mastet bark »København«, 216 cm; højde 157 cm; model af skoleskibet. — Bygget af P. Christensen, Kastrup; givet af provst A. Hindsholm, Albæk. — Oph. 1952 ved kirkens 50 års jubilæum. 21).

Løkken (Furreby s., Børglum h.).

1. Fuldskib »N. F. S. Dahl«, 67 cm; dobbelte mers- og bramsejl; fuld sejlføring; smuk model. — Bygget af fisker Jos. Valentinussen, Løkken; givet af fiskere i Løkken. — Oph. 15. marts 1910. — Skibspapirer.

2. Fuldskib »Danmark«, 70 cm; portmalet (med kanonporte); dobbelte mers- og bramrær; smukt arbejde. — Bygget og givet af fhv. skibsfører P. Krogsgaard Bast, Vejle. — Oph. 26. april 1930. — Skibspapirer. 22).

Lønstrup (Mårup s., Vennebjerg h.).

Fuldskib »Haabet«, 120 cm; højde 155 cm; dobbelte mers- og bramrær; plat hæk med ornamenter; dueflag; model af type fra ca. 1880-90; smukt arbejde. — Bygget af skibsfører B. Cl. Jensen, Ribe; givet af skibsreder Carl Chr. Ivers, Paris. — Oph. aug. 1933. — Skibspapirer. 23).

Melholt (Dronninglund s. og h.).

3-mastet skonnert »Haabet«; husflidsarbejde. — Bygget af ukendt fisker. — Øvrige oplysninger mangler. 24).

Mårup (Vennebjerg h.).

Navnløs orlogsbrig, 57 cm; 16 kanoner; røjl på begge toppe; fuld sejlføring; smuk model. — Givet af købmand og kirkeejer Axel Rosenkrants Segelcke, Lønstrup. — Oph. 1842. — Rep. 1935. 25).

Rubjerg (Vennebjerg h.).

2-mastet skonnert »Freden«, 65 cm; portmalet (med kanonporte); dobbelte bram- og topsejl; fuld sejlføring; husflidsmodel. — Ukendt bygmester og giver. — Oph. 1862 (måske 1864, — jfr. navnet) i den gamle kirke; 1904 overført til den nye. — Rep. 1932. 26).

Råbjerg (Horns h.).

† Skib, givet af en kirkeværge; husflidsmodel; nedtaget ved giverens død (før 1940). 27).

Sejlstrup (Børglum h.).

5-mastet bark »København«, ca. 100 cm; model af skoleskibet »København«. — Bygget af ukendt sømand; købt i Ålborg; givet af sognet (for overskud ved indsamling til kirkens istandsættelse). — Oph. ca. 1940. 28).

Skagen.

† 1. 1745 meldes om et smukt stafferet skib, givet af murermester og skipper Jacob Hansen Høyer, Højen; sikkert det samme, som nævnes 1769; skibet blev nedtaget 1806 fra kirkeruinen (den gamle kirke) og henlagt paa kapellets loft; solgt ved auktion 16. okt. 1811.

2. Fuldskib »Dronning Louise«, ca. 150 cm. — Bygget af bådebygger Chr. Ovesen, Skagen. — Oph. ca. 1880. — Rep. 1910, da kirken blev ombygget.

3. Fuldskib »Fremad«, ca. 125 cm. — Bygget 1934 af skibstømrer Andersen, Skagen; givet af vådbinder Jens Marius Diget, Skagen. — Oph. 1938.

4. 5-mastet bark »København«, ca. 150 cm; model af skoleskibet »København«. — Bygget først i 1930'erne

af Jul. Petersen, Glumsø (Sjæll.); givet af tøffelmager J. P. Petersen, Skagen. — Rep. og oph. 1944. 29).

Skallerup (Vennebjerg h.).

Skonnertbrig »Skallerup Kirke«, 93 cm; dobbelte mers- og bramræer; husflidsarbejde. — Bygget af fhv. skibsfører Jensen, Ålborg; givet af beboerne. Oph. ca. 1905—08. — Rep. ca. 1935 af bygmesteren. 30).

Skærum (Horns h.).

Bark »Unitas«, 79 cm; husflidsarbejde. — Bygget af en skibsfører (Birkhoff?) fra Reval (model af hans skib); givet af proprietær Larsen, Sludstrup. — Oph. 1916 (påmalet årstal dog: 1923). 31).

Stenum (Børglum h.).

Fuldskib »Carsten Ryde«, 140 cm. — Bygmester ubk.; givet af læge Westergaard, Brønderslev. — Oph. 1947; skibet skal dog være en del ældre og have hængt i en kirke på øerne, — hvilken vides ikke. 32).

Sæby.

1. Orlogsskib »Trekroner«; sejlføring; udskåret agterspejl. — Givet af borgmester Chr. Rhuus (1646—1709) og hustru, Sæby, (deres monogram på skibet). — Oph. 1694 (årstal påmalet). — Rep. ca. 1907, hvorved elektriske pærer blev indsat i skibet.

† 2. Skib, ligeledes givet af borgmester Chr. Rhuus, nævnes 1766. 33).

Tolne (Horns h.).

4-mastet bark »Danmark«, 184 cm; smukt udført. — Bygget af lods P. Bast, Frederikshavn; givet af gdr. Marinus Pedersen og hustru, Agersted. — Oph. 4. juli 1937. 34).

Tolstrup (Børglum h.).

Navnløs orlogsfregat, 50 cm; vist model af fregat »Jylland«; husflidsmodel. — Bygget og givet af gdr. Ottenius Jensen, Ø. Brønderslev. — Oph. 1930. 35).

Tornby (Vennebjerg h.).

1. Fuldskib »Juno«, 67 cm; enkelte merssejl, bramsejl og røjl; fuld sejlføring; dansk flag på stortoppen, norsk under gaflen. — Bygget af den norske kaptajn Thiis (f. 1808 i Risør), om bord på hans skib »Edvard«, der 1849 forliste på Nordjyllands vestkyst (alle omkom); modellen drev i land ved Tornby. Efter traditionen fik mølleejer Chr. Heilesen, Kærsgård mølle, der var kirkeejer (se næste skib), den, og han gav den i 1850'erne til kirken. Da kapt. Thiis's søn, grosserer Mads Michael Thiis, 1911 besøgte kirken, lovede han det norske silkeflag, som hans søn, læge Thiis, overbragte 1912; modellen havde været bestemt til ham, der dengang var 12 år (navnet »Juno« gav faderen modellen, fordi sønnen var født i juni). — Rep. af Hans Neistgaard (uvist hvornår) og omkr. 1911 af styrmand A. Petersen, Vesterø, Læsø.

2. Fyrskib »Knoben«, 70 cm, højde 75 cm; med dannebrogsmalede skibssider; 2 skonnertriggede master; kugle på fokkemasten; låringsfartøj; model af Anholt Knobs fyrskib, der var det tredje danske fyrskib, bygget 1842. — Bygget af Jens Chr. Christensen, f. i Tornby 1828; da han 1848 skulde i krigen, gav mølleejer Chr. Heilesen, Kærsgård mølle, ham 1 rdl., hvad han, der var opvokset i små kår, blev så glad over, at han lovede engang at gengælde gaven; da han efter krigen blev ansat i fyrvæsnet (fra 1871—87 fyrskibsfører på Anholt knob), byggede han modellen til mølleren, der senere forærede den til kirken (han var kirkeejer). — Oph. ca. 1870. 36).

Tranum (Ø. Han h.).

Navnløst fuldskib, 73 cm; røjl på alle toppe, fuld sejlføring. — Bygget ca. 1925 af gammel fisker i

Løkken til proprietær Isager, herregården Kokkedal, Torslev; Isagers enke gav modellen til kirken efter hans død. — Oph. maj 1945 efter rep. 37).

Vennebjerg (Vennebjerg h.).

Navnløst fuldskib, 100 cm; dobbelte mers- og bramræer; smukt skib. — Bygget af tilskadekommen sømand i Ålborg; givet af proprietær Hans Færch, Overklit. — Oph. ca. 1908. 38).

Vesterø (Læsø).

† 1. 3-mastet skib, bygget og givet af lods Lars Bertelsen Dam 1798.

2. 1-mastet slup »Prøven«; med indskrift »Biorn Hiorneth 1825«.

3. Orlogsskib »Inclination«; 50 kanoner; splitflag med Frederik VI's monogram. — Bygget 1829 og givet af sømand, gdr. L. S. Stisholt, Vesterø; dog først oph. 16. aug. 1896 efter rep. — Skibspapirer i flaske.

4. Brig »Lydia«; sortmalet skrog; fuld sejlføring; indskrift på skrogets side: »S. L. Sørensen 1863«. — Har været oph.; nu nedtaget og henstillet på loftet i havareret tilstand.

5. Navnløs bark; gallionsfigur: havfrue: sort skrog med hvid stribe; grøn bund; fuld sejlføring; indskrift: »K. Baagøe 1863«. — Har været oph.; nu nedtaget og henstillet på loftet i havareret tilstand.

6. Navnløs bark; fuld sejlføring; indskrift: »S. E. Dahm 1867«. — Har været oph.; nu nedtaget og henstillet på loftet i stærkt havareret tilstand.

7. Bark »Johanne Estrup«. — Ukendt bygmester og byggeår; stod i en kælder, købt af sømandsmissionær Fr. Estrup, der gav den til kirken (til minde om sin hustru?). — Oph. 1920 efter rep. 39).

Vrensted (Børglum h.).

4-mastet bark »Sct. Thøger« (kirkens værnehelgen),

ca. 110 cm; husflidsmodel. — Bygget og givet af tømrerm. Ejnar Miller, Båstedhede. — Oph. 1918. 40).

Ålbæk (Råbjerg s., Horns h.).

3-mastet skonnert »Arken«, 90 cm; smukt arbejde. — Bygget af Kisby, Frederikshavn; givet af Ålbæk sangforening. — Oph. 1910. 41).

Fra Hjørring amt foreligger der, som listen viser, kendskab til 63 skibe i kirkerne; deraf er 10 gået tabt. En del findes henstillet på kirkeloftet, — se Vesterø på Læsø; det må håbes, at disse snart 100-årige skibe atter må komme til ære og værdighed.

Man regner som omtalt i alt med omkring 900 kirkeskibe i landets kirker, hvilket giver et gennemsnit af ca. 45 skibe pr. amt (inklusive hovedstaden som særligt område og de sønderjyske amter taget under ét). Dvs. at Hjørring amt har et forholdsvis meget stort antal kirkeskibe, — i alt er det godt 7 pct.. Over amtet ligger faktisk kun Svendborg og Odense amter (med ca. 92 og 67 kirkeskibe). Tæt efter Hjørring følger Randers og Ribe amter (med ca. 62 og 60 skibe).

Af modeller før år 1800 findes der følgende 12 (de tabte medregnede): Sæby I (1694), Sæby II (uvis dato), Hirtsholmene II (1722?), Byrum (1724), Frederikshavn I (1732), Flade (1767), Gøl (1767), Vesterø I (1798), samt uden dato: Frederikshavn II, Hals, Læsø (to skibe), Skagen I. Fra tidsrummet 1800—50 er der 5 skibe, fra 1850—1900 12, og fra dette århundrede godt 32. Hjørring amt har altså en smuk bestand af ældre skibe, vist kun overgået af Ribe amt, der har ca. 15 skibe ældre end 1800. Halvdelen af modellerne stammer fra vort århundrede, et tegn på at skikken her som i de andre amter i landet er yderst levende.

Fra et stort antal kirker meldes om flere modeller

(både tabte og eksisterende), således: Byrum, Flade, Frederikshavn, Hals gl. kirke (Læsø), Hirtsholmene, Hune, Løkken, Skagen, Sæby, Tornby, Vesterø.

Hermed er det stof, som er forfatteren bekendt om kirkeskibe i Hjørring amt, fremlagt. Der er næppe tvivl om at det er ufuldstændigt. Jeg opfordrer læserne til at have opmærksomheden henvendt på dette hidtil ret upåagtede kapitel af sognenes kultur- og kirkehistorie.

Til slut skal der herved rettes en varm tak til alle meddelerne, der med stor velvilje og interesse har ofret deres tid på at besigtige skibene og fremfinde materiale om dem. Det er mig en kær pligt at nævne deres navne i de følgende kildehenvisninger.

Kildehenvisninger.

1) spr. S. Svenningsen, Aggersborg. 2) provst A. Hindsholm, Albæk. 3) spr. J. Viggers Jensen, Brovst. 4) kantor E. Christensen, Brønderslev. 5) Lars H. Bing: Physisk og Oekonomisk Beskrivelse over Øen Lesøe (1802), 259; pastor Ravnkilde Møller, Læsø. 6) spr. Aage Jæger, Flade. 7) Pontoppidans Danske Atlas V (1769), 249; Vendsysselske årbøger IV (1921—22), 103; kirkeværge A. J. Mailand, Frederikshavn. 8) auktionsmester N. C. Jensen, Hirtshals. »Ora & Labora«: Bed og arbejd. 9) spr. Georg Gissel, Gøl. 10) H. Grüner-Nielsen: Læsøfolk i gamle Dage (1924), 25; spr. Ravnkilde Møller, Læsø. 11) N. C. Jensen, Hirtshals; pastor Fr. N. Lorenzen, Hirtshals. 12) fyrm. Ipsen, fyrm. H. Wilster, Hirtsholmene; Vendsysselske årbøger XI (1935—36), 304 f.; Achton Friis: De Danskes Land III (1944), 14; Billedbladet 6. juli 1948. 13) provst Hermansen, Hjørring; Kristeligt Dagblad 19. oktober 1948. 14) Vendsyssel Tid. 14. juni 1947. 15) spr. Nabe Nielsen, Skagen. 16) pastor F. Busch, Hune. 17) fhv. spr. C. Larsen. 18) spr. Tage Møller, Jerslev; Chr. Degn, Jerslev. 19) førstelærer J. J. Præstholm, Kvissel. 20) N. C. Jensen, Hirtshals. 21) P. Christensen, Kastrup. 22) N. C. Jensen, Hirtshals. 23) B. Cl. Jensen, Ribe; N. M. Kromann: Fanø-Sømænd (1936), 142. 24) spr. A. Christiansen, Aså. 25) N. C. Jensen, Hirtshals. 26) N. C. Jensen, Hirtshals. 27) spr. C.

Lind, Albæk. 28) spr. Johs. Jensen, Vejby. 29) Pontopp. Da. Atlas V (1769), 218; C. Klitgaard: Skagen Bys Historie 289; pastor Sv. Nabe Nielsen, Skagen. 30) N. C. Jensen, Hirtshals. 31) pastor P. Westergaard-Nielsen, Asted. 32) spr. Sv. Kjær, Stenum. 33) P. Chr. Pedersen, Sæby; Ny kgl. Samling 652. 4°; Pontopp. Da. Atlas V (1769), 239; Anton Jakobsen: Sæby Købstad (1906), 21. 34) fhv. spr. C. Larsen. 35) spr. Svend Kjær, Stenum. 36) N. C. Jensen, Hirtshals; spr. Aksel Jakobsen, Tornby; lærer P. Christensen, Tornby; samme i Vendsysselske årbøger XII (1937—38), 238 ff. 37) spr. Th. V. Kragh, Tranum. 38) N. C. Jensen, Hirtshals. 39) Lars H. Bing: Physisk . . . Beskrivelse over Øen Lesøe (1802), 274; pastor S. Ravnkilde Møller, Læsø; fyrm. S. P. Mortensen, Ebberup. 40) provst Aage Stevns, Vrensted. 41) spr. C. Lind, Albæk.

Anm. Forf. har i sin foran omtalte Bog om Kirkeskibe bemærket, at man ikke ved noget sikkert om de oprindelige Motiver til Ophængning af Skibsmodeller i Kirker. Dette kan maaske synes mærkeligt, da man ellers plejer at tillægge Kirkeskibene en eller anden symbolsk Betydning. (Se f. Eks. Blichers »Skibsprædiken«). Forestillingen om Kristi Kirke som et Skib er ældgammel og forekommer jævnlig i Prædikener og Salmer. Ligeledes kendes allerede fra 3. Aarh. Betegnelsen »Skib« for Menighedens Forsamlingshus, Basilikaen, senere for Forsamlingsrummet i de mere komplicerede Kirkebygninger.

De Kirkeskibe, som nu er bevarede, synes dog ikke at have symbolsk Betydning. De ældre er oftest virkelige Modeller for navngivne Skibe, der har pløjet Søen, og Ophængningen er da sket i den Hensigt, at Menigheden skal bede for Skib og Mandskab, eller, hvis Skibet er forlist, mindes de forulykkede. Nyere Kirkeskibe er skænket til Pryd for Kirken.

Red.

EN RØMNING FRA BØRGLUM KLOSTERS GODS

Ved lærer A. SKJØDSHOLM

Onsdag d. 29. jan. 1766 blev retten sat på Børglum birketing under forsæde af birkedommer Laurs Pedersen i Skøttrup og konstitueret skriver Otto Lindam (Laurs P. udnævnt til dommer 13. sept. 1725, d. Skøttrup 1768, Otto Lindam f. Sæby 1720, dommer efter Laurs P., d. 1777 i Vrensted som en velhavende mand (Vends. Årb. 1947, s. 35). Til stede var desuden følgende 8 stokkemænd og tinghørere: Anders Kjeldsen, Børglum, Jens Larsen, Vittrup, Anders Pedersen, Skøttrup, Peder Nielsen, Vrensted, Mads Andersen og Peder Mariegaard, Fristrup, Anders Svendsen og Chresten Pedersen, Vejby[1]).

Der blev behandlet en sag angående en karl fra Vrensted, Niels Jensen, der hørte til Børglum klosters unge reservemandskab. Karlen var løbet af sin plads, og sagen var rejst af Børglum klosters ejer, oberst Jens de Poulsen, for hvem fogden Simon Nielsen Spentrup mødte. Han rejste anklage mod karlens husbonde, gårdmand Anders Olesen i Vrensted, og hans fader Jens Christensen, Libak i Vrensted.

Karlen havde forladt sin plads d. 13. jan. ved aftenstide for at gå til sit hjem på Libak. Den 19. var han ikke kommet tilbage, og Anders Olesen havde undladt, som det

---

[1]) Børglum Kl. Birks Tingbog og Børglum Kl. Godsarkiv Nr. 13.

var hans pligt, at underrette sit herskab herom og dermed tilkendegivet, »at han hverken havde haft lyst eller vilje til at afværge det tab, som herskabet herved havde lidt, men tværtimod havde vist, at han havde fortiet flugten, for at karlen kunne komme så langt bort, at han var i sikkerhed«.

Den samme anklage rejstes mod karlens fader, Jens Christensen.

For denne »modvillighed, ulydighed, utilbørlighed og opsætsighed« forlangte fogden dem dømt til at have deres fæste forbrudt. Stævningen var blevet dem forkyndt af Jens Christensen, Mariegaard, og Anders Andersen, Skøttrup, og de stævnede havde intet mod varsel og lovlighed at erindre.

Fogden spurgte først Anders Olesen, hvornår han savnede sin karl, og derefter Jens Christensen, hvornår han blev bekendt med sin søns undvigelse, og om de havde givet deres herskab eller dets betjente underretning om flugten. Anders Olesen forklarede, at Niels Jensen søndag aften d. 12. jan. foregav, at han ville gå til sit hjem, og fra den tid så og hørte han intet til ham, og først søndag d. 19. jan. fik han at vide, at Niels Jensen var blevet anholdt ved Feggesund, hvorfra han var blevet bragt til Slettegaard i Han herred. Herfra var en karl blevet sendt til Børglum kloster med ham. På denne tur havde han hørt, at han havde været opsætsig mod den fremmede karl og atter gjort forsøg på at løbe sin vej, hvilket dog ikke lykkedes for ham.

Den eneste undskyldning, Anders Olesen havde for, at han ikke anmeldte flugten, var, at han havde håbet, at Niels Jensen af sig selv ville have vendt tilbage.

Jens Christensen havde ikke kendt noget til flugten før søndag aften. Han havde da af sin søn, der tjente hos Ole i Sundsted, fået at vide, hvad der var sket. Anders Olesen havde ikke ladet ham det vide. Også han havde

ventet, at han af sig selv ville være kommet tilbage, og da dette ikke skete, havde han d. 20. sendt sit herskab brev om det passerede.

Der var ikke nogen vej uden om, at de to Mænd havde forbrudt sig mod Danske Lov 3. bog, 13. kap., 1. art., der siger, at en mand ikke kan udvises af sit fæste, så længe han er sin husbonde og hans fuldmægtig i hans fraværelse hørig og lydig.

Fogden Spentrup påviste, at der aldeles ikke var harmoni mellem de to mænds forklaringer, og han fremlagde deres fæstebreve, i hvilke de lovede herskabet hørighed og lydighed, og forlangte dem straffet for modvillighed og ulydighed mod herskabet, da et sådant brud på aftalerne ville have til følge, at godset måtte blive øde for mandskab. Han forlangte dem fradømt deres fæste efter nævnte lovbestemmelse samt hensat i tugthuset i 4 år andre ligesindede til eksempel. Desuden forlangte han dem dømt til at betale de med anholdelsen og transporten forbundne omkostninger 10 rd. og desuden sagsomkostninger, 5 rd.

Anders Olesens fæstebrev var udstedt af Frederik Kjær d. 12. maj 1719 på den gård, der i den matrikelen 1688 stod som nr. 32 med 5 td. 2 skp. 2 fdk. htk. Jens Christensens fæstebrev var udstedt af Laurids de Thura d. 4. marts 1751 på det hus på Libak, der tidligere havde været beboet af Jens Dam, og for hvilket han skulle gøre en ugedags arbejde til Børglum kloster.

De to anklagede havde intet at indvende og intet at spørge om, hvorfor sagen blev optaget til domsafsigelse d. 12. febr. »såsom rette tægte- og tingdag, nemlig 11. febr. indfalder på en helligdag«[2]).

Nævnte dag blev retten sat med samme birkedommer og skriver, medens 8 andre stokkemænd var mødt. Disse var: Jens Pedersen, Mathias Christensen og Anders Mad-

[2]) Tægtedag = den Retsdag, hvor en Sag efter Opsættelse i 2, 3, 4 eller flere Uger skal foretages.

sen i Fristrup, Peder Andersen og Niels Pedersen i Vejby, Knud Pedersen af Børglum, Christen Christensen, Skøttrup, og Ole Andersen, Vittrup.

Da sagen var klar og ligetil, dømtes de to mænd til at have deres fæste forbrudt, således, at de efter herskabets »nøje og vilje« kunne indfri det pány. Desuden skulle de betale sagens omkostninger, Anders Olesen med 6 rd. 4 mk., og Jens Christensen med 2 rd., at betale inden 15 Dage efter dommens lovlige forkyndelse og under deres fæstes forbrydelse.

Det var dommens første del, der betød noget. De to mænd var dømt fra deres fæste, men på den måde, at de kunne forny det mod at betale den sum, der altid betaltes, når man indgik nyt fæste, indfæstning.

Om de to mænd har kunnet udrede disse beløb vides ikke.

Ophavsmanden til hele retssagen, Niels Jensen, der var født i Vrensted d. 7. juli 1743, fik sin sag pådømt samme dag som faderen og husbonden. I retsakten hedder det: »Ved udtagen stævnemål af 21. jan. sidst forgangen haver højædle og velbårne oberst de Poulsen til Børglum kloster ladet anlægge søgsmål imod en højbemeldte herre tilhørende reservekarl, navnlig Niels Jensen . . . .« Af stævningen fremgik det, at han siden Mikkelsdag havde været i tjeneste hos Anders Olesen, og at han under flugten var nået gennem Han herred til »gården Slett kaldet» (Slettegaard i Hjortdal sogn — ejer Christen Brixen)[3]). Her havde han fortalt, at han af sit herskab var sendt for at hente en hingst, der fra Lerkenfeldt (Vesterbølle, Rinds h.) skulle leveres på Aggersborggaard.

[3]) Christen Christensen Brixsøn, f. V. Assels paa Mors 1714, d. Slettegaard 1783, var o. 1735 til 1742 Ridefoged til Gunderupgaard i Gislum og blev 1742 Ejer af Slettegaard ved Ægteskab med Anne Nielsdatter, f. 1695, d. 1773, Enke efter Jens Nielsen Griis.

Han har åbenbart fulgt den ældgamle landevej fra Løkken langs stranden til Slettestrand.

Ved at fortælle historien om hingsten fik han natteleje på Slettegaard, og næste morgen fortsatte han flugten, ikke ad Aggersborg, men ad Feggesund til, men forinden havde han set sit snit til at tilegne sig et par strømper, som tilhørte en af gårdens karle.

Tyveriet blev straks opdaget, man fattede mistanke til Niels Jensen og forstod, at der måske var andet i vejen med ham, hvorfor man straks optog forfølgelsen og pågreb ham ved Feggesund.

Han blev så ført tilbage til Slettegaard med tyvekosterne. Tyveriet bekendte han straks, og kosterne blev leveret tilbage. Derpå blev en af gårdens karle d. 19. jan. sendt afsted med Niels Jensen for at aflevere ham på Børglum kloster. Undervejs viste han sig opsætsig og gjorde forsøg på at undvige, men forsøget mislykkedes.

Helt godt har det nok heller ikke stået til med hans forhold i tidligere pladser, også her havde han forsøgt at løbe sin vej, ligesom han havde gjort sig skyldig i en del småtyverier. Alt dette kom frem i et forhør d. 20. jan. Imod disse vidnesbyrd havde Niels Jensen intet at indvende. Der var ingen tvivl om, at han for sine forseelser var hjemfalden til straf efter Danske Lov 6 — 17 — 32, der siger, at den, der er grebet i tyveri første gang, skal miste sin hud (bundet til en pæl fik tyven 27 slag med 9 ris, 3 med hvert).

Ydermere forlangtes han dømt efter forordningen af 4. feb. 1733, art. 9. Efter denne forordning burde han for sin rømning arbejde nogle år i jern på Bremerholm eller nærmeste fæstning, men så galt, som loven lød, gik det ikke, idet man anså det hele for at være ungdomsraseri, og dommen kom til at lyde ». . . .så bør han for sådan sin vildhed til påmindelse og velfortjent revselse, sig selv til forbedring og andre til exempel ifølge tugthusreglementet fra

Viborg tugthus sammesteds ligesom alle andre under arrest der at arbejde udi et år.«

Niels Jensen blev så som nr. 866, d. 29. April 1766 indsat i Viborg tugthus og løslodes d. 2. maj 1767[1]).

Rømning fra Børglum klosters gods skete ofte i oberst de Poulsens tid, og d. 16. maj 1767 blev som nr. 900 Søren Andersen af Skøttrup indsat i tugthuset for rømning. Hans straffetid var imidlertid kun ½ år, så han blev løsladt d. 15. okt. 1767. (Jfr. P. Riemann: Børglum Kloster, S. 210).

[1]) Viborg Tugthus Fangeprotokol.

VRAA KIRKE

Af Arkitekt CHARLES CHRISTENSEN

Vendsyssels gamle Landsbykirker stammer hovedsagelig fra den saakaldte romanske Byggeperiode, Tiden fra først i 1100erne til ca. 1250. Langt den overvejende Del er for Skibets og Korets Vedkommende Granitkirker, hvis Opførelsestid antagelig ligger før ca. 1170; kun en halv Snes Stykker er Teglstenskirker fra Valdemarstiden, og deres Beliggenhed tyder i de fleste Tilfælde paa, at de har skullet supplere Kirkebestanden paa tidligere forholdsvis tyndt befolkede og uopdyrkede Egne, særlig i det østlige og nordlige Vendsyssel. Nogle faa Kirker er sidst i 1100erne paabegyndte med hugne Granitsten, men senere færdigbyggede med Teglsten.

De romanske Kirker var i deres oprindelige Skikkelse meget enkle og ensartede Bygninger om end af forskellig Længde, Bredde og Højde. Ud over Skib og Kor findes enkelte Steder en pyntelig, halvrund Udbygning (Apsis) ved Korets Østgavl, og nogle faa Granitkirker har mod Vest haft en Forhal med rundbuet Dobbeltportal ind mod Skibet, saaledes som det endnu ses i Hallund og Bejstrup. Forhallen har vistnok været beregnet til at bære et Taarn, og det ses f. Eks. i Bejstrup, at Granit-Murværket i det nuværende Taarn naar højere til Vejrs end Skibets Mure; men ingen oprindelige Granittaarne er bevarede. De Taarne, der nu findes, er senere Tilbygninger, oftest fra Middelalderens sidste Aarhundrede og prægede af den sengotiske Byggestil. I den ældste Tid synes Kirkerne kun at have haft Tag-

værket til Loft; men endnu i romansk Tid opsattes Trælofter, og senere i Middelalderen indbyggedes i mange Kirker Hvælvinger i gotisk og sengotisk Stil.

Vestvendsyssel var ifølge sin Beliggenhed og nære Tilknytning til Vikingetidens Udenlandstogter først kommet med i kirkelig Kultur, og her opførtes tidligt en Række anseelige Granitkirker. Herfra bredte Granitbyggeriet sig mod Øst, først langs Limfjorden, hvor Gjøl Kirke baade ved sin Størrelse og sine mærkelige Granitskulpturer bærer Vidne om Tidens Byggekunst, dernæst i et bredt Bælte ind over Midtvendsyssel, hvor Kirkerne i Vraa, Jerslev, Ø. Brønderslev, Hallund og Hellevad er de ypperste og sandsynligvis ogsaa de ældste af disse stolte Mindesmærker.

Det er interessant at se, at de Kirker, der fra først af har haft en anseelig Bygning, trods Tidernes Omskiftelser synes at hævde en førende Stilling i de følgende Aarhundreder og hen mod Middelalderens Slutning faar svære Taarnbygninger og ny indvendig Udsmykning med Kalkmalerier og kostbart Inventar.

Dette gælder ikke minst K i r k e n i V r a a, der i romansk Tid har haft en anseelig Rejsning med høje Granitmure og rummelig Forhal mod Vest, mens Koret er forholdsvis lille og ikke kan maale sig med f. Eks. Korbygningerne i Ingstrup og Ø. Brønderslev, der har smukke Absider ved Østgavlen.

Vraa Kirkes oprindelige Granitmurværk er i Tidens Løb forringet ved Ombygninger, og Forhallens indvendige Granitportal er bleven erstattet af Teglstensmurværk med en simpel, spidsbuet Aabning ind mod Skibet; men det senmiddelalderlige massive Taarn hævder sig stolt i Omgivelserne, og Kirken har indvendig sjældne Kalkmalerier og en Altertavle, hvis udskaarne Figurer er det ypperste middelalderlige Kunstarbejde, der findes nord for Limfjorden.

Kirkens Bygningshistorie kan ikke granskes med synderligt Udbytte paa Grundlag af de Iagttagelser, der i vor Tid kan gøres, efter at Aarhundreders skiftende Forfalds- og Ombygningsperioder kun har ladet en meget ringe Del af det romanske Murværk staa tilbage i oprindelig Skikkelse.

Ved en Restaurering i 1929 sænkedes Gulvet, der her som i de fleste gamle Kirker var blevet forhøjet ved gentagne Omlægninger og Indkørsel af Fyld til Udjævning af sunkne Gravsteder under Kirkegulvet. Man fandt da hen mod Kirkens Vestende et svært Fundament, der viste, at her havde staaet en Mur lidt øst for den nuværende Teglstensmur mellem Skib og Taarn. Heraf maa sluttes, at Kirken oprindelig har været kortere og er bleven forlænget, inden Forhallen, det nuværende Taarns Underdel, opførtes. Den nuværende Indgangsdør, oprindelig den romanske Tids Kvindedør, der har haft en tilsvarende Mandsdør lige overfor i Kirkens Sydmur, sidder netop saa østlig paa Muren, at Afstanden derfra til Skibets Vestmur nu synes lidt for lang efter sædvanlige Maalforhold i romanske Kirker.

At Taarnets nederste Del fra først af har været en Forhal, kan sluttes af følgende Forhold:

1. Der er i Taarnet anvendt mere end dobbelt saa mange Granitkvadre, som der kunde vindes ved Nedbrydning af Skibets Vestgavl.

2. I Taarnets Nordmur sidder blandt Granitkvadrene Stykker af den rundbuede Portal, der engang maa have staaet mellem Skib og Forhal.

3. Under den nuværende Teglstensportal i Skibets Vestmur er anvendt til Fodstykker (Baser) to Granitstykker med fint tilhugne Profiler, der nøje svarer til de to Vederlagssten, der bærer Korbuen i Skibets Østmur.

Der er ingen Grund til at tro, at Buesten og Veder-

lagssten kan være ført hertil fra en nedbrudt Kirke, hvis Korbue i Maal og Detailler absolut skulde svare til Vraa Kirkes. Portal og Forhal har oprindelig staaet i Vraa; men der er dog for faa Kvadersten til at bevise, at Hallen fra først af har baaret et Taarn, med mindre dette for en stor Del har været opført af raa kløvede Kampesten, hvilket er Tilfældet med ældgamle Kirketaarne flere Steder i det sydlige Jylland. At Forhallen senere i Middelalderen er helt ombygget og ind mod Kirken har faaet Teglstensmurværk med Spidsbueportal, mens Buestykker og Kvadersten er uordentlig sammenblandede i den nuværende Taarnmur, er det næsten umuligt at finde en rimelig Forklaring paa. Der maa være sket en Katastrofe af Voldsomhed som et Jordskælv, der har faaet Forhal og Taarn, om et saadant virkelig var paabygget, til at styrte sammen i en Ruinhob.

Det nuværende svære Taarn, der alene ved sin Murmasse virker imponerende, er opført i gotisk Stil med høje, smalle Blændinger i Gavltrekanterne, der her, som det er Tilfældet ved de fleste Kirketaarne i Vendsyssel, har mistet de oprindelige takkede Kamme. Oprindelig har der i Klokkestokværket været høje, smalle Dobbeltvinduer, adskilte ved en Midterpille, til alle fire Sider; de ses endnu i Øst- og Vestsiden, men er paa de to andre Sider omdannede til simple Luger, formentlig ved en Ommuring af Taarnets øverste Del 1760, hvilket Aarstal ses paa Taarnmuren. Indvendig i Taarnets Nordvesthjørne er der en Døraabning til en Vindeltrappe, der efter sædvanlig Skik er indbygget i den tykke Mur. Trappen er indrettet efter den velkendte Skik fra gamle Ridderborge. Opgangen snor sig højre om og er saa smal, at man under Opstigningen har højre Arm tæt trykket ind mod Midterpillen og derfor er ude at Stand til at forsvare sig, mens en Modstander, der kommer oven-

fra, kun har Venstrearmen hindret og frit kan bruge et Sværd med højre Haand. Denne Indretning maa tillige med Taarnets kraftige Opbygning bestyrke Formodningen om, at det stammer fra en Tid, da det ikke var usædvanligt at bruge Kirketaarnene som Tilflugtssteder under Krige og Herremandsfejder, og Taarnet i Vraa er vistnok noget ældre end de fleste andre Kirketaarne i Vendsyssel. Muligt kan det være opført før 1400, mens de øvrige oftest stammer fra 1400ernes sidste Aartier og tydeligere præges af sengotisk Byggeskik.

Til denne Byggeperiode hører efter Stilen at dømme Vraa Kirkes Vaabenhus. Men i dets Østmur sidder forneden enkelte Granitkvadre og lidt højere paa Muren et Par meget mærkelige Brudstykker af en Granitsøjle. Det er, saa vidt man kan skønne, et Fodstykke (Base) og et Hovedstykke (Kapitæl); det førstnævnte bærer et mystisk Korstegn, og det andet har smukke Bladornamenter paa en fremspringende Vulst; begge er runde som en lille Cylinder og kun ca. 25 cm i Diameter. Form og Ornamentik har overhovedet ingen Lighed med, hvad der ellers kendes af Granitskulpturer ved danske Kirker. Hvor den lille Søjle kan have været anvendt i Bygningen, er en uløselig Gaade. Man kan maaske gætte paa, at den har staaet i en lille dobbeltbuet Aabning oven over Forhallens Portal ind mod Skibet; men da denne, i Modsætning til Forhalsportalerne i Hallund og Bejstrup, har været enkelt og svarende til Korbuen, forudsætter Stilen rigtignok, at der i saa Fald har været to smaa Dobbeltportaler foroven, og hvor er saa den ene Søjle blevet af? — Anordningen med smaa Søjleportaler i Muren over Forhalsportalen kendes fra Kirker andetsteds i Landet, og det er derfor fristende at gætte paa en saadan Opstilling i Vraa; men Søjlestykkernes aparte Form gør ogsaa denne Løsning paa Gaaden mere end tvivlsom.

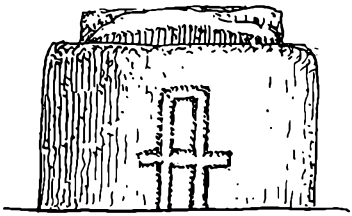

Søjlebase med Korsfigur

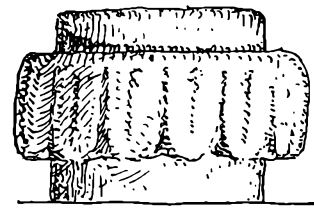

Søjlekapitæl

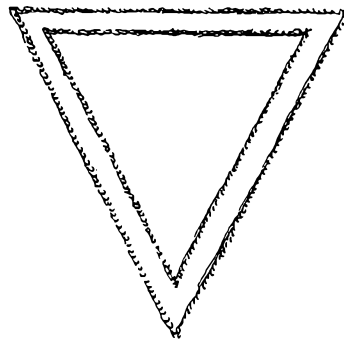

Trekantfigur paa Kvadersten i Nordmuren

Endnu en uløselig Gaade frembyder en Kvadersten i Skibets Nordmur, der bærer en i dobbelte Linier udført Trekantfigur, der vel nærmest har magisk Betydning ligesom Korsfiguren paa Søjlefodstykket. Det vides, at Middelalderens Bygmestre f. Eks. i Tyskland undertiden var organiserede i et Slags Frimurersamfund og derfor omgav sig med symbolske Skikke og Tegn, og en magisk Trekant hører naturligt hjemme i Frimurersymbolikken.

Mellem Kirkens Indgangsdør og Korbuemuren er bevaret et anseeligt Stykke af den oprindelige Nordmur. Hele det øvrige Granitmurværk i Skib og Kor er omsat, dels i Middelalderen, dels i nyere Tid. Saa vidt man kan tro en Tegning fra 1884, der nu findes i Nationalmuseets 2. Afd., maa end ogsaa Indgangsdøren være omsat efter dette Tidspunkt, da den paa Tegningen er

vist med indhugget Fals i Karmstenene, der nu staar med retvinklet Kant uden Fals.

Det bevarede Murstykke viser et meget gammeldags Træk i sin Opbygning, idet Indersiden, der som sædvanligt er opsat af raa Marksten og jævnet med Kalkpuds, hælder stærkt udefter, saa at Muren er meget tyk forneden og tyndere foroven, hvilket øjensynlig er tilstræbt for at styrke Stabiliteten i den tunge Murmasse. Udvendig paa den gamle Mur ses Randene af et oprindeligt, nu tilmuret, Vindue, der efter sædvanlig romansk Skik afsluttes foroven med Halvcirkelbue, udhugget i en passende stor Granitsten (Vinduesmonolit). Et Par Vinduesmonoliter af samme Størrelse er opgravet paa Kirkegaarden og henligger nu tæt ved Vaabenhuset; en tredie er ved Korets Ombygning i Senmiddelalderen anbragt indvendig i Østmuren over en lille Niche af den Slags, der jævnlig findes nær ved Alteret i vore gamle Kirker og sandsynligvis har været benyttede til Hensættelse af Røgelsekar o. l. Ting, der brugtes ved Alteret og i Koret under Gudstjenesten. Undertiden er der i Bunden af en saadan Niche indsat et Stenbækken (Piscin) med Udløb til Murens Yderside; heri hældtes det Vand, der havde været benyttet til Haandvask, Rensning af de hellige Kar o. s. v. ved Altertjenesten. De gamle Vinduer har haft en udvendig Bredde af 70 cm; men da de skraaner stærkt indefter, har Lysaabningen i Midten af den tykke Mur næppe haft mere end Fjerdedelen af denne Bredde. Formentlig har der kun været fire i Skibet og maaske tre i Koret af disse smaa Vinduer, og de romanske Kirkers Indre laa saaledes i Halvmørke, hvilket forhøjede Glansen fra de Vokslys, der tændtes foran Altre og Helgenbilleder under Gudstjenesten.

De nuværende større Vinduer er skødesløst indrammede med Teglstensmurværk, hvilket i høj Grad skæmmer de gamle Granitmure, der yderlig er forkludrede

ved Kvaderstenenes Omsætning. Af Syddørens Karmsten findes ikke en eneste paa oprindelig Plads, og Dørstedet spores nu kun derved, at et lille Stykke af Murens Skraakantsokkel er borte.

Hvorvidt Korbuen inde i Kirken har været omsat, er ikke helt klart; men Korbuemuren har ind mod Skibet fuldt Kvaderstensmurværk, hvilket ellers kun kendes fra de allerældste Granitkirker, f. Eks. den berømte Kirke i Gjellerup — den eneste romanske Kirke, hvis Opførelsestid (1140) er sikkert dateret ved indhugget Aarstal paa Syddørens Granitoverligger.

Koret har i sengotisk Tid faaet indbygget en Hvælving, mens det gammeldags Bjælkeloft er bevaret i Skibet. Oven over er den middelalderlige Tømmerkonstruktion endnu bevaret i Tagværket, selv om Hovedparten af Tømmeret maa være blevet fornyet adskillige Gange i Aarhundredernes Løb. Nogle Egetræsstykker ses at være skaarne med en gammeldags Stoksav (Klovsav) eller Rammesav. Sidstnævnte Redskab kendes vel endnu af gamle Snedkere; Stoksaven gik af Brug for ca. 100 Aar siden og er nu en Museumsgenstand.

I Taarnrummet var i ældre Tid fraskilt et Gravkammer ved en Bindingsværksmur, som fjernedes ved Kirkens Restaurering 1929. De Kister, der stod bag Skillerummet, var dog allerede fjernede og nedgravede paa Kirkegaarden ca. 1900. Ligene var af Præsten Jørgen Jensen Bergh (d. 1737) og Familie. Ved en Udgravning i Bunden af Taarnrummet fandtes endvidere to Kister, hvori var nedsat Ligene af Præstens Broder Chr. von Ginchel Bergh til Linderumgaard og dennes Hustru Øllegaard Wilhelmine Thestrup. De bevarede Gravskrifter er gengivne af C. Klitgaard i Vends. Aarb. 1929 (S. 318). J. J. Berghs Epitafium, der tidligere var i Taarnrummet, er nu ophængt paa Skibets Sydvæg.

Ved Restaureringen 1929 istandsattes ogsaa Prædikestolen, der er et jævnt godt Renaissancearbejde fra 1619.

Under et Lag af den sædvanlige Egetræsmaling fra Slutningen af forrige Aarhundrede fandtes fire adelige Vaabener. Det var Herremanden Mikkel Nielsen Tornekrands og Hustru Ida Bjørnsdatters fædrene og mødrene Vaabenmærker, og da denne Herremand i 1619 boede paa Kyø, maa Prædikestolen fra først af være skænket til hans egen Sognekirke i St. Ajstrup ved Nibe. Sidst i 1700erne var der Familieforbindelse mellem Herskabet paa Kyø og Præst og Degn i Vraa, og Prædikestolen maa paa dette Tidspunkt være bleven flyttet hertil; men hvorledes man i Vraa har kunnet føle sig tilfreds med at modtage en gammel kasseret Prædikestol til Opstilling i den monumentale Kirke, forstaar vi ikke.

Stolestader og Orgelpulpitur er næppe Omtale værd, og Kirkens gamle romanske Døbefont er af ret almindelig Form uden særlig Ornamentik.

Kirkeklokken er fra Midten af 1400erne og skal ifølge en gammel Beretning være støbt i »Klokhøj« nord for Kirken (Vends. Aarb. 1923, S. 79, og 1937, S. 12, hvor Klokkeindskriften er meddelt). Den er fuldt ud Kirken værdig og en af de allerstørste Klokker i Vendsyssel — over en Meter i Højde og Mundingsvidde. C. Klitgaard meddeler (Vends. Tid. 2. Sept. 1929), at Klokken indtil 1836 hang i et Stillads paa Kirkegaarden, men siden har været anbragt i Taarnet.

I samme Artikel beretter Klitgaard, at der ved den foran omtalte Udgravning i Taarnrummet 1929 blev fundet en stensat Grav med Dele af et sammenbøjet Skelet. Forfatteren er klar over, at det drejer sig om en Oldtidsgrav, og hvis Skeletresternes Stilling virkelig har vist, at Liget hvilede paa Siden med optrukne Knæ, stammer Graven antagelig fra romersk Jernalder, d. v. s. de første Aarhundreder e. Kr. F. — Dette er eet blandt mange Vidnesbyrd om, at de ældste Kirker ofte byggedes paa hedenske Gravpladser og mellem Oldtidshøje.

I 1904 afdækkedes i Vraa Kirkes Kor og Skib en Række Kalkmalerier, der undersøgtes af Nationalmuseet og istandsattes af dettes Konservator, Maleren E. Rothe. Fundet vakte stor Opmærksomhed og omtaltes udførligt i Dagspressen. Korhvælvingens Billeder af Dommedagsrædslerne, Helvedes gabende Svælg og Himmeriges faste Stenborg er vel egnede til at imponere Beskueren og regnes stadig for Kirkens største Seværdighed.

Derimod er det mindre kendt, at Kirkens middelalderlige Altertavle er et enestaaende smukt Træskærerarbejde, et af de bedste, der findes i danske Kirker. Billedet staar i kraftigt Relief, udskaaret i et ret tykt, bredt Plankestykke. Det er en Sammensmeltning af to velkendte Motiver, idet Baggrunden dannes af Via dolorosa, Smertens Vej, der slynger sig som en Bjergsti skraat opefter mellem Høje og Klipper, forbi Jerusalem til Kalvariabjerget (Golgata), og i Forgrunden staar den sørgende Skare, Josef af Arimathæa og fem Kvinder, der bøjer sig over Jesu afsjælede Legeme. Kvindernes tavse Sorg er gribende udtrykt i deres blide, men i Øjeblikket ligesom forstenede Ansigtstræk, og deres lange, smalle Hænder synes overfølsomme og nær ved at stivne i Smerte. Ligesaa betagende virker Frelserens forpinte, livløse Ansigt, hans magre Skuldre og Bryst, hvor Ribbenene ses under Huden, og det gabende Saar efter Spydstikket i Siden. Bag Kvindeskikkelserne ses som i et Drømmesyn Pilgrimsskarer vandre ad Kristi Smertensvej, et Mylder af fjerne Skikkelser, der hist og her samles i Smaagrupper ved hver af de 14 »Stationer«, som ifølge katolsk Tradition skal findes paa Vejen.

Enhver, der fordyber sig i disse Billeder, maa forstaa, at Via dolorosa-Motivet udtrykker Kunstværkets Hovedtanke. Gennem hele Kompositionen klinger Tonerne fra den berømte Passionshymne »Stabat mater« med

Bønnen om, at den troende maa føle Vægten af Kristi Offerdød og genopleve hans Lidelser.

En Sammenligning med vor øvrige Middelalderkunst gør det hurtig klart, at Vraa-Tavlens fremragende Kunstner ikke har hørt hjemme i Datidens Danmark. Vi skal langt mod Syd for at finde ham og hans jævnbyrdige, og i et Værk om saksisk Billedkunst ved Slutningen af 1400erne er afbildet et Relief, der synes at stamme fra samme Værksted som Tavlen i Vraa. Relieffet findes i Luther-Kirken i Plauen. Man mener i dets Komposition at kunne se en Paavirkning fra Elsass, og saaledes føres vi langt bort fra vor hjemlige Kulturkreds for at spore Oprindelsen til Vraa Kirkes mærkelige Kunstværk.

Hvorledes dette kan være kommet hertil engang i Senmiddelalderen, formentlig kort før Aar 1500, er den største af de uløselige Gaader, som vor korte Gennemgang af Vraa Kirkes Bygningshistorie har stillet os over for.

Tavlens oprindelige Indramning, der mulig har haft udskaarne Fløjdøre, er desværre gaaet tabt, og hermed her vi sandsynligvis mistet de vigtigste Holdepunkter for en Afgørelse af Spørgsmaalet om dens Herkomst. Den nuværende Ramme er fra 1670 og er 1722 forsynet med Malerier af den kendte M. C. Thrane, hvis Alterbilleder ses i mange jydske Kirker.

I Aarene omkring 1500 er Kirken ogsaa blevet prydet med det endnu bevarede store Krucifiks, der formodentlig — sammen med et Par mindre Figurer, forestillende Marie og Johannes — har staaet paa en Bjælke lige foran Triumfbuen. Fra lignende Opstillinger, der var ret almindelige i Datiden, er bevaret Krucifikser i flere vendsysselske Kirker. De er gennemgaaende jævnt godt udførte, men ikke fremragende Kunstværker, og Vraa Kirkes Krucifiks udskiller sig i den Henseende ikke fra Gennemsnittet.

KALKMALERIERNE I VRAA KIRKE

Af P. CHRISTENSEN

Omkring Aar 1500 er Vraa Kirkes Kor blevet dekoreret med fantastiske Fremstillinger af Dommedag, de saliges Indtræden i Himmerige og Nedstyrtningen af de fordømte til Helvede. Dommedagsmotivet kendes fra Kalkmalerier i adskillige Kirker; men i Vraa har det faaet en særlig dramatisk Udformning, der i sin Tid maa have gjort en stærk Virkning paa frygtsomme Sind. Himmerige, der her som andre Steder, f. Eks. i Sæby Kirke, er fremstillet som en befæstet Borg, har slanke, normanniske Taarne af hugne Sten — et Vidnesbyrd om, at Fremstillingen har udenlandske Forbilleder. Paa vestre Hvælvingskappe over Korbuen ses en fantasifuld Fremstilling af en rig Mands Død og Engelens og Djævelens Strid om hans Sjæl, mens de efterladte fryder sig ved hans Skatte og begærligt stikker Hænderne ned i Pengekassen og Sølvtøjskisten. Samme Fremstilling ses ogsaa i Sæby, men mere plumpt og mindre fantasifuldt udformet. Det er troligt, at Billederne i Sæby er yngre og skyldes en Elev af den velbegavede Maler i Vraa. En Ombygning af Sæby Kirkes Kor kort før Reformationen maa være Aarsag til, at selve Domsbilledet her er gaaet tabt og blevet erstattet med andre Billeder, mens Himmerige og Helvede er delvis bevarede paa Hvælvingskapperne længere mod Vest.

I Vraa Kirke ses paa østre Hvælvingskappe over Alteret Kristus tronende paa Dommersædet. Fra hans

Mund udgaar til højre Naadens Tegn, Liliestængelen, og til venstre Domssværdet. Over hans Hoved ses Engelen med Domsbasunen, hvorfra et Skriftbaand viser Ordene:

Surgite mortui!

ɔ: »Staa op, I døde!« Nederst paa Billedet aabnes Gravene, de døde stiger op og samles i hver sin Flok til højre og venstre for Dommeren. Til højre nærmest ved Tronen staar Jomfru Maria, til venstre Døberen Johannes. Marie siger:

O, beatissime, miserere nobis!

ɔ: »O, du livsaligste, hav Medynk med os!« Fra den anden Side siger Johannes:

Paenam Domine parce populo tuo!

ɔ: »Herre, spar dit Folk for Straffen!« Fra Dommeren udgaar et Skriftbaand til venstre med Ordene:

Venite benedicti patris mei,
percipite regnum!

ɔ: »Kom, min Faders velsignede, tag Riget i Besiddelse!« En Del af Skaren, hvoriblandt en Pave og en Bisp, har allerede naaet Broen, der fører over Voldgraven til Himmelborgen. Foran Porten staar St. Peder med Nøglen og modtager de fromme med Ordene:

Venite fratres carissime!

ɔ: »Kom, mine kæreste Brødre!« — Men til Flokken paa den anden Side lyder Dommerens Ord:

Ite vos maledicti in ignem aeternum!

ɔ: »Gaa bort, I forbandede, i den evige Ild!« Djævlene har allerede grebet de nærmeste og slæber dem ind i Helvede, hvis Indgang er fremstillet som et hæsligt Udyrs vidt opspilede Gab. Blandt de først nedstyrtede

ses en Bisp med Armen omkring en fed, nøgen Kvinde, hans medskyldige i Synden. De fordømte raaber:

Ve, vae nobis, quia in infernum sumus!

o: »Ve, ve os, thi vi er i Helvede!« Ild og Røg vælder ud af Uhyrets Gab.

De ovenanførte latinske Indskrifter er paa sine Steder halvt udslettede af Ælde og vanskelige at tyde, og der findes ogsaa en Del Bogstavfejl og grammatiske Unøjagtigheder, hvad enten de skyldes den oprindelige Maler eller de Fagfæller, der senere har restaureret hans Billeder. Jeg har opløst de middelalderlige Forkortelser og rettet Fejlene, saa vidt det var muligt, og der kan forøvrigt kun være Tvivl om ret uvæsentlige Enkeltheder.

Paa den vestlige Hvælvingskappe er bevaret Indskriften under det Billede, hvor den dødes efterladte, en Mand og en Kvinde, vistnok Enken, sidder og fryder sig over Guld- og Sølvskattene. Maaske fordi dette Billedes Motiv særlig er møntet paa dagligdags Godtfolk — Verdens Børn — er Teksten her dansk og sat paa Rim. Den gengives her med opløste Forkortelser:

Vordh thy ey adh han er døth
men vi hawe thy guld saa rød.

Naar vi oversætter de gammeldags Ord vorde = vogte, agte paa, og men = medens, naar, kan Linierne omskrives saaledes:

Agt det ej, at han er død,
naar vi har det Guld saa rød.

Inde i Skibet er paa Nordvæggen bevaret Rester af Kalkmalerier, der i runde Medailloner fremstiller Scener af Jesu Lidelseshistorie. Hele Serien har oprindelig bestaaet af 18 Billeder; men ved Restaureringen 1904 fandtes kun otte saa vel bevarede, at de med

nogen Udbedring kunde blive staaende; Resterne af nogle andre blev igen overkalkede, og en Del var bleven helt udslettede ved Afskalning af det Pudslag, hvorpaa de var malede, og ved Gennembrydning af en Vinduesaabning i ældre Tid.

Billederne er tagne efter en middelalderlig Billedbog, der har indeholdt en længere Række Billeder af det gamle og det nye Testamente, lige mange af hver Slags og Parvis sammenstillede saaledes, at der til hvert nytestamentligt Billede svarer et fra det gamle Testamente, der skal have forbilledlig (typologisk) Betydning.

Paa samme Maade var den berømte religiøse Billedbog »Biblia pauperum« indrettet; kun skulde der her være to gammeltestamentlige Forbilleder til hvert Billede af Jesu Liv. (Se Vends. Aarb. 1947 S. 75).

Billedserien i Vraa og Billederne paa de udskaarne Korstole i Roskilde Domkirke (se J. B. Løffler: Korstolene i Roskilde Domkirke. — Kbh. 1880) er tagne efter en og samme typologiske Mønsterbog. Motiverne er i Hovedtrækkene ganske ens udformede, om end med afvigende Enkeltheder; kun Billedernes Indfatning er helt forskellig. I Roskilde staar nytestamentlige Billeder paa den nordlige Stolerække og de gammeltestamentlige Forbilleder lige over for paa den sydlige, og naar Billedserien forekommer paa Væggene i en Kirke, er dens to Afdelinger paa samme Maade fordelte paa Nord- og Sydvæggen.

Saaledes maa det ogsaa have været i Vraa; men Sydmuren er for længe siden omsat og dens Billeder dermed tabte.

De bevarede Billeder paa Nordvæggen har følgende Motiver (Rækkefølgen er vandret, først foroven, derefter nederst:

1) Jesus rider ind gennem Jerusalems Byport. Hans Følge strør Grene og udbreder Klædninger paa Vejen.

2) Kristus tvætter Disciplenes Fødder.
3) Kristi Fremstilling for Ypperstepræsten.
4) Fremstillingen for Pilatus.
5) Tornekroningen.
6) Korsdragningen. Kristi Kjortel ses forneden besat med Træplader, hvori er indslaaet spidse Jernpigge, der stikker ham for hvert Fodtrin.
7) Himmelfarten. Paa det Sted, hvor Kristus har staaet, inden han hæver sig til Vejrs, ses Aftryk af hans Fodsaaler (et Træk, der kendes fra Himmelfartsbilleder i andre Kirker, særlig i Udlandet).
8) Pinsefesten. Maria ses blandt Apostlene.

Paa Vægfladerne mellem de runde Billedfelter er malet Planteornamenter og Dyreskikkelser. Det ses her ligesom saa mange andre Steder, at de middelalderlige Kunstnere kunde tillade sig at drive utrolig Spot med hele Menigheden og male latterlige Figurer ind mellem de hellige Billeder. I et Mellemrum har han malet en dansende Orne, der med Forbenene spiller paa Guitar. At man har kunnet tage en saadan Fremstilling alvorligt som et Billede paa grove Synderes Foragt for den korsfæstede, er vel tænkeligt; men vi maa rigtignok ikke overse den Mulighed, at Maleren har været betænkt paa at dække sit Skælmsstykke med Kalkkosten, inden Præsten fik det at se. Saaledes kan meget, som vi nu undres over, have været Prøvebilleder og Narrestreger.

Nær Billedfelterne ses ogsaa paa Nordvæggen to af de kendte Indvielseskors, der hidrører fra de katolske Ceremonier ved Indvielse af en Kirke eller Genindvielse efter Restaurering. Bispen stænkede Vievand 12 Steder paa Kirkemurene, og disse Steder omgaves derefter med en Cirkel, hvori igen maledes et Kors — i Regelen med rød Farve.

Under Billederne er bevaret et Stykke af et bredt Skriftbaand med store gotiske Bogstaver. Paa det tem-

melig ødelagte første Stykke af Skriftbaandet, der igen blev overkalket ved Restaureringen, skal der ifølge Optegnelser i Nationalmuseets 2. Afdelings Arkiv have staaet Bogstavrester, hvoraf nogle kan sammenstilles til følgende Ord:

Filius dei descendit de caelo
ad terram ...

ɔ: »Guds Søn steg ned fra Himlen til Jorden ...«. Paa Skriftbaandets sidste, endnu læselige Stykke staar:

...in (d)ie judicii ad dexteram tuam
nos audire mereamus venite
benedicti...

ɔ: »... at vi paa Dommens Dag ved din højre Side maa fortjene at høre: Kom, velsignede ...«.

Dette er jo meningsløst i Forbindelse med Billederne ovenfor og maa sandsynligvis være Rester af Teksten til et Dommedagsbillede, som har skullet staa paa Medaillonernes Plads, men er blevet kasseret, fordi man malede det store Dommedags-Sceneri i Koret. Billederne fra Lidelseshistorien er vel straks derefter blevet anbragt oven for det overkalkede Skriftbaand.

Billederne paa Korstolene i Roskilde er fra 1420; men den gamle Mønsterbog har — maaske i ny Udgave — været paa Moden endnu ved Aar 1500.

FISKERBYEN VED KJUL STRAND

I min Artikel i »Vends. Aarbøger« 1941 om Sandflugten i Vendsyssel har jeg Side 40 ff. omtalt den af Sandflugten i første Halvdel af 1600'erne ødelagte ret betydelige Fiskerby ved K j u l S t r a n d i Asdal Sogn. Senere er jeg blevet opmærksom paa, at denne »Strandby« et Stykke øst for Hirtshals omtales i et Sagn, som Forfatteren, Pastor J. J. F. Friis i Horne har meddelt i sine »Ungdomserindringer og Fortællinger«, S. 459 f. Det berettes heri, at en Sommerdag i smukt Vejr var Fiskerne fra Strandby sejlet ud til de yderste Fiskebanker omtrent et Par Mil fra Kysten. Baadene laa tæt ved hverandre, og Fiskene bed godt paa Krogene; men efter kort Tids Forløb hørte Fiskerne til deres Forundring en klar, kvindelig Røst synge tæt ved dem, og da de ikke kunde opdage, hvem det var, der sang, var de naturligvis klar over, at det var en Havfrue. Stemmen sang advarende:

»Ro i Land, ro i Land,
saa hurtigt I kan!
Lyd nu Havfruens Røst,
thi det sortner i Øst,
og det tuder i Vest
af den rygende Blæst.
Ro i Land, ro i Land,
nu hver Fiskermand.«

Fiskerne forhandlede saa, om de skulde fortsætte Fiskeriet eller sejle hjem; men da baade Vejret og Fiskeriet var saa godt, bestemte de sig alle paa én Mand nær til at blive. Han slap ind over Revlerne i det pludseligt

opkommende Uvejr, men havde maattet kaste Fangsten over Bord for at lette Baaden. Paa Klitterne stod Fiskerkonerne og saa paa, at deres Mænd omkom i det fraadende Hav, og kun den ene slap fra Turen med Livet.

Herefter vilde Enkerne ikke blive boende i Strandby, men flyttede længere ind i Landet, og Fiskerbyen forsvandt tilsidst ganske.

Da det som foran nævnt var i første Halvdel af 1600'erne, at Strandby gik under, har Sagnet om Havfruens Advarsel altsaa holdt sig over 250 Aar, og det er troligt nok, at en stor Ulykke paa Havet i Forbindelse med Sandflugten ret pludseligt har affolket Stedet.

C. Klitgaard.

ET PAR RETTELSER

til

P. RIEMANN: BØRGLUM KLOSTERS HISTORIE

Af C. KLITGAARD

Antagelig ca. 1480 skænkede Biskop Jacob Friis bl. a. en Alterkalk af forgyldt Sølv til Børglum Klosterkirke.

I sin Afhandling om Børglum Kloster[1]) fortæller Forfatteren, Pastor Peter Riemann, Side 89, at denne Alterkalk »forsvandt for 100 Aar siden«, og Side 261 udtaler han, at Godsejer C. M. Rottbøll (1805—1894) knapt nok passede paa Kirkens Kostbarheder, for ved den Tid (henimod 1840) »forsvandt« Alterkalken, som Jacob Friis havde skænket Kirken. »Hvor den saa er blevet af!« Det forekommer mig, at der i denne Udtalelse ligger en Beskyldning mod Rottbøll for Mangel paa Paapasselighed med Kirkens Inventar, og Forfatterens Ord er i øvrigt ganske urigtige.

Ifølge Børglum Præsteembedes »liber daticus« lod Klostrets Ejer Oberst Jens de Poulsen 1. Sept. 1654 den gamle Alterkalk »renovere«, hvilket vel vil sige opforgylde og istandsætte[2]); men da den blev for lille til Menigheden, lod Klostrets senere Ejer, Greve Marcus Gerhard Rosencrone, Kalken »omstøbe og forstørre«

[1]) I Vends. Aarbøger 1940 og 1941. Jeg skylder Godsejer H. Rottbøll Tak for nedenstaaende Oplysninger.

[2]) Indskrift under Foden af den tidligere Kalk.

af den dygtige Sølvsmed i Aalborg Hans Budtz Sommerfeldt, hvilket antagelig skete o. 1780, og det er denne Alterkalk, som endnu hører til Kirken. Det var paa den 1654 istandsatte Kalk der stod den latinske Indskrift: Elemosina venerabilis in Christo patris Domini Jacobi Friis Episçopi Burglanensis«, ɔ: »Gave fra den i Christo ærværdige Fader Hr. Jacob Friis, Biskop i Børglum«.

Heller ikke er Pastor Riemanns Oplysninger Side 261 om de oldenborgske Malerier i »Kongesalen« rigtige. Det er ikke en københavnsk Maler, som C. M. Rottbøll fik til at smykke Salen med dem; Billederne er fra Generalbygmester Lauritz de Thurahs Tid (o. 1750) og er malet af M. C. Thrane fra Horsens, den samme som har malet Altertavlen. Malerierne var vist hensat paa Hovedbygningens Loft, da Rottbøll overtog Klostret, og de blev senere opsat i Salen, da han o. 1840 restaurerede den og lod dens Loft dekorere af Maleren Georg Chr. Hilker.

ENDNU EN RETTELSE TIL BØRGLUM KLOSTERS HISTORIE

I sin Afhandling om Børglum Kloster (Vends. Aarb. 1940) fortæller P. Riemann om Munken Eskil, der Aar 1215 var sendt fra Børglum til Rom for ved Kurien at udvirke Tilladelse til at »flytte Kirken til et mere egnet Sted«. Samme Eskil kom paa Tilbagevejen til Klosteret Prémontré i Frankrig, hvor Præmonstratenserordenens General-Abbed medgav ham to Skrivelser, hvoraf den ene indeholdt Ordenens Privilegium, den anden en Bestemmelse om, at man ikke maatte tage »Søstre«, d. v. s. Nonner, ind i Munkeklostrene.

Af Eskils Sendefærd slutter Forfatteren, 1) at man i 1215 maa have haft en ældre, forfalden Kirke i Børglum og endnu ikke havde begyndt at bygge paa den stort Granit-Domkirke, 2) at Konventet i Børglum paa den Tid har haft Planer om at skaffe Bolig for Præmonstratensernonner i Munkeklosteret, og at Generalabbedens Afslag har givet Anledning til Oprettelse af Nonneklosteret i Vrejlev.

Hvad den sidste Slutning angaar, kunde Forfatteren med nogen Tænksomhed have indset, at den paagældende Skrivelse maa opfattes som en Kundgørelse af en Bestemmelse, vedtaget paa Ordenens Generalkoncilium i Prémontré, og overhovedet ikke tager Sigte paa lokale Forhold i B ø r g l u m.

Den første og unægtelig særdeles vigtige Slutning vedrørende Tiden for Børglum Domkirkes Grundlæg-

gelse har Forfatteren afskrevet efter andre, og det viser sig, at den har en lang og interessant Forhistorie.

For ca. 60 Aar siden holdt »Selskabet for Danmarks Kirkehistorie« et Møde i Hjøring, hvor daværende Professor, senere Biskop i Aalborg, Fr. Nielsen, i et Foredrag bl. a. fremdrog Beretningen om Munken Eskils Rejse til Rom og Prémontré og derefter — ifølge »Vends. Tid.«s Referat — udtalte følgende:

»Anmodningen til Faderabbeden i Prémontré kan overhovedet kun have en fornuftig Mening ud fra den Forudsætning, at Præmonstratensernes Kirke (og Huse) i Børglum dengang ikke i sig selv kan have haft nogen videre Værdi for dem«.

Derefter følger Paastanden om, at Granitkirken ikke kan være paabegyndt før efter 1215.

Man maa lægge Mærke til, at der her er Tale om at flytte baade Kirke og Kloster, og at det ikke er Paven, men General-Abbeden, der skal give Tilladelsen, og man maa haabe for den lærde Kirkehistorikers Anseelse, at Avisreferenten har fordrejet hans Udtalelser.

Desværre havde man dengang for Skik at optrykke Avisreferater fra Selskabets Møder i dettes Tidsskrift, »Kirkehistoriske Samlinger«, hvor Professorens Udtalelser findes i 4. Række, 3. Bind, Side 388.

Hermed var den forhastede og løst begrundede Slutning saa at sige autoriseret og betragtedes af efterfølgende videnskabelige Forfattere som en historisk Kendsgerning.

Dr. phil. Vilh. Lorentzen fortæller i sit store Værk om de danske Klostres Bygningshistorie VI. Bd. S. 27, at Eskil var rejst til L a t e r a n k o n c i l i e t for at udvirke Tilladelse, dels til at flytte Klosteret, dels til at oprette et Nonnekloster, og at han drog tilbage med Tilladelse fra P a v e n til at flytte Klosteret, men derimod ikke til at oprette Nonneklosteret. Man maa næsten

tro, at Forfatteren har anset Laterankonciliet og Pavestolen for at være en og samme Institution, og naar han angiver Fr. Nielsens ovenfor citerede Foredrag som Kilde, har han i hvert Fald behandlet sin Kilde meget skødesløst og f. Eks. helt tilsidesat »Faderabbeden«. — Da Resultatet af Eskils Sendefærd først blev bekendt i Børglum ved et Brev fra Prémontré 1217, slutter Vilh. Lorentzen, at Domkirken er paabegyndt efter dette Aar.

Dr. phil. Aage Roussell, nu Overinspektør ved Nationalmuseets 2. Afd., udgav 1937 en kort Beskrivelse af Børglum Kloster og gengiver, saa vidt man kan se, Vilh. Lorentzens ovenfor anførte Bemærkninger, kun med den Forandring, at han udelader Laterankonciliet og kun nævner »Paven«. Han fastsætter derefter Granitkirkens Paabegyndelse til omkring 1220.

I Betragtning af den højeste Sagkundskabs forvirrede og selvmodsigende Udtalelser maa det tilgives P. Riemann, at han kun vil flytte Kirken, men iøvrigt gentager Forgængerens Paastande baade om Tiden for Domkirkens Opførelse og om Oprettelse af et Nonnekloster under Børglum. Det tjener endogsaa til hans Ros, at han i Modsætningen til »de lærde« angiver, hvor man kan finde den oprindelige Kilde til Historien om Eskil, nemlig et Brev fra Abbed Gervasius i Prémontré til Provst og Konvent i Børglum, om end Riemann ikke har læst eller i hvert Fald ikke forstaaet den originale latinske Tekst og ej heller den danske Oversættelse, der findes i P. E Suhms Danmarkshistorie 9. Bd. S. 293—94, hvilket han overhovedet ikke har bemærket. Han henviser til C. L. Hugo: »Sacræ antiquitatis monumenta«, en fransk Kildesamling, trykt 1725. Suhm har oversat Brevet efter samme Værk, hvor det findes i 1. Bd. S. 96—97, og »Det kgl. Bibliotek« har laant mig netop det Eksemplar, som Suhm har ejet, og som bærer hans egenhændige Navnetræk paa Titelbladet.

Hvad staar der da i Gervasii Epistel til Provst og Konvent i Børglum? — Om Klosterflytningen kun følgende Linier, som jeg af Hensyn til de interesserede sagkyndige skal gengive paa Originalsproget:

Ostendit autem nobis litteras quasdam obtentas a Curia, de Domo vestra in loco idoneo transferenda, quæ aliquantulum bonæ erant, excepto quod in eis de Ecclesia vestra nulla mentio facta fuit, quod esset Ecclesia Catholica.

Oversat: »Han viste os ogsaa Breve, som han havde erholdt fra Kurien, om at eders Bolig maa overflyttes til det passende Sted, og de Breve var gode nok paa det nær, at de angaaende eders Kirke ikke omtalte, at den var en katolsk Kirke«.

Naar der lægges Vægt paa Udtrykket »katolsk Kirke«, betyder det, at der er Tale om Munkesamfundets Tilknytning til den autoritære Bispekirke, hvor Præmonstratenserbrødrene skulde udgøre Domkapitlet, og — for at bruge Fr. Nielsens Ord — »Anmodningen kan kun have en fornuftig Mening ud fra den Forudsætning«, at Munkenes Bolig netop skulde flyttes for at komme i regelret Forbindelse med den ny Domkirke, som Bispen antagelig var Bygherre for, og som efter dens Materiale og Arkitektur at dømme maa være paabegyndt adskillige Aar før 1215.

At »loco idoneo« skulde betyde »til et mere egnet Sted« længere borte, er i hvert Fald en ganske grundløs Gætning, og at der ikke kan være Tale om Flytning af Kirken, fremgaar klart af Abbed Gervasius' Bemærkning om, at den »katolske« Kirke overhovedet ikke omtales i Brevene.

P. Christensen.

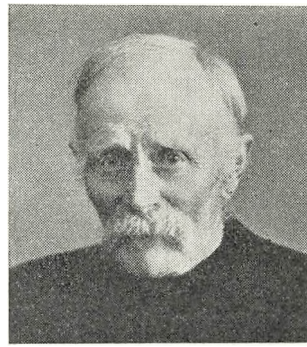

Den 31. Okt. 1952 afgik en af vort Samfunds Stiftere, Gaardejer Kristian Grøntved ved Døden i en Alder af 88 Aar, idet han var født paa Grøntved i Mygdal Sogn 17. Sept. 1864, Søn af Gaardejer Lars Christian Andreasen og Hustru Ane Christensdatter.

Det var et virksomt Liv, som hermed afsluttedes, thi Grøntveds Virke var mangesidigt, og den sympatiske, retlinede Mand nød stor Tillid paa sin Egn. Allerede 1904 blev han Medlem af Bjergby-Mygdal Sogneraad, var dets Formand 1917—1925 samt 1929—1945 Sognefoged og Lægdsmand og 1921—1943 Sogneraadsforeningens Repræsentant i Bestyrelsen for Centralbiblioteket for Hjøring Amt.

Han var levende interesseret for »Historisk Samfund«, og sammen med Redaktør Anton Jakobsen, Sæby, henvendte han sig 1906 til mig om at sætte mig i Spidsen for Oprettelse af et saadant for vort Amt, og jeg udsendte da et Opraab herom underskrevet af en halv Snes af Amtets mere kendte Personer. Det vandt ogsaa nogen Tilslutning, saa vidt jeg husker fra godt 100, men det var jo for faa til at bygge videre paa, og da særlig min

Ven, Justitsraad Lønborg Friis tvivlede paa, at Ideen kunde gennemføres, blev Sagen henlagt. Saa tog Kr. Grøntved 1914 atter fat, efter at der nu var kommet historiske Samfund i de andre Amter. Gennem »Vendsyssel Tidende« rettede han paany Henstilling til mig om at tage Sagen op, og med økonomisk Støtte af Sagfører A. Olesen, Nørresundby, udsendte jeg, der den Gang boede i Aalborg, et stort Antal Indbydelser til at indtræde i et saadant Samfund. Denne Gang gik det bedre, saa Aarbogen 1915 blev udsendt til ca. 680 Medlemmer, Aarbog 1916 til ca. 1000.

I den sidstnævnte offentliggjorde Kr. Grøntved en Artikel om Hovedgaarden Odden, og i Aarbog 1935 skrev han om Udskiftningen af Mygdal Sogn. Han sad i vor Bestyrelse fra 1915 til 1945, da han ønskede at udtræde, og i Henhold til Generalforsamlingsbeslutning af 14. Juni 1939 angaaende Samfundets Stiftere blev han da Æresmedlem.

Kr. Grøntved var gift med Ingeborg Christensen, f. 1871, d. 1949, Datter af Husmand Niels Peder Christensen i Krattet i Bjergby og Hustru Florine Christensen.

Det var en Fornøjelse at samarbejde med Grøntved i vor Bestyrelse, og vi er ham taknemlige for hans Virke her.

C. K.

LOKALHISTORISK LITTERATUR

I »Geografisk Tidsskrift«s 49. Bd. (1948—49) har cand. mag. Viggo Hansen offentliggjort en Afhandling »Træk af Vendsyssels ældre bebyggelsesgeografi«, i hvilken han omtaler Navnegrupperne -inge (ing), -um, -løse, -lev, -sted, -tofte, -by, -torp, -rød, -bøl, -holt og -ager, deres antagne Aldersforhold og geografiske Fordeling, i hvilken Henseende vi her kun skal pege paa, at i de Egne, hvor der er torp-Navne, er der ingen holt-Navne og omvendt.

Overfiskeribetjent J. Dahm Nielsen beretter i »Under Dannebrog« Nr. V, Okt. 1952 om et gammelt Fiskerleje (Hirtshals), der er blevet til en moderne Fiskerihavn, og opridser Byens Historie i stor Træk.

I Anledning af, at Pedershaab Fabrikkerne i Brønderslev 1. Aug. 1952 havde bestaaet i 75 Aar, har A/S Peder Nielsen, Pedershaab, udsendt et lille nummereret Mindeskrift om Stifteren Peder Nielsen. Det indeholder tre Digte af Johs. Werner Thomsen samt et Par Billeder fra Virksomheden.

Sterup Brugsforening i Jerslev Sogn har 1952 markeret sin 50 Aars Bestaaen med Udsendelsen af et lille illustreret Tidsskrift med forskellige Oplysninger om Foreningens Virksomhed.

Alfred G. Hassings Forlag har 1952 paabegyndt Udgivelsen af et stort og rigt illustreret Værk »Danmark før og nu«, der redigeres af Nationalmuseets Direktør, Dr. Johs. Brøndsted og Stadsarkivar Svend Aakjær samt

Forlagets Redaktør Jens Sølvsten. Af Værket omhandler første Bind de fire jyske Amter: Hjøring, Aalborg, Tisted og Viborg.

Hirtshalsafdelingen af »Dansk Røde Kors« har 1952 udsendt en lille Pjece »Grønland og Vendsyssel«, i hvilken Redaktør Aage Barthold Vaslev særlig omtaler Jacob Sewerins Virke i Aarene 1734—49 samt en Del Vendelboer, der paa Sewerins Foranledning drog til Grønland, hvor de har mange Efterkommere af blandet Race (Dorf, Geraae, Wæver, Thorning og flere).

Fra Overinspektør ved Nationalmuseet, Dr. phil. Axel Steensbergs Haand foreligger 1952 et stort Værk (325 Sider) »Arkæologiske Landsbyundersøgelser« med Undertitel Bondehuse og Vandmøller i Danmark gennem 2000 Aar. I Bogen, der har over 100 Illustrationer, omtales udførligt de fremdragne Rester af 3 Hustomter og 3 Vandmøller (»Skvatmøller« med vertikalt stillet Akse) i Bolle i Dronninglund Sogn samt 5 ovenover hverandre liggende Hustomter i Asaa Krohave, hidrørende fra Tiden o. 1300 til o. 1500. I Bolle er ogsaa fremdraget Rester af en Ovn fra o. 1200 til Smeltning af Myrejern. En Del af det fundne Materiale er afgivet til Nationalmuseet og Resten til Hjemstavnsmuseet i Try. I Bogen findes nogle Plancher, i hvilke Geologen, Dr. phil. Vald. Mikkelsen viser Vegetationens Skiften i Tiden fra ca. 1200 til op i 1600'erne.

I »Danske Studier« 1952 har Magister Arne Nielsen offentliggjort en Afhandling »Nogle vendsysselske Visebøger«, i hvilken omtales en stor Visebog, der ejes af Sognefoged Jens Madsen i Vittrup i Børglum Sogn, og som indeholder 61 Digte. Endvidere en Visebog fra 1834—60, der har tilhørt Gaardejer Peder Madsen i Rønnebjerg i Vrejlev Sogn, samt Visebøger fra Rosenby i Dronninglund S., fra V. Hjermeslev og fra Vennebjerg Mølle (1862).

»Det danske Hedeselskab« har ved Redaktør Harald Skodshøj udgivet et 444 Sider stort, illustreret Værk med Titel »Hedens opdyrkning i Danmark«, i hvilket ogsaa omtales en Mængde af de Pionérer, der i Hede- og Moseegne i Vendsyssel har været med til at virkeliggøre H. C. Andersens Spaadom fra 1859 »Skynd dig, kom! om føje Aar Heden som en Kornmark staar«.

Red.

Redaktionen er blevet gjort opmærksom paa et Par Bøger, trykt 1949 i Glamsbjerg Bogtrykkeri, hvis Forfatter og Forlægger er Martinus Vestergaard, tidligere Ejer af Grønslet i Vadum Sogn og nu boende i Kaas i Jetsmark Sogn. Bøgernes Titler er »Barndoms- og Ungdomserindringer« (92 Sider) og »Erindringer fra Manddomsaarene« med Undertitel »Mennesker jeg mødte paa min Vej« (99 Sider). Forfatteren er født 1867 paa en Gaard i Haldager i Vadum Sogn, og fra denne Egn giver han gode Skildringer af de ret primitive Landboforhold i 1870—80'erne; men kulturhistorisk set adskilte de sig næppe fra Forholdene i andre vendsysselske Egne. Hvad der derimod er af særlig Interesse er Skildringen af den religiøse Vækkelse, der om ved 1890 under Navn »Den fri Mission« og efter Paavirkning af den norske Missionær, Frk. Ca. thrine Juell opstod med Haldager som Centrum og derfra bredte sig over den sydlige Halvdel af Vendsyssel, Han Herrederne og Himmerland og tildels findes endnu. Til denne Bevægelse sluttede Forfatteren sig tillige med sin Hustru Maren Knudsgaard fra Vrensted, og Bøgernes Tekst er i det hele meget religiøst betonet; men den vidner baade om Forfatterens Tolerance og ærlige Retsind under hans Livs omskiftelige Forhold, der ogsaa en Tid placerede ham som Lærer ved Missionens Børneskole.

Sprogbehandlingen i Bøgerne er ikke god, og en Mængde Navne paa Personer, der er omtalt i dem, er fejlstavet,

ligesom der ogsaa forekommer positive Urigtigheder som f. Eks. i første Bind, S. 62, at Jørgen Nielsen (Neesgaard) i Sønder Skovsgaard var Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling 1849; han var Medlem af Landstinget i ca. 3 Maaneder 1866, da Grundloven af 1849 blev revideret. Forfatterens Bedømmelse af en Række Nutidsproblemer er selvfølgelig ren subjektiv.

C. K.

FRA STYRELSE OG REDAKTION

Den 27. Juni 1953 holdt Samfundet sit aarlige Sommermøde, der i det herlige Vejr fandt Tilslutning af ca. 175 Deltagere, som mødtes Kl. 13 ved Saltum Kirke, om hvis Historie Sognepræsten, Johs. Madsen, berettede, efter at have budt Forsamlingen velkommen. Herfra kørte man nord paa forbi Hvetbo Herreds gamle Tingsted med den af vort Samfund rejste Mindesten og derefter videre til Ingstrup Kirke, hvor Lærer N. Madsen fortalte om dens Historie. Derefter kørtes til Ingstrup anselige Præstegaard, hvor Bilerne henstilledes, medens Forsamlingen begav sig til Fods til den vest for Kirken liggende Gravhøj »Ganhøj«, hvis berømte Ekko prøvedes; det kan gengive 6—7-Stavelses Ord, omtales allerede i Præsteberetningen 1638 og har afgivet Motiv og Navn til M. Goldschmidts Novelle »Ekkoet«. Fra Ingstrup gik Turen videre til Løkken, hvor der var fælles Kaffebord paa »Badehotellet«, og herfra fortsattes Udflugten til Børglum Klosters Kirke, om hvis Bygningshistorie, Inventar m. v. Postmester C. Klitgaard gav Oplysning. Forinden man vendte tilbage til Løkken, nedlagdes en Blomsterbuket paa Kaptajn Chr. Michael Rottbølls Grav ved Kirken.

Ved 19-Tiden spistes den medbragte Mad paa »Badehotellet«, og derefter holdtes den ordinære

Generalforsamling.

Formanden, der valgtes til Ordstyrer, indledede med Mindeord om vort Samfunds i 1952 afdøde Medstifter, Gaardejer Kr. Grøntved, Mygdal, og aflagde der-

efter Beretning om Historisk Samfunds Virksomhed i Aaret 1952/53. Aaret begyndte med et Medlemstal paa 1615 og sluttede med 1609, altsaa saa at sige uforandret; men den Stigning i Tallet, vi har haft i nogle Aar, er maaske nu sluttet.

For at faa vort Underskud ud af Verden, blev vor Aarbog 1952 kun paa 160 Sider, og vi kunde derefter slutte Aaret med et Overskud paa noget over 2000 Kr., saa vi kan sætte større Kraft ind paa Udgivelsen af II. Bind af Rørsigs Værk »Skoler, Degne og Skoleholdere«.

Vi er taknemlige for de Forhøjelser af Tilskud til os, Flertallet af Kommuner har støttet os med; men naar 10 Sogne kun kan afse tilsammen 40 Kr. til os, eller mindre end een Side af Aarbogen koster, forekommer det mig, at man paa disse Steder kun har ringe Interesse for vort Arbejde, og de er sikkert ikke »glade Givere«.

Ved »Dansk historisk Fællesforening«s Aarsmøde i Ribe og Varde var jeg vort Samfunds Sendemand.

Af Bestyrelsen udtræder i Aar Forfatteren Jens Thise og Overlærer P. Horn, der efter Udløbet af deres Valgperioder ikke ønsker Genvalg. Jens Thise har siddet i Bestyrelsen siden 1920 og P. Horn siden 1942. Jeg vil bede Medlemmerne om med mig at udtale vor Tak til dem for deres Virke indenfor Foreningen. Generalforsamlingen sluttede sig hertil ved at udnævne dem til Æresmedlemmer.

Formanden sluttede Beretningen med at give Oplysninger om Indholdet af Aarbogen 1953; den vil blive noget større end 1952.

Forfatteren Jens Thise takkede for Æresbevisningen.

Næste Punkt paa Dagsordenen var det reviderede Regnskab, der oplæstes af Kassereren, Lærer A. Skjødsholm, og godkendtes. (Se sidste Side).

Valg til Bestyrelsen.

De afgaaende Bestyrelsesmedlemmer, Højskoleforstander F. Fogt, Lærer Asger K. Jensen og Lærer A. Skjødsholm, genvalgtes, og i Stedet for Overlærer P. Horn og Forfatteren Jens Thise, der begge ikke ønskede Genvalg, valgtes Sognepræst Johs. Madsen, Saltum, og Adjunkt Svend Skole, Frederikshavn.

Under Eventuelt drøftedes Mødestedet for Sommerudflugten 1954. Der nævntes Vildmosen-Ajstrup Kirke (i Kjær H.), Bindslev-Maastrup Mose eller Nejsum Bakker-Torslev Kirke-Øster Vraa. Det overlodes til Bestyrelsen at træffe Afgørelsen.

Efter at Formanden som sædvanlig havde anmodet Samfundets Medlemmer om at have Opmærksomheden henledt paa Bevarelse af gamle Arkivalier af forskellig Art samt haandskrevne eller stentrykte vendsysselske Dansemelodier, sluttedes Generalforsamlingen med Bestyrelsen Tak til enhver, der paa en eller anden Maade i Aarets Løb havde støttet vort Samfunds Virksomhed.

Vort Samfund har Skriftudveksling med samtlige danske Amtssamfund samt med ca. 15 tilsvarende finske, norske og svenske Hjemstavnsforeninger. Disses Bøger indgaar i Centralbiblioteket i Hjøring og udlaanes derfra.

Vort Samfund er Køber af pæne Eksemplarer af Aarbøgerne 1915—18, 1921, 1923, 1927—30, 1934—35, 1939—40, 1942—46 og 1948 samt af Ths. Larsens »En Gennembrudstid« I (Aandslivet) og C. Klitgaards »Vendsysselske Veje«.

Vore Medlemmer kan købe følgende Skrifter til nedsat Pris: Aarbøgerne 1919—1920, 1922, 1924—26,

1931—33, 1941—42, 1947 og 1949 á 2 Kr. pr. Aargang, 1950—52 á 2,50 Kr., alt + Porto; Ths. Larsen: »En Gennembrudstid« II (Vendsyssels politiske Historie 1850—1900, 600 Sider) 2 Kr.; Ths. Larsen: »En Gennembrudstid« III (Erhvervslivet) 2 Kr.; P. Christensen: »Voergaard«, 5 Kr.; C. Klitgaard: »Blade af Vendsyssels Historie«, 1,50 Kr.; Festskrift til C. Klitgaard (1938), 2 Kr.; C. Klitgaard: »Tidsskriftsliteratur vedrørende Vendsyssel«, 1 Kr.; »Danmarks Breve fra Middelalderen«, Hæfte 1—4 (det hidtil udkomne) á 35 Øre + Porto 20 Øre.

Henvendelse om Køb og Salg bedes rettet til Samfundets Sekretær, Lærer Asger K. Jensen, Sct. Annavej 3, Hjøring (Telefon Nr. 582); Betaling kan erlægges i Frimærker.

Vore Medlemmer kan endvidere til nedsat Pris købe de i vor Aarbog 1952 nævnte Skrifter ved Rekvisition og Beløbets Indsendelse til Landsarkivar Johan Hvidtfeldt, Viborg, Postgiro-Nr. 86264.

Hvis nogen af vore Repræsentanter har Udgifter vedrørende Omdeling af Aarbøgerne, bedes Beløbet fradraget ved Indsendelse af opkrævede Kontingenter og Meddelelse herom noteret paa Postgirokuponen.

Samfundets Æresmedlemmer.

Fhv. Lærer N. P. Petersen, København.
Fhv. Overlærer P. Horn, Hjøring.
Forfatteren Jens Thise, Tise pr. Manna.

Samfundets Styrelse.

Postmester C. Klitgaard, Hjøring, Formand (Telefon 553).

Museumsbestyrer P. Christensen, Try, Dronninglund, Redaktør (Telefon Try 8).

Lærer Asger K. Jensen, Sct. Annavej 3, Hjøring, Sekretær (Telefon 582).

Lærer A. Skjødsholm, Løkken, Kasserer (Telefon 160, Samfundets Girokonto 35593).

Godsejer Jul. Fred. Arenfeldt, Sæbygaard (Telefon Sæby 45).

Lærer P. Christensen, Tornby (Telefon 35).

Fhv. Højskoleforstander Frode Fogt, Try, Dronninglund (Telefon Try 27).

Sognepræst Johs. Madsen, Nr. Saltum (Telefon Saltum 39).

Adjunkt Svend Skole, Frederikshavn (Telefon 1145).

Skriftudvalget bestaar af: P. Christensen, Try, C. Klitgaard, Hjøring, A. Skjødsholm, Løkken, og Svend Skole, Frederikshavn (Suppleant).

NYE MEDLEMMER

(Listen sluttet 1. Juli 1953)

Agesen, H., Husej., Rendbæk.
Andersen, J., Lærer, N. Harritslev.
--, J. A., Tømrer, Vraa.
—, Johs., Gdr., Ørum.
Bjerg, Jens, Mekaniker, N. Saltum.
Buurholt, Aage, Forretningsfører, Tannisby.
By- og Landbosparekassen, Frederikshavn.
Bønkel, R., Konsulent, Vraa.
Christensen, J. Th., Lærer, Skærum.
—, Kaj, Dyrlæge, Hj.
—, Toft, Sognepr., Volstrup.
Clarup, W., Købm., Vang, Thorshøj.
Clementsen, P. S., Sognepr., Ø. Brønderslev.
Eriksen, E., Staldforp., Vraa.
Gere, I., Distriktschef, Hj.
Hagedorn, K., Læge, Jerslev.
Hesselholt, Jenny, Frue, Skagen.
Hesthaven, Bak, Gdr. Lendum.
Hillersborg, E., Sognepr., Løkken.
Jacobi, Kjeld, LRS., Hj.
Jakobsen, Fru Malerm., Hj.
Jensen, Evald, Statshusmd., Voergaard.
—, F. Ruggaard, Sagf, Sæby.
—, J. Chr. Kjærgaard, Mejeribest., Ravnstrup.
—, Karl Chr., Smedem., Hirtshals.
Jeppesen, P., Skolebest., Aalborg.
Jørgensen, G., Uddeler, Flauenskjold.
Kirkbak, H., Hmd., Saltum.
Kristiansen, Marinus, Gdr., Vrensted.
Larsen, Bobjerg, Lærer, Kbh.
—, Jan, Fuldm., Kbh.
—, Jens P., Skagen.
—, Theodor P., Hovmester Vesterø Havn, Læsø.
Leed, Henry, Benzinforhdl., Uggerby.
Madsen, Anders, Rektor, Frederikshavn.
—, Mads Rykind, Gdr., Tolstrup.
Mariegaard, Chr., Gdr., Vittrup.
Mellemkjær, E., Gdr., Brønderslev.
Mogensen, Erik, Revisorass., København.

Mølbak, Magnus, Gdr., Tversted.
Mølgaard, E., Amtsskolekonsulent, Hj.
Neve, V. A., Møbelhdl., Frederikshavn.
Nielsen, Annemarie, Frue, Brønderslev.
—, Chr., Gdr., Storgaard, Kvissel.
—, Chr., Husejer, Rendbæk.
—, J. Chr., Gdr., Albækgd., Saltum.
—, Laurits, Brolægger, Vraa.
—, Mejeribest., Hundelev.
Pedersen, Emil, Cykelhdl., Dybvad.
—, Evang, Urmager, Vogn.
—, P. J., Lærer, Skærum.
—, Sigurd, Husejer, Rendbæk.
Petersen, F. Mark., Lærer, Hjøring.
Petersen, Kirsten Kreiberg, Frue, København.
Risager, Anders, Gdr., Østergaard, Harreslev.
Roed, Chr., Gdr., Trudslev.
Rævskjær, Sv., Læge, Vraa.
Siesby, Ole, Direktør, Kbh.
Skands, Chr., Fiskem., Kjul.
Steffensen, Steffen, Gdr., Skallerup.
Svendsen, Esther Wadmann, Lærerinde, Saltum.
Svennum, Elias Kjær, Gdr., Jerslev.
Sørensen, P. M., Læge, Vrensted.
Thomsen, Herluf Schmidt, Silkeborg.
Thrane, H., Skrædder, Skagen.
Tolstrup, A., Direktør, Brønderslev.
Wulff, Wilh., Farvehdl., Hj.

Ialt 67

Regnskab over indtægter og udgifter i „Historisk Samfund for Hjøring Amt".

$^{1}/_{4}$ 1952—$^{31}/_{3}$ 1953

Tilskud:				*Årbogen:*			
Tilskud fra Staten	kr.	700,00		Trykning og hæftning	kr.	5369,50	
» » Hjørring Amt	»	400,00		Forfatterhonorar	»	900,00	
» » kommuner[1])	»	1410,00					6269,50
» » institutioner[2])	»	775,00		*Administration:*			
» » Vends. Tidende ...	»	150,00		Telefon og porto	»	530,08	
» » Oxford, Hjørring...	»	50,00		Honorar	»	1100,00	
» » anonym	»	20,00		Annoncer og kontorartikler ...	»	321,21	
			3505,00	Rejsegodtgørelser	»	306,25	
Medlemsbidrag:							2257,54
1490 medlemmer à kr. 5,00	kr.	7450,00		*Bogkøb*			85,70
47 subskribenter à kr. 3,00 ...	»	141,00		*Andre udgifter:*			
8 subskribenter à kr. 2,50 ...	»	20,00		Dansk historisk Fællesforening	»	149,00	
÷ 2 tilbagebetalt kontinget ...	» ÷	10,00		Renter og provision	»	163,13	
			7601,00	Diverse	»	72,21	
48 repræsent. med frieksempl.							384,34
15 institutioner				*Ekspedition*			432,65
—— 1606 ialt				*Underskud fra forrige år*			229,83
Bogsalg			522,10	*Overskud pr.* $^{31}/_{3}$ *1953*			2150,29
Andre indtægter			181,75				
			11809,85				11809,85

Foranstående regnskab er gennemgået og sammenholdt med bilag og regnskabsbøger. Intet er fundet at bemærke. — Kassebeholdningen er til stede.

Hjøring i maj 1953. *J. K. Løth* (sign.), *Johs. E. Rasmussen* (sign.).

[1]) Brønderslev kr. 25, Frederikshavn kr. 225, Hjørring kr. 400, Skagen kr. 25, Sæby kr. 25, Åsted-Skærum kr. 25, Bindslev kr. 20, Bjergby-Mygdal kr. 35, Børglum-Furreby kr. 35, Dronninglund kr. 100, Harreslev-Rakkeby kr. 20, Ingstrup-V. Hjermitslev-Alstrup kr. 10, Jerslev kr. 20, Jetsmark kr. 20, Lendum kr. 20, Raabjerg kr. 20, Saltum-Hune kr. 35, Sindal kr. 30, Skæve kr. 20, Tårs kr. 30, Tornby-Vidstrup kr. 25, Torslev kr. 15, Tversted-Uggerby kr. 20, Ugilt kr. 15, Vejby-Sejlstrup kr. 10, Voer kr. 10, Volstrup kr. 20, Vraa-Em kr. 25, Vrejlev-Hæstrup kr. 25, Vrensted-Thise kr. 15, Ø. Brønderslev-Hallund kr. 10, Skallerup-Vennebjerg kr. 15, Hellevad-Ørum kr. 25, Albæk kr. 25, Brovst kr. 15.

[2]) Andelsbanken, Hjørring, kr. 25, Brovst Sp. kr. 20, Dronninglund Sp. kr. 25, Frederikshavn Sp. kr. 30, Handels- og Landbrugsbanken, Hjørring, kr. 50, Hjørring Diskontobank kr. 300, Hjørring Sp. kr. 50, Jelstrup-Lyngby Sp. kr. 10, Løkken Sp. kr. 25, Skagen Sp. kr. 20, Vraa Sp. kr. 50, Torslev Sp., Hanh., kr. 10, Sæby Sp. kr. 20, Hvetbo Herreds Sp. kr. 50, Saltum Sp. kr. 25, Hellevad-Ørum Sp. kr. 25, Sindal Sp. kr. 25, Landbosparekassen, Frederikshavn, kr. 15.

SKOLER OG DEGNE
I VENDSYSSEL

SKOLER OG DEGNE
I VENDSYSSEL

BIDRAG TIL SKOLENS UDVIKLINGS- OG PERSONALHISTORIE

FORTSÆTTELSE AF
P. M. RØRSIGS SKRIFT BIND I

VED

P. CHRISTENSEN, C. KLITGAARD
OG KR. VÆRNFELT

II

HJØRRING
EXPRES-TRYKKERIET (OLUF JØRGENSEN)
1953 o. flg.

FORORD

I »Vendsysselske Aarbøger« 1935—44 har afdøde Lærer P. M. Rørsig offentliggjort I. Bind af et omfattende Værk omhandlende »Skoler, Degne og Skoleholdere i Vendsyssel«, og det var naturligvis Tanken, at dette Bind skulde efterfølges af et andet og sidste Bind omhandlende de Herreder og Købstæder, som ikke var behandlet i første Bind, nemlig Hvetbo Herred, Ø. Han Herred, Kjær Herred og Læsø Birk samt Købstæderne Skagen, Sæby og Hjørring, og endelig bringe et fælles Personregister til begge Bind; men Forfatterens fleraarige Sygdom og endelig hans Død 1950 bevirkede, at denne Plan ikke kom til Udførelse. Rørsig efterlod sig noget Arkivstof til Bind II, men intet i trykfærdig Stand, og det maatte derfor blive Historisk Samfunds Opgave at faa udarbejdet II. Bind i Manuskript til senere Trykning.

Da jeg i ca. 30 Aar havde overladt Rørsig alt det Skole- og Degnestof, jeg efterhaanden stødte paa i Tingbøger, Justitsprotokoller, Skifteakter m. v. og i norsk Personalia, paatog jeg mig at fortsætte Rørsigs Arbejde og skrive Hovedparten af det manglende Stof, til hvilket Den grevelige Hjelmstierne-Rosencroneske Stiftelse har ydet mig økonomisk Hjælp, for hvilken jeg herved bringer Direktionen min Tak. Skole- og Degnehistorien for Ø. Han Herred er udarbejdet af Lærer P. Christensen, for Kjær Herred delvis af Skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aalborg, delvis af mig. Sidstnævnte Herred hører jo siden 1793 administrativt til Aalborg Amt, men da det saa vel geografisk som kulturelt hører til Vendsyssel, vilde det formentlig være en Mangel, hvis det blev udeladt i dette Skrift.

C. Klitgaard.

HVETBO HERRED

Af C. KLITGAARD

Ingstrup-V. Hjermeslev-Alstrup.

I Præsteindberetning fra 1553 skrives:

»Til disse tre Sogne er intet Degnebol, men Kirkejorden ligger til Sejlstrup, og det, der siges at have været Degneboel, siges, at Albret Skeel har til Børglum«.

1571 bemærkedes for hvert Sogn, at der ligeledes savnedes Degneboel. Lønnen var da i Ingstrup 4 Tdr. Korn og 40 Gæs, af Hjermeslev 3 Tdr. Korn og 36 Gæs, af Alstrup 10 Skpr. Byg og 10 Gæs og af Kjettrup 20 Skpr. Rug og 20 Gæs[1]). Ialt ydedes der saaledes 106 Gæs til Degnen, saa der maa have været stor Gaaseavl i disse Sogne.

Endnu 1690 maatte Degnen indberette, at der intet Degnboel fandtes for Sognene, saasom det af Sandflugt totalt var ødelagt saa vel som den ganske By (ɔ: Brødslev), hvori det laa, paa Hus, Mark, Ager og Eng og alt dets Tilliggende. Degnen boede derfor nu (1690) i et lidet Skolehus, bygget paa menige Ingstrup Sognefællig, hvortil der kunde saas ½ Td. Rug, 1½ Td. Byg og er sat i Matrikulen for ½ Td. Hk. Endnu fri for aarlig Landskyld.

Korntiende: 13 Tdr. 5 Skpr. Byg. Det havde ikke hidtil været Brug at ofre til Degnen. Paaskerenten udgjorde 5 Lpd. Brød og 2½ Ol Æg (200 Stk.). St. Hansrenten 3 Lpd. Ost og 40 Gæs.

---

1) D. H. Wulff: Stat. Bidr. til Vendelbo St.s Hist., S. 160 f.

Pension til Aalborg Skole 6 Tdr. Byg[2]).

1768 opgaves Degnens Indkomster til 86 Rdlr. kurant.

Fra 1741 holdt Degnene Skole, og til Degneskolens Distrikt hørte Beboerne i Brødslev, Trudslev, Rolighed, Vestermark, Sdr. og Nr. Kjettrup. Den øvrige Del af Sognet hørte til østre Skole, som vist var det af Præsten Jakob Ottesen opførte Skolehus paa Ingstrup Fælled. I fast Løn som Skoleholder havde Degnen aarlig 6 Rdlr. og 26 Læs Tørv, hvoraf ⅓ Sandtørv.

For Ingstrup Sogn lod Provst Jacob Ottesen 1664 opføre »et lidet Skolehus«, hvortil der ikke kunde avles ½ Læs Hø, og der var ikke mere Foder end 1 Ko og 4 Faar kunde fødes med.

Skolevæsenet i Pastoratet blev først sat rigtig i Gang 1725 af Præsten Jens Godsen med det Skolehus, der var bygget paa Grandefælleden, nær ved Kirken, og hvorpaa nævnte Præst »gjorde den største Bekostning og Sognefolkene noget«.

Desuden havde Præsten givet til de fattige Skolebørns Undervisning ½ Td. Rug og ½ Td. Byg og yderlige lagt 3 a 4 Tdr. Sæd af Præstegaardens Jord til samme Skolehus sin Livstid.

Endelig fik Skoleholderen noget Korn og Penge af Sognefolkene til de fattige Børns Information foruden det, han ugentlig fik af de formuende Børn, mens de gik i Skole, nemlig 4 Skill. i Indskrivningspenge og 1 Sk. om Ugen, naar de lærte at skrive, 2 Sk. naar de ogsaa lærte at regne. Det hele Sogn havde paataget sig Skolehusets Vedligeholdelse.

Fra 1741 var Skoleholderens Løn i østre Skole (Kirkeskolen), hvortil hørte den sydøstre Del af Sognet, 3 Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg, 4 Rdlr. i Penge og desuden den Jord, som hidtil havde ligget til Skolehuset

[2]) D. H. Wulff: Stat. Bidr. til Aalborg Stifts Hist., S. 133.

(opr. skænket af Præsten J. Godsen), paa Betingelse, at Sognemændene dyrkede den for ham som deres eget, saa han ikke skulde forsømme Skolen. Endelig fik han samme Antal Tørv som Degnen i Degneskolen (26 Læs), samt om Sommeren Græs til 1 Ko og 8 Faar.

Af Drenge og Piger fra 15—18 Aar gaves 2 Skilling ugentlig i Skolepenge og af Elever over 18 Aar 4 Sk. ugentlig. Skolepengene anvendtes tilligemed Tavlepengene i alle Herredets Sogne til gudeligt Brug og Skolefornødenheder[3]).

Aar 1800 bestod Ingstrup Degneskole af 11 Fag, deraf 4 til Skolestue, 4 til Værelse for Skoleholderen, 1 til Forstue og 2 til Lade og en Taske (ɔ: Udbygning) til Kreaturer. Bygningen var Bindingsværk med Lervægge og Straatag. Skolen var paa dette Tidspunkt gammel og brøstfældig.

I Hjermeslev By var der 1735 en Skole, hvori Ungdommen deraf og af Alstrup mageligen kunde læres, dels fordi disse tvende Sogne ligger tæt ved hinanden, dels fordi det ringe og fattige Alstrup Sogn ikke havde Evne til selv at lønne en Skoleholder.

Samme Skolehus oprettedes 1664 af Præsten Jacob Ottesen. Sognefolkene i begge disse Sogne lønnede Skoleholderen med Korn for de fattige Børns Undervisning, foruden det, han ugentlig fik af de formuende Børn. Begge Sognene holdt Skolehuset ved Lige.[4]).

V. Hjermeslev-Alstrup Skole bestod 1800 kun af 10 Fag[5]), 4 til Skole, 4 til Værelse for Skoleholderen og 2 til Lade. Bygningen var af Type og Tilstand som Ingstrup Skole[6]). Den stod til 1847, da der var Licitation

---

3) C. Klitgaard: Hvetbo Herred II, Side 70; Skolefundats af 28. Dec. 1741.
4) Vendsysselske Aarbøger IV, S. 45 (1921).
5) á ca. 2 til 2½ Al.
6) Aalborg Bispearkiv, Pk. 413b.

over Opførelse af en ny Skolebygning, og samtidig holdtes Auktion over 6 Fag af den gamle Skole til Nedbrydning[7]).

Ide Frederiksd. Wilsbech paa Nørre Kjettrupgaard gav 12. Maj 1740 80 Rdlr. gr. Kurant til gudeligt Brug, hvoraf den halve Rente, 2 Rdlr. aarlig, skulde gives til Ingstrup Skole. Fundats af 20. Maj 1752.

Angaaende dette Legat afgav J. F. Mathiesen 20. Maj 1762 en Forsikring om, at Summen stod i Kjettrupgaard[8]). Kapitalen er nu 160 Kr. til 5 pCt. p. a.

DEGNE. — A. Ingstrup.

I. Jacob Degn, (1630)—1649, nævnes i en Markskeltrætte 3. Juni 1630. G. m. Zidsel . . . ., der begr.s sammen med ham 3. Marts 1649.

II. Thomas Christensen Thisted, 1647—86, var født 1600 antagelig i Thisted og døde 1686, begr. 24. Maj. Han var Student men ikke indskrevet ved Universitetet, og var 1646 Skolemester i Ingstrup, men blev 1647 Degn. 8. Marts 1662 afsagdes der paa Herredstinget en Dom over ham i en Gældssag.

Præsten og en Del Sognemænd gav ham 20. Juni 1647 Skøde »paa det Lyngsted med Hedejord i vor Fællig og Fædrift sønden for Vestermark og Trudslev Mænds Jord paa Vestermark fra Hveddal og vester til Harreslev Dal, sønder over og øster paa til den Lergrav, som ligger vesten for Præstegaardens Jord«.

Denne Jord bevilgedes Ths. Thisted og efterfølgende Skolemestre med Tilladelse til at opbryde, pløje og saa og paa bedste Maade at gøre sig den nyttig. Tillige fik

7) Aalborg Stiftstidende, Nr. 22 1847.
8) Hofmans Fundationer IV, S. 289.

Skolemesteren et Stykke Eng sønder fra Pælen i Hveddal og hen til Skolehuset. Til Gengæld skulde Degnen undervise fattige Sognefolks Børn frit. 1690 stod Degneboligen for 4 Skp. Hk., hvoraf der af særlig kgl. Naade ikke svaredes Skat. Udsæden angaves nævnte Aar til ½ Td. Rug og 1½ Td. Byg, hvilket viser, at Degnen havde faaet en Del af Hedejorden under Kultur, thi 1673 kunde han kun saa ½ Td. Byg og ½ Td. Havre. Paa Ejendommen kunde der 1690 avles Foder til 1 Ko og 4 Faar[9]).

Ths. Thisted, der boede i Trudslev og ligesom de øvrige Degne indtil 1781 førte Kirkebogen, betjente sig undertiden af Latinen, saaledes ved Præsten Ludvig Joensens Død 1660. Aaret 1661 anmærkede han: »Jove juva in nomine Jesu« ɔ: Gud hjælp i Jesu Navn! Og da hans Hustru 1673 nedkom med Tvillinger, slutter Tilførselen i Kirkebogen med følgende Udbrud: »En providentia dei ipsemet illis providebit, ɔ: Glem ikke Guds Forsyn, han vil selv sørge for dem!«[10]).

G. I m. Maren Jensdatter, begr. 19. Apr. 1660. II 16. Dcbr. 1660 m. Kathrine Sørensdatter i Ingstrup Prgd. Ialt 18 Børn, født i Ingstrup 1645—85, hvoraf 5 døde inden voksen Alder. Af de øvrige kan nævnes:

1. Christen Thomsen, dbt. 29. Sept. 1646. Degn her, se senere.

2. Maren Thomasdatter, dbt. 28. Apr. 1662; g. Ingstrup 1692 m. Peder Grønborg.

3. Laurits Thomsen, dbt. 27. Jan. 1667. Skoleholder her.

Børnene synes ikke at have videreført Slægtsnavnet Thisted.

---

9) C. Klitgaard: Hvetbo Herred II, S. 39 f.
10) C. Klitgaard: Hvetbo Herred II, S. 99.

III. Christen Thomsen, 1686—92. Født 1646, Formandens Søn og boede ligesom denne i Trudslev, hvor hans Stifmoder og Halvbroder, Laurids ogsaa havde Ophold. Han blev 25. Sept. 1688 kaldet til Degn i alle 3 Sogne, da ingen Student havde søgt Embedet.

10. Sept. 1692 klagede han til Biskoppen over, at Stifmoderen havde en stor Del af Jorden til sin Brug, samt over, at hun havde en stor, før Karl til Søn, som daglig var Degnen til stor Fortræd og Degneboligen til Skade og Fordærvelse. Denne Søn var aabenbart hans Halvbroder Laurids, som da var Skoleholder. At Forholdet mellem dem har været yderst spændt, fremgaar af, at Degnens Hustru kort i Forvejen var blevet overfaldet af Laurids Skoleholder og slaaet baade brun og blaa.

Chr. Thomsen beklagede sig samtidig over, at en Bonde i Hjermeslev, der forestod Kirkesangen i Annexkirkerne, havde forlangt 1 Mark dansk for hver Prædikedag, endda han ogsaa tog hvad Offer, der kunde falde, naar der var Bryllup, Daab eller Kirkegangskoner tilligemed Kage, Brød, Ost, Æg og de Penge, der indkom ved Begravelser, hvilket faldt Degnen haardt og tungt, da han skulde bære de med Stillingen forbundne Skatter og Udgifter. Han bad derfor Bispen om, at han maatte antage en Karl, for at han kunde blive noget hjulpet i sin Svaghed.

Biskoppen, der netop var paa Visitats, resolverede samme Dag ved Paategning paa Skrivelsen, at der ikke kunde paalægges Degnen en saadan Byrde, som omtalt i Skrivelsens første Del, og hvad den sidste Besværing angik, da maatte Degnen selv antage en Substitut[11]).

Han døde 1692, begr. 3. Okt., saa han høstede ingen Frugter af sine Klager.

G. m. Maren Olufsdatter.

---

[11]) Bispearkivet, Capsa B., Loc. 19—20, Fasc. B. Nr. 5.

Datter: Ingeborg Christensdatter, dbt. 20. Maj 1685.

B. V. Hjermeslev-Alstrup.

Her var indtil 1688 et selvstændigt Degnekald.

I. Niels Olsen Aalborg 1601 — Hans latiniserede Navn Nicolaus Olai Aalborgensis staar indskrevet paa Degnestolen i Hjermeslev Kirke, saa han har formodentlig været Student.

II. Svend Christensen, — 1630 —, boede i Alstrup. Han var saa fattig, at hans Børn gik omkring og betlede, og han fik 5. Febr. 1632 Sognevidne af Beboerne, at han ikke havde haft noget af Kronen at føde sig samt Hustru og Børn med, samt at han siden kgl. Maj.s Forordn. »havde oplært Børn og Ungdommen udi begge Sogne vel og haver taget sig Umag til hver Dag, indtil de haver lært Luthers Forklaring«.

Han boede allerede i Alstrup 1608 og var Medarvning til en Selvejergaard i Østrup i Saltum Sogn. (Viborg Landstings Dombog A, 1608, Bl. 319 f).

III. Morten Svendsen, ca. 1651—ca. 1691, træffes nævnt i Kirkebogen fra 26. Jan. 1651. Antagelig Formandens Søn. Kaldtes 17. Febr. 1652 »i Holmgaard«, Hjermeslev Sogn, som han maaske havde tilgiftet sig. Hans Død, antagelig 1691, er ikke fundet i Kbg.

G. I 30. Okt. 1653 m. Anne Poulsdatter, bgr. 20. Jan. 1668, antagelig Enke, g. I m. Jens . . . . .

G. II 18. Okt. 1668 m. Maren Thomasdatter. Børn:

1. Maren Jensdatter, (Stifdatter), g. 3. Dcbr. 1667 m. Laurids Jensen.

2. Lars Jensen, (Stifsøn), bgr. 17. Apr. 1668.

3. Svend Mortensen, dbt. 28. Jan. 1670.

4. Anne Mortensdatter, bgr. 2. Juni 1691, 25 Aar.

5. Kirsten Mortensdatter, 6. Johanne Mortensdatter, dbt. 18. Febr. 1677. Tvillinger.

C. Ingstrup-Hjermeslev-Alstrup.

IV. Jacob Thuesen Brobye, 1692—99. Født o. 1628, bgr. Ingstrup 31. Marts 1699, 71 Aar, gift Jetsmark 23. Marts 1679 med Maren Christensdatter, Enke efter Degnen Laurids Eriksen i Jetsmark. Var Student fra Slagelse 1653, hvor han havde været Skolekammerat med Pastor Jakob Ottesen, der blev Student derfra 1652. Boede ikke i Degneboligen. Kom fra Jetsmark, se der.

V. Christen Jensen Find, 1699—1701. Ved Jacob Brobyes Død skrev Biskop Bircherod i sin Dagbog:

»8. Maj 1699 kaldede jeg Christen Jensen Find Studiosum, til at være Degn i Ingstrup-Hjermeslev-Alstrup udi den forrige ved Døden afgangne Degns, Jacob Thuesens Sted. Og havde bemeldte Degn været Degn i Hornum-Hyllebjærg-Flejsborg i Vest-Himmerland, men formedelst samme Steds Ringhed, samt en fornem Vens foregaaende Recommendation, befordrede jeg hannem derfra til Vendsyssel«[12]).

5. Maj 1700 klagede han til Biskoppen over, at Degneboligen da var saa brøstfældig, som Følge af, at hans Formand ikke havde boet der, hvorimod Huset havde været overladt til Degnen Christen Thomsens Enke. Han anmodede derfor om at faa nogen Hjælp til at sætte Boligen i Stand for.

Chr. Find døde 1701 og bgr.s 4. S. e. Paaske.

---

12) Personalhistorisk Tidsskrift 9, III, S. 84.

G. m. Mette Sophie Sørensdatter, der ægtede Eftermanden. Børn:

1. Jens Christensen Find, f. ca. 1694, d. 1761 i Sdr. Kjettrup, hvor han boede; g. 1. S. e. H. 3 Kgr. 1728 m. Johanne Nielsdatter.

2. Christen Christensen Find, dbt. 20. S. e. Tr. 1701; boede i Kjettrup i Ingstrup, indtil han ca. 1744 blev Skoleholder i Serreslev. Gift 1^0 1731 med Ingeborg Nielsdatter og 2^0 1765 Maren Larsdatter. 3 Børn nemlig: a. Niels Christensen Find, dbt. 3. S. e. H. 3 Kgr. 1735; begr. 16. Fbr. 1806. Eftferfulgte Faderen i Serreslev Skole; g. Nr. Sundby 15. Maj 1757 m. Else Laursdatter i Lindholm. En Søn Jens Find, dbt. Trinit S. 1770 var hjemme 1801. b. Jens Christensen Find, dbt. St. Hansdag 1736, Fuldm. hos Herredsfoged Peder Høeg, Voerbjerggaard, hvor han døde 1770. c. Søren Christensen Find, f. 1767, bgr. 29. Okt. 1780, 13¾ Aar.

(Se »Skoler, Degne og Skoleholdere« I 515).

VI. Hans Lauridsen Bamberg, 1701—07, var maaske den Johannes Laurenti, der 1698 blev Student fra Aalborg, 21 Aar gl.[13]). Forud for hans Kaldelse skrev Biskop Bircherod i sin Dagbog, 30. April 1701:

»Eftersom Degnen C. J. Find var for nogle Dage siden ved Døden afgangen, skrev jeg til Justitsraad Frederik Lelium i Viborg, som har jus patronatus til Hovedsognet«[14]).

Og under 9. Maj s. A. tilføjede Bispen:

»Blev Hans Lauridsen Bamberg, Studiosus, post depositum juramentum, (efter at have aflagt sin

13) Universitetsmatriklen I, S. 239.

14) Landsdommer Fred. Lelius i Viborg købte $^{28}/_{3}$ 1700 Ingstrup Kirke med Kaldsret af Kongen.

Ed) kaldet af mig til at være Degn i Ingstrup-Hjermeslev-Alstrup«[15]).

Den 17. Aug. 1707 noteredes atter i samme Dagbog angaaende denne uheldige Degn:

»Provsten Hr. Jacob Ottesen i Ingstrup refererede mig en grov og misdædisk Gerning af hans Sædedegn Hans Lauridsen nylig begangen. Hvorfor jeg hannem straks fra Embedet suspenderede«[16]).

Det vides ikke, hvori Forbrydelsen bestod. 23. Aug. fik Jacob Holm, Præst i Saltum, Befaling til at lade Degnen dømme fra Kaldet ved gejstlig Rettergang. Degnen mødte dog ikke til de to Retsmøder, der 2. og 23. September holdtes om Sagen i Ingstrup Kirke.

I Herredets verdslige Tingbøger er intet fundet om denne Sag[17]).

Det sidste, der hørtes om ham, er fra et Notat i Biskoppens Dagbog 23. Sept. s. A.

»Blev Provsteretten atter holdt i Ingstrup Kirke mod Degnen H. L. Bamberg. Han mødte ikke heller denne Gang, thi han var allerede forhen, der han mærkede Uraad, rømt sin Kaas. Dog faldt — efter de om hans Forhold førte Vidnesbyrd — Dommen over ham saaledes: At han skulde have sit Degnekald forbrudt. Hvad videre Straf han med sine grove Gerninger havde fortjent, det blev til verdslig Forum henvist.«

VII. Christen Madsen Fristorph, 1707—08, blev anbefalet allerede 5. Sept. 1707, men først kaldet 29. Sept. s. A. Det hedder herom i Biskop Bircherods Dagbog:

»Om Eftermiddagen 29. Sept. blev C. M. Fristorph, som havde Fru Anne Cathrine Spends Vocation til Ingstrup, Fred. Lelius' Enke, af mig eksamineret og ved min skriftlige Confirmatz yderligere beskikket[18]).«

15) Personalhistorisk Tidsskrift 9, III, S. 97.
16) Bircherods Dagbog, S. 522.
17) C. Klitgaard: Hvetbo Herred II, S. 101.
18) Personalhistorisk Tidsskrift 9, IV, S. 166.

Chr. M. Fristorphs Død eller Afsked er ikke fundet, saa han er antagelig blevet forflyttet[19]).

VIII. Jens Lauridsen Hygum, 1708—13. Han var antagelig fra Hygum ved Lemvig, blev kaldet til Degn i Ingstrup og Annekser 18. Sept. 1708 og blev begr. her 5. Maj 1713.

Var gift med Dorthe Nielsdatter, der døde 1765 hos sin Søn Jordan, og hun var Søsterdatter af Præsten Jacob Holm i Saltum og var gift 2° med Hygums Eftermand.

Jens Hygums og hendes Børn førte Navnet Branstrup og var:

1. Kirstine Catrine Jensdtr. Branstrup, dbt. 18. Okt. 1709, d. 17. . . ., for hvem Mogens Lauridsen paa Kammersgaard i Hygum (Farbroder?) blev Værge 1713.

2. Kirsten Jensd. Branstrup, f. 1711; Formynder 1713: Bøye Nielsen, Thisted. Hun ægtede senere Henrik Frederik Christian Colding, der 1752 opholdt sig paa Voerbjærggaard, 1754 og følgende Aar var han Fuldmægtig hos Fru Statlænder paa Hammelmose, senere Ejer af Skorstensgaard i Ingstrup, som hans Hustru 1762 havde købt af Fru Statlænders Bo, men som han efter hendes Død 1772 atter maatte sælge 1775 paa Grund af Gæld. Han døde i Ø. Brønderslev 1776, begr. 21. Juli, 49 Aar, og han betegnes da som »en fattig Mand af Ingstrup Sogn«.

3. Jordan Jensen Brandstrup, dbt. 10. Sept. 1712, d. i den lille Gaard »Paa Baaren« i Ingstrup Vestermark 1777, hvor hans Moder 1765 døde hos ham. Ved sin Faders Død fik han Michael Wibe paa Kajholm i Rubjerg til Formynder. Han var gift med Maren Laursdatter Tysk, der 1778 købte »Houen« i Tøm-

[19]) C. Klitgaard: Hvetbo Herred II, S. 101.

merby og havde en Datter Dorthe, f. 1769, d. 1849?, der blev gift med Anders Madsen i »Houen«, død 1814.

IX. Peders Pedersen Raft, 1713—27. Var Søn af Peder Hansen Raft i Bundgaard i Vraa og Anne Nielsdatter[20]), som døde hos denne Søn og blev begr. i Ingstrup 1725, 56 Aar. Degnen var født 1686 og blev begr. i Ingstrup 30. Dec. 1727, 41 Aar. Skifte 28. Jan. 1728. 3. Aug. 1722 fik han Skøde af Provst Worm paa Bolet »Paa Baaren«, hvor han døde, og som hans Hustrus Søn af første Ægteskab senere ejede. Peder Raft blev gift i Ingstrup 7. Nov. 1713 med sin Formands Enke Dorthe Nielsdatter, f. 1685, d. »paa Baaren«, begr. 17. Maj 1765, 80 Aar. Af Skiftet efter Raft ses, at hun til sit Bryllup havde faaet 2 Guldspænder og en Guldkæde, men Degnens Bo viste et Underskud paa 50 Rdl. Peder Raft og Dorthe Nielsdatter havde 6 Børn, af hvilke kun 3 blev voksne, nemlig::

1. Jens Raft, f. 1714.
2. Peder Raft, f. 1720.
3. Jakob Raft, f. 1726.

X. Michael Wibe, 1728—55, der fik Embede 24. Dec. 1727 og forpligtede sig til at give Formandens Enke en Pension paa 3 Rdl., menes at være Præstesøn fra Gjessing og Broder til Kapellanen Christoffer Sørensen Giessing i Ingstrup. Formodentlig opkaldt efter Gehejmeraad Michael Wibe til Løvenholm. Han blev Student fra Aalborg 1692, opholdt sig 1701—07 hos Præsten Reimer Madsen i Tornby og søgte sidstnævnte Aar Rektoratet i Hjøring, hvortil han var anbefalet af Biskop Bircherod[21]).

---

20) Børglum-Jerslev H. Tgb. 17. Nov. 1729, Bl. 324.
21) C. Klitgaard: Hvetbo Herred II, S. 102.

Ved Giftermaal blev han ca. 1709 Ejer af Kajholm i Rubjerg Sogn (Hk. 7½ Td.), hvor han gentagne Gange klagede over Sandflugtens Hærgen. Antagelig boede han der, indtil han blev Degn (1728).

1719 havde han Strid med Præsten Poul Friis angaaende nogen Gødning, som Wibe havde taget paa Præstens Gadehus Kronholms Jord. Præsten skældte da Degnen ud for en Voldsmand og en Tyv, og Degnen trak Præsten i Kjolen. Der blev dog »venlig« Forlig i Sagen[22]).

1737 bekostede Wibe Rubjerg Sogns første Skole og holdt 1753 en Omgangsskoleholder der[23]). Jvf. Bd. 1, S. 187.

Som Degn omtaltes han 1741 som en gammel skikkelig Mand, men til Menighedens Opbyggelse kunde han lidet hjælpe; han forblev dog endnu i mange Aar i Embedet, som han først trak sig tilbage fra 1755.

Til at bestride Skoleholdet havde han i 1740'erne Substitutter, der virkede tilfredsstillende, se under Skoleholdere. 1757 var M. Wibe flyttet fra Sognet og boede hos sin Søn i Løkken[24]). Sammen med sin Søn Christoffer handlede han meget med Ejendomme, men synes at have været forgældet.

Michael Wibe skrev hist og her velklingende latinske Vers i Kirkebøgerne. Man kender ikke hans Dødsaar.

G. ca. 1709 m. Jfr. Helvig Frederiksd. Unger fra Villerup, f. o. 1673, begr. Ingstrup 16. Sept. 1750. Formentlig havde han kun følgende to Børn, vel nok født paa Kajholm.

1. Christopher Wibe; var 1736 Fuldmægtig hos Jens Sand, Forpagter paa Vrejlev Kloster, 1740 og 1743 Foged paa Boller; 1745 Ridefoged paa Kornumgaard,

22) S. Chr. Sortfeldt: Rubjerg Sogn i gamle Dage, S. 10 f, 30, 33—35, 61, 87.
23) Vendsysselske Aarbøger IV, S. 195.
24) Vendsysselske Aarbøger IV, S. 44 (1921).

købte 1752 Kajholm af Faderen (solgt 1756) og boede 1757 i Løkken, da Sr. Mads Buch[25]) døde meget hastig, som han sad og sov ved et Bord i Wibes Hus. Hans Gaard her blev 1759 solgt ved Auktion. Gift 1749 med Maren Christensdatter Smith, Søster til Præsten Chr. Smith i Rubjerg.

2. Henrik Wibe var 1734 Fadder i Ingstrup, og er antagelig identisk med den Michael Wibe, der 1740 var Foged paa Vrejlev Kloster.

XI. Christen Juel, 1755—67. Blev Degn her 28. April 1755. Var født 1727, Student fra Aalborg 1749, død 11. Novbr. 1767. I sit Embede omtales han rosende og fik særligt det Skudsmaal, at han førte et ordentligt og skikkeligt Levned. Efterlod sig et godt Indbo, bl. a. 30 Bøger, Guld og Sølv m. v. (Skifte 26. Nov. 1767).

G. I før 1756 m. Marthe Pedersdtr. Bast, f. Vester Thorup 1735, bgr. Ingstrup 27. Aug. 1758, Datter af Skudehandler og Selvejer Peder Clemmensen og Dorte Frederiksdatter Bast, Thorupstrand[26]). 15. Sept. 1758 fik Chr. Juel Bevilling til at hensidde i uskiftet Bo, saa længe han var ugift.

G. II 1759 m. Johanne Paulin Clausdatter i Vestrupgaard, død 1803, bgr. 17. Novbr., 80 Aar, som Fattiglem i Vejby[27]), D. af Claus Svendsen, Kbmd. i Aalborg og Talche Kuur. Børn af begge Ægteskaber.

1. Jens Peter Juel, dbt. 3. p. Tr. 1758; opholdt sig 1774 i Arendal.

2. Oluf Juel, dbt. 19. Juli 1763, død før 1774.

---

25) Msr. Mads Buch opholdt sig 1748 paa Vang og ægtede 14. Dec. 1753 sal. Søren Baares Enke, Mette Jensdtr. Eilersgaard (Furreby Kbg.)

26) Personalhistorisk Tidsskrift ff II, S. 121 f.

27) Jydske Efterretninger, Nr. 14, 1804.

XII. Mathias Thestrup, 1767—97, født ca. 1734 i Dragstrup paa Mors, S. af Præsten der, Johan Rudolph Th., Student fra Aalborg 1754. Blev 1761 Degn i Klim-Thorup-Vust og 1764 i St. Hans-St. Olaj-Hjøring. Sidstnævnte Sted ejede han et Hus, som han 1766 solgte til Bertel Mouridsen Børglum[28]). Aflagde Kaldseden hertil 24. Novbr. 1767.

Mathias Thestrup var den sidste Sognedegn, der førte Kirkebøgerne, idet Præsterne selv overtog dette Arbejde fra 1781. Undertiden prædikede han for Provst Worm, men da denne kom efter, »at han var for klog,« hørte det op[29]).

Det eneste Vidnesbyrd, der er fundet om Thestrups Embedsgerning, stammer fra 1774 og gaar ud paa, at han forrettede sit Embede med Flid og Troskab, og paa hans Levemaade og Opførsel var der intet at udsætte.

I hans Embedstid nedbrændte Ingstrup Degnebolig Natten mellem 6. og 7. Maj 1779.

Med Alderen blev Thestrup skrøbelig, og 30. Febr. 1785 gjorde han formedelst Svaghed Akkord med Skoleholder Jens Olesen i Vester Hjermeslev-Alstrup, om at denne ogsaa skulde forrette Degnetjenesten i Annexerne, medens Degnen selv fungerede i Ingstrup[30]).

Og 23. Juni 1794 fandt han sig, grundet paa skrøbeligt Helbred, højligen trængende til en Medhjælper, saa meget mere som forrige Skoleholder Jens Olesen siden 1785 havde forrettet Degnens Arbejde i Hjermeslev-Alstrup. Derfor sluttedes Overenskomst med Studiosus Peder Klein, som tjente i Vrensted Præstegaard. Denne beskikkedes da som adjungeret og succederende Medhjælper, fornemmelig i Hjermeslev og Alstrup. I Ingstrup forrettedes Tjenesten af Thestrup selv, der paa dette Tids-

28) C. Klitgaard: Hjørring Bys Historie, S. 274.
29) C. Klitgaard: Hvetbo Herred II, Tilføjelser og Rettelser.
30) Aalborg Bispearkiv, Pk. 315, (Kirkesyn 1700—1820).

punkt var sengeliggende. Han døde 1797, begr. 6. Okt., 63 Aar gl.

G. I 22. Juni 1761 i Klim m. Jytte Sophie Schytte, f. ca. 1742, d. 31. Aug. 1769, D. af Degnen Peder S. og Hustru Ane Larsdatter i Klim.

G. II 23. Okt. 1770 m. Kirsten Thomasdatter, f. 1739, d. 20. Febr. 1778, af Rønnelien i Hune.

G. III 10. Novbr. 1778 m. Maren Larsdatter, f. ca. 1746, d. 14. Novbr. 1819 i Vandkrog i Ingstrup. Børn:

1. Peder Schytte Thestrup, f. ca. 1764; 1798 Skomager i Horsens.

2. Johan Rudolph Thestrup, f. ca. 1766, dræbt 1798 ved et Par løbske Heste hos Thomas Vestermark.

3. Jytte Sophie Thestrup, f. 1771, g. m. Murer Benjamin Kemph i København.

4. Maren Thestrup, f. 1773, 1794 Kokkepige paa Kjettrupgaard, g. m. Husmd. Jens Pedersen Krat i Blokhus.

5. Barbara Marie Thestrup, f. 1775, d. før Faderen.

6. Anne Kierstine Thestrup, f. 1779.

7. Frederik Thestrup, f. 1784, d. 8. Juli 1860 paa Aarupgaard, Kollerup S. Ejer af Hvidstedgaard i Taars 1826—1839. Gift 11. Maj 1819 i Aalborg Bud. med Jomfr. Helene Sophie Winther, der døde i Jerslev 25. Jan. 1866, 79½ Aar gl., bgr. i Kollerup. 1839—60 var han Ejer af Aarupgaard.

8. Ole Thestrup[31]), f. 9. Novbr. 1786, d. 30. Dec. 1858; Kbmd. i Aalborg; g. Aalborg 31. Decbr. 1814 m. Birgitte Susanna Schierup, der vist var Enke[32]), f. o. 1782, d. 22. Dec. 1863, 81 Aar.

---

31) H. A. Møller: Slægterne Stampe og Thestrup, S. 232.
32) Jydske Efterretninger, Nr. 2, 1814.

XIII. Peder Pedersen Klein, 1797—1821. Om hans Herkomst er intet oplyst, med mindre han er den Peder Kjærulf, der døbtes i Aalborg Budolphi 11. Juli 1761 som S. af Peder Klein og Susanne Marie Møller.

1794 havde han Ansættelse i Vrensted Præstegaard og blev da 10. Juli kaldet til Medhjælper og Efterfølger hos Formanden i Ingstrup. Han skulde overtage Degnetjenesten i Hjermeslev og Alstrup Kirker, men ogsaa fungere i Ingstrup under Degnens eventuelle Forfald, f. Eks. Sygdom.

Lønnen herfor var: Alle Degneindkomster af Alstrup, undtagen Højtidsofferet, nemlig Korn og Smaaredsel, Offer ved Barnedaab og Vielse, hvad der blev givet ved Ligprædikener og Barselkoners Kirkegang, og naar Plakater skulde læses ved Hjermeslev og Alstrup Kirker.

Ved Visitats i Kirken 23. Okt. 1809 var den konfirmerede Ungdom talrig til Stede og gjorde oprigtig og tænksom Rede for Amtsprovst Jansen, og ved Besøget i Skolen Dagen efter fandtes Skoleungdommen vel undervist.

Tre Aar senere, 8. Decbr. 1812, fandt Amtsprovsten ikke mindre Aarsag til at være tilfreds med Præsts, Degns og Læreres Virksomhed.

Klein var en studeret Mand (ikke Student fra Aalborg), der undertiden prædikede for Provst Worm. Da han engang væltede, blev han rørt og tabte Mælet, hvorfor han maatte lade Kirkesangen besørge ved andre.

G. Vrensted 23. Maj 1798 m. Anne Marie Silkemann, f. 17 . ., d. 1. Jan. 1823, D. af Degnen Erik S. Se under Øland.

Skoleholdere.

A. Ingstrup.

I. Thomas Christensen, der senere blev Degn, var sikkert Skoleholder fra 1640'rnes Begyndelse. Hans

Søn Laurids Thomsen beklædte Stillingen 1690. Han voldte sin Broder Christen Thomsen, der var Degn, en Del Fortrædeligheder, se foran.

Der kendes efter ham ingen, før Skoleloven af 1739 var traadt i Kraft. Ved denne Tid holdt Degnen Michael Wibe Substitutter til at bestride Skolearbejdet, saaledes 1741 Christen Find, der var en kristelig og opbyggelik Skoleholder[33]), sidst Skoleholder i Serreslev.

Han afløstes efter et Par Aars Forløb som Substitut af Niels Jacobsen Kaas, der fungerede til 1754 og var en duelig, virksom og eksemplarisk Mand. Da fik han Ansættelse ved Prinsesseskolen i Thorup (Se I, S. 339—14), men flyttede 1758 tilbage til Ingstrup og virkede der til 1762 (se senere), da han blev Degn i Dragstrup-Skallerup paa Mors. Der døde han 3. Jan. 1765, 47 Aar.

Ved Siden af sin Skolevirksomhed optraadte Kaas ogsaa som Kunstmaler. Et af hans Billeder hænger i Ingstrup Kirke, et Maleri forestillende Farisæeren og Tolderen i Templet samt Jesus i Baggrunden. Lignende Billede med samme Motiv findes i V. Hjermeslev Kirke og hidrører sikkert fra N. Kaas' Haand[34]). Og 1757 malede han i Hals Kirke 2 Gardiner omkring Altertavlen og Christi Billede, begge med blaa og hvid Limfarve, siret med mørke Sjatteringer, Fryndser og Duske[35]).

Lars Damsgaards Hustru Birgitte Kaas, som 1748 var Fadder hos ham, var muligvis hans Søster, og en Broder, Hans Kaas, var først i 1740'rne Skoleholder i Sæby og fra 1748 Degn i Skjoldborg i Thy.

Niels Kaas blev gift Ingstrup 2. Dcbr. 1743 m. Anna Svendsdatter, f. o. 1715, bgr. Ingstrup 7. Apr. 1768. Børn, der overlevede Faderen:

33) Vendsysselske Aarbøger IV, S. 44 (1921).
34) C. Klitgaard: Hvetbo Herred II, S. 58.
35) L. Th. Fogtmanns Samlinger i Uddrag og Afskrift af Rørsig.

1. Jacob Nielsen Kaas, dbt. 30. Juni 1745. Ved Faderens Død i Lære hos Snedker Søren Knudsen, Aalborg.

2. Maren Nielsd. Kaas, dbt. 12. Fbr. 1748, var 1765 hos Moderen.

Skiftet efter Niels Kaas gav ca. 14 Rdl til Deling mellem Enken og de to Børn.

II. Jens Jensen Engesgaard, dbt. Hune 30. Juni 1715, Søn af Jens Andersen i Engesgaard og Margrete Jensdatter, bgr. 24. Jan. 1758, havde Ansættelse i Hune som Skoleholder fra 1742—54 og omtales som »en flittig Mand, der førte et ulasteligt Liv«. 1754 forflyttedes han til Ingstrup, hvor han døde 1758. Fik rosende Omtale for sit Virke.

G. Hune 3. Okt. 1753 m. Karen Simonsdatter af Ingstrup Vestermark, der som Enke 1758 ægtede Skoleholder Jens Olsen i V. Hjermeslev.

III. Niels Jacobsen Kaas kom saa til i sin anden Periode (1758—62). Han rostes af Sognepræsten for sin Flid i Skolen, der holdtes baade Vinter og Sommer, og Bispen anførte efter en Visitats, at han levede et meget skikkeligt og stille Levned, viste god Flid med Skolebørnenes Undervisning og lærte dem ikke alene deres Kristendom, men underviste dem tillige i at regne og skrive sirligt.

IV. Efter Kaas fulgte Jens Christensen, f. 1727, d. 8. Juni 1810. Hans Moder, Inger Nielsdatter, døde 11. Juni 1769. Hun havde været g. m. Anders Nielsen, som med hende i 16—17 Aar ikke havde haft fælles Bo, men enhver af dem havde opholdt sig hos deres Børn og var af dem blevet forsørget.

Jens Christensen var hendes ældste Søn og havde givet hende Ophold de sidste to Aar. Fra 1753—58 havde han været Skoleholder i V. Hjermeslev. 1761 rostes han for sin Flid i Skolen, der holdtes helaarlig, 1774 hed det, at J. C. »opagtede« sit Embede flittigt til Opbyggelse og Nytte og han førte et eksemplarisk og gudeligt Levned, og 1781 vidnedes ligeledes smukt om ham. 1800 hed det: Har været godt oplagt til Skolehold. Hans Løn var da 15 Rdl., 3 Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg, Græsning til 2 Køer og 8 Faar; 17 Læs Skudtørv og 9 Læs Sandtørv. I Skolen var 70—80 Børn, som undervistes i Kristendom, Skrivning og Regning.

Han døde 8. Juni 1810 efter vist i det meste af en halv Snes Aar at have været Pensionist.

G. Dronninglund 1753 m. Anne Christensdatter af Store Felden i Ørsø, f. ca. 1738, bgr. 5. Juli 1801. Børn, døbte Ingstrup:

Mariane, 2. p. Tr. 1759; Jens, 25. p. Tr. 1761, bgr. 28. Fbr. 1763; Jens, 3. p. Tr. 1764; Kirsten, 28. Juli 1767.

V. Jacob Nicolaj Poulsen, var dbt. 22. Nov. 1758, Søn af Præsten Peder Poulsen i Ingstrup. Han var først Bager i Nibe 1790 og blev Skoleholder kort efter Aarhundredskiftet, men virkede kun to—tre Aar, idet han omkom i en Snestorm 22. Dcbr. 1804 paa Vej hjem fra Løkken. Først flere Dage efter fandtes hans Lig ved Klitladen[36]). Hans Bo var fallit. (Skifte 24. Dcbr. 1804).

G. o. 1790 m. Ingeborg Nielsd. Find, f. 1762. D. af Skoleholder Niels F. i Serreslev. Hun ægtede II Gang Eftermanden. Poulsen og Hustru havde Børnene:

1. Peter Nicolaj Poulsen, f. 1792, levede 1804.
2. Jens Christian Poulsen, f. 1796, levede 1804.

36) C. Klitgaard: Hvetbo Herred II, S. 106.

VI. Niels Jensen, der var født i Manna ca. 1780, fik Embedet ved at ægte ovennævnte Enke Ingeborg Find, med hvem han havde en Datter, der døde som Barn. Han havde i sine senere Aar Christen Jensen Hedegaard[37]) og Vilhelm Carl Petersen Ersted[38]) til Substitutter. Den sidste, der var gift, beboede Skolehuset, medens Niels Jensen boede i et Hus i Skjulsmark, hvor han døde som pensioneret Skolelærer 30. Sept. 1854, 76½ Aar gl.

G. II 1845 m. Ane Erichsdatter.

B. V. Hjermeslev-Alstrup.

I. Der nævnes en Skolemester i V. Hjermeslev 24. Juli 1681, da hans Hustru Johanne Jensdatter stod Fadder hos Peder Christensen, Skrædder.

Den næste, der træffes, var Christen Christensen, hvis Barn, Tomas, døbtes 4. Okt. 1685.

G. m. Kirsten Andersdatter.

Fra den nye Skolelovs Ikrafttræden 1741 sloges Alstrup sammen med Hjermeslev i skolemæssig Henseende. (Se foran).

Den første fælles Skoleholder for de to Sogne var:

I. Søren Simonsen, dbt. Trin. 1692, bgr. 20. Fbr. 1753, S. af Simon Sørensen og Karen Ydesdatter i Ingstrup. Han virkede her til sin Død og fik 1745 og 48 Ros for saavel Flittighed med Undervisningen som for et kristeligt Levned[39]).

G. m. Anna Christensdatter, der ligeledes døde 1753, bgr. 6. Febr., 59 Aar. Kun et Barn, Simon, dbt. 29. Sept. 1737, d. som Barn.

---

37) Død som Lærer i Ørum. G. m. Karen Jensdtr. Boesen.
38) Født i Aalborg 1826, død 1852.
39) Vendsysselske Aarbøger IV, S. 44 (1921).

Søren Simonsens Arvinger var bl. a. to Broderbørn: Simon Mortensen, Skoleholder i Gjøttrup, og Jørgen Mortensen, Skoleholder i Tranum samt nogle Søsterbørn i Kirkensgaard i Hjermeslev, Aalborg, Arendal og ved Skien i Norge.

Hendes Broder, Morten Christensen, boede i Aalborg.

Boet havde 3 Køer, 5 Faar, 1 Gaas og 1 Gase. Der blev ca. 4 Rdlr. til Deling mellem Udarvingerne[40]).

II. Jens Christensen Engesgaard, 1753, trak sig 1758 tilbage og blev Skoleholder i Ingstrup. Se foran.

III. Jens Olesen, 1758, død 1794, holdt Skole baade Vinter og Sommer, blev rost for sin Flid til at begynde med, men han blev senere formanet til bedre Flid og Vindskibelighed, og Præsten fik ved anden Lejlighed Tilhold om et nøjere Tilsyn. Han rettede sig dog op og var 1774 baade i Lærdom og Levned upaaklagelig. Lignende Skudsmaal fik han 1781 af Provst Worm, der fremhævede hans uforargelige Levned, og at han var meget flittig med Undervisningen.

I Vielsesrubrikken i V. Hjermeslev Kbg. skrev han 20. Fbr. 1767:

»I dette Aar begyndte jeg Jens Olesen, Skoleholder for V. Hjermeslev og Alstrup Sogne, efter Præstens Befaling at indskrive i denne Bog alle de, som kom tilsammen i Ægteskab, de, som blev født, og tillige de, som døde efterdags.«

G. I 13. Okt. 1758 i Hune m. Karen Simonsdatter, bgr. 20. Juli 1768 (Skifte 26. Juli), der var Enke efter Skoleholder Jens Engesgaard i Ingstrup.

G. II 16. Dcbr. 1773 i Vrejlev m. Johanne Peders-

40) Hvetbo Herreds gejstlige Skifteprotokol 1713—85, Bl. 210 b.

datter af Bastholm Mølle, der blev gift II 15. Aug. 1794 med en Niels Pedersen.

I første Ægteskab havde Jens Olesen 8 Børn, hvoraf kun 3 blev voksen, nemlig: 1. Anna Marie, dbt. 4. Apr. 1759; 2. Johanne, dbt. 2. S. p. Tr. 1763 og 3. Karen, dbt. 1765. Med den anden Hustru var der ogsaa Børn. Adskillige af begge Ægteskaber var døde i ung Alder.

Ved Skiftet efter første Hustru var der tre Rigsdalers Underskud[41]).

IV Morten Nielsen, f. ca. 1758, d. i Alstrup 31. Marts 1844, blev Skoleholder 1794 og omtales 1800 som meget flittig og bekvem til Børnenes Undervisning. Tog Afsked med Pension 1831 og døde i Alstrup. Hans Løn var 12 Rdlr., 3 Tdr. Rug og 3 Tdr. Byg; Græs til 1 Ko og 8 Faar; 12 Læs Skudtørv og 12 Læs Sandtørv. Der var 60—70 Børn. Skolens Fag var Kristendom, Skrivning og Regning.

Ved Biskop Studsgaards Besøg i Skolen 25. Okt. 1803 skrev han i Kirkesynet: »Morten Nielsen, Degn og Skoleholder ved østre Skole, saa vidt jeg kunde vente det af den aldrende og svage Mand fandt jeg Børnene underviste ulastelig. Skolehuset var i god Stand«[42]).

G. I m. Maren Poulsdatter, f. ca. 1762, d. 20. Juni 1813.

G. II 7. Jan. 1814 m. Johanne Poulsdatter, f. ca. 1779, d. i Alstrup 5. Maj 1859.

---

41) Gejstlig Skifteprotol 1713—85, Bl. 271 b f.
42) Bispearkivet, Pk. Nr. 314, (Kirkesyn 1702—1803).

Saltum-Hune.

Hverken 1553 eller 1671 var der noget Degneboel i dette Pastorat. Sidstnævnte Aar havde Degnen et Stykke Jord i Marken, men ingen Plads til at sætte et Hus paa, og derfor havde han lejet Jorden bort for 2 Tdr. Korn aarlig. Hans øvrige Indkomster af Saltum androg 10 Tdr. Byg og 100 Gæs. Af Hune Sogn modtog han 8 Tdr. Byg om Aaret.

1673 var Indkomsten 7 Tdr. 3 Skpr. Byg, og han opgiver da 5 smaa Stykker, hvori der kunde saas 14—15 Skpr. Korn.

Præsteskabet blev 1686 anmodet om at fremkomme med Forslag om, hvorledes man bedst forskaffe Degneboligen mest Hjælp af Kirkemidlerne. Derpaa fremkom for Saltums Vedkommende ved Pastor de Fulda følgende til Forslag desangaaende:

1) Enten at bygge et Hus paa det Sted Øst for Præstegaarden, hvor Kirkens Tiendelade før havde staaet og saa — foruden Renter af de faa Agerender og Levninger, som Degnen havde haft i Marken fra gammel Tid — give ham de fire Kirkeagre, som fire af Sognemændene havde i Fæste og saa aarlig svarede to Tdr. Byg til Kirken eller

2) købe og forbedre det Gadehus i Nr. Saltum, som Degnen for nogen Tid siden havde fæstet af en Godsejer fra Holsten, men som nu var tilfaldet Kongen, og dertil lægge de omskrevne fire Agre, eller

3) skaffe ham en Gaard i Nr. Saltum, hvoraf Kirken

aarlig havde seks Tdr. Landgilde. Herligheden af den laa til Kongen. Præsten troede dog ikke, at Degnen kunde »hverre« saa meget.

Der kom dog ikke noget ud af disse Planer, hvorfor ogsaa Degnen vedvarende selv maatte sørge for Bolig, hvilket medførte, at de skiftende Degne boede forskellige Steder. 1690 havde Degnen af Saltum Sogn 15 Tdr. Byg og af Hune 3 Tdr. Til hver Højtid af Saltum 1 Rdlr. og af Hune 3 Mark. I St. Hans Rente en liden Ost af Gaardene i Saltum efter Tiendeydernes Billigelse og noget mindre i Hune. I baade Saltum og Hune ydedes lidt Brød og Æg ved Paasketide. Som Julerente modtoges »et føje, groft Brød i Gaarden i Saltum og efter eget Tykke«, men intet i Hune.

Ingen Degnebolig, end ikke Degnehus, alene fire smaa Stykker Agerjord, kaldet »Degnegumper«, i det skarpeste og magreste paa Marken, som kan saas med 2½ Td. Byg; Hk. 0—2—2—1«. Endvidere leveredes 10 Læs Sandtørv til Degnen. Pensionen til Aalborg Skole var 2 Tdr. Rug og 5 Tdr. Byg. I Skolen var 60—70 Børn.

Skoler i Saltum Sogn.

A. Degneskolen i N. Saltum.

Skolevæsenet spores fra Midten af 16. Hundredaarene, idet der tales om Skoler i N. Saltum og Faarup — maaske dog Omgangsskoler — i Matrikulen af 1662, hvor der siges, at Skoleholderne, som læste med Børnene, derfor var bevilget et Gadehus af Bymændene.

Præsten Jacob Holm lod 1688 paa egen Bekostning opføre et lille Skolehus paa Byjorden i N. Saltum, hvilket dog var jordløst, og dette er sandsynligvis det første Skolehus, som har været der i Sognet.

Om dette Skolehus, der var rejst paa Grandefælleden, hed det, at efter Pastor Holms Død tilegnede hans Enke

og Arvinger sig det og vilde have solgt det, hvilket Pastor Hans Winde satte sig imod og forhindrede. Derved fortsatte det som Skolehus. Det havde dog intet Tillæg, enten til Vedligeholdelse eller Skoleholdernes Løn, uden alene en liden Ager af Præstegaardens Jorder, som Præsterne Jacob Holm og Hans Winde godvilligt havde forundt Skoleholderne frit som Vederlag for de fattige Børns Undervisning, hvilket man dog ikke regnede for noget bestandigt Tillæg, føjede H. Winde til. Ved 1800 bestod Degneskolens Hus af 4 Fag Skolestue, 0 Fag Beboelseshus, 1 Fag Forstue og 2 Fag til Køkken, Ildsted og Kreaturer, det var i maadelig Stand, men stod dog indtil 1839, da der byggedes et nyt for godt 504 Rbdl. foruden at Beboerne leverede Tag, Arbejde og Kørsel til det Opførelse. Aar 1800 var her 60—70 Børn.

1741 deltes Saltum Sogn i to Distrikter: Degneskolen i N. Saltum, der skulde søges af Børnene fra N. Saltum, Østrup, Vestrupgaard, Faarup, Ejersted og Jonstrup, og S. Saltum Skole. Til N. Saltum Skole var Lønnen da 5 Rbdl. Intet Korn, men 3 Tdr. Agerland. Desuden som Degn 2 Tdr. Land og Overdrev. Som Brændsel 16 Læs Skudtørv og 5 Læs Sandtørv.

B. Skolen i Sdr. Saltum betjentes af en Skoleholder, der underviste Børnene fra Sdr. Saltum, Bunken, Torpet og øvrige Smaasteder, og hans Løn var af samme Størrelse som i Hjermeslev-Alstrup Skole, nemlig 3 Tdr. Rug, 3 Tdr. Byg, 12 Rdl. Penge, 20—24 Læs Tørv og Skolepenge (se Ingstrup S.). Aar 1690 blev der opført en Skolebygning i Sdr. Saltum af Bymændene der, men uden Jordtilliggende. 1741 fik Læreren Sommergræsning til 1 Ko og 8 Faar. Huset havde 5 Fag Skolestue, 2 Fag Beboelseshus, 2 Fag Udhus og Stald, men Bygningen var forfalden 1800[1]), og 1803 var den i saa slet Forfatning, at der var Fare for at den skulde falde sammen, men den stod dog

vist til 1833, da der opførtes en ny for 500 Rbdl. efter Licitation.

Blandt Beboerne her synes de forøgede Skoleudgifter i Følge Skolefundatsens Bestemmelser af 1741 at have vakt nogen Modstand, thi 1744 klagede Skolepatronen Anders Gleerup til Lundergaard i Jetsmark over, at de ikke vilde betale Afgift til Skolerne og anmodede Stiftamtmanden om at faa militær Hjælp for at faa Restancerne inddrevet[2]).

Degne.

I. Thomas Mogensen, 1663—1690. Han var født o. 1619 og døde 1691, begr. 15. Dec., 72 Aar. Var Student og var gift med Margrete Andersdatter, f. o. 1635, begr. 13. Maj 1710, 75 Aar. 1670 siges Thomas Mogensen at bo ved Nols Sø, og 1683 boede han i Østrup i et Sted, der tilhørte Torben Nielsen paa Hammelmose, men 1683 nævnes han dog ogsaa i Degnebolet i Nr. Saltum af Hk. 0—2—2—1.

Han havde følgende Børn:

1. Mogens Thomsen, dbt. 19. e. Tr. 1664. Se Skoleholdere her.
2. Anders Thomsen, dbt. S. f. Pinse 1670.
3. Peder Thomsen, dbt. 10. e. Tr. 1674.

II. Benjamin Pedersen, 1692—1718. F. o. 1652, d. 22. Feb. 1718, 66 Aar gl. Blev Degn i Saltum 10. Maj 1692, men havde intet Degnebol, hvorfor han ikke holdt Tjenestefolk; han boede hele sin Tid paa Aalborg Hospitals Gods og døde i Faarup. Havde lidt Degnejord til Sommergræsning af en Ko. Var gift med Judithe Tobbie Wessel, f. o. 1660, begr. 5. April 1735, 75 Aar gl., Dat-

[1]) Bispearkivet, Pk. 413 b.
[2]) Indk. Breve til Aalborghus Amt 1744.

ter af Oberstløjtnant Wessel og Petronelle Blondine . . . . .; sidstnævnte døde i Faarup 1699, 81⅔ Aar gl., begr. 4. Jan. Børn:

1. Mogens Christian Benjaminsen, f. 1696, d. 1697.

2. Helle Helene Benjaminsdatter, dbt. 7. April 1701, begr. 21. Marts 1770, gift 1. Jan. 1721 med Niels Pedersen Thybo i Jonstrup.

III. Christen Nielsen Korsgaard eller Kaasgaard, 1718—1730. Hans Herkomst kendes ikke, men han var f. o. 1690 og blev begr. 12. Sept. 1730, 40 Aar gl. Han blev Degn her 31. Marts 1718 og blev 21. Aug. 1718 viet i Saltum til Anne Nielsdatter Rævshoved, der 7. Juni 1733 blev gift 2⁰ med Laurs Andersen Schousgaard, Degn i Haverslev i Ø. Han Herred; se derunder. Chr. Nielsen Korsgaard boede i Ejersted, og Ægteparret synes ikke at have haft Børn.

IV. Jens Pedersen Hortulan, 1730—1746. Antagelig født 1705 i Aalborg, begr. i Saltum Kirke 14. Juli 1746, 40 Aar 9 M. gl. Blev 1726 Student fra Aalborg, hvorfra hans Broder Ole var blevet Student 1724, og Broderen Lars 1723. Han holdt flittig Skole og var ustraffelig i sit Levned. Navnet Hortulan er en Latinisering af Gartner..

Gift 1⁰ Albæk 24. Sept. 1739 med Maren Thomasdatter Kjærsgaard, f. 1702, begr. 8. Dec. 1739, D. af Thomas Thomsen paa Kringelhede. Med hende havde Hortulan ikke Børn. Gift 2⁰ V. Brønderslev 4. Okt. 1741 med Kirstine Marie Pedersdatter, f. 17 . ., d. 1749, Datter af Forpagter paa Nibstrup Peder Jørgensen, og gift 2⁰ 15. Nov. 1748 med Peder Thorning, Degn i Aaby, død 1793. Datter: Anne Marie Hortulan,

dbt. 10. Okt. 1742, var 1767 gift med Christen Jørgensen Skræm i Kragerø og gav 3. April Afkald for sin Fædrenearv 133⅓ Rdl. Ved Hortulans 2. Bryllup var den hernnhutiske Sognepræst i Saltum Laurids Fugl med, og han klagede 5. Okt. 1741 til Biskop Brorson over »den store og haandgribelige Fordærvelse paa Jorden«, og ved Brylluppet satte Folket sig ned at æde og drikke og stod op at lege (2. Mosebog 32,6)«. (Jyske Saml. 5. VI. 131).

V. Niels Carstensen Goiske, 1746—1759. Blev Degn her 19. Juli 1746 og var født i Aalborg 2. Sept. 1719 som Søn af Skræder Carsten Goiske og Dortea Marie Nielsdatter. 1739 blev han Student fra Aalborg. Død Saltum, begr. 10. Maj 1759. Gift i Ingstrup 11. Okt. 1748 med Gjertrud Bastholm, f. 17 . ., d. Løkken 1804, Datter af Forpagter Niels Jensen Bastholm paa Kjettrupgaard og Sara Kirstine Christensdatter. Degnens Enke blev gift 2⁰ med Fisker Peder Holst Skagboe i Løkken, der døde 1802. Om Niels Goiske skrives 1757, at han havde været fordrukken, men nu havde forbedret sig. Børn:

1. Johanne Birgitte Goiske, dbt. 6. Dec. 1750, d. Løgstør 30. Maj 1813, gift med Købmand Bertel Christensen Sand, f. Haverslev (Ø. Han H.) 28. Okt. 1748, d. Løgstør 15. Aug. 1825. Ingen Børn.

2. Maren Bastholm Goiske, dbt. 15. Juli 1753, var gift og havde 1825 efterladt en Søn Hans Winde . . . ., som var Smed i Aalborg, og en Datter Gertrud Marie, som var gift med Knud Christiansen i Gøttrup i V. Han H.

Niels Goiske havde i sin sidste Tid — fra 1754 — en Substitut Jens Andersen som overtoges af Ejermanden i Embedet. Om Substitutten siges 1754 at han var et godt Menneske og til Nytte. Om Goiske skriver Biskop-

pen 1757, at han havde været fordrukken, men nu havde forbedret sig. Ungdommen i Saltum Sogn var ved Visitatserne 1746—54 upaaklagelig, men kunde dog sidstnævnte Aar have været noget bedre, og 1757 var den »ganske slet«, saa Biskop Brorson grædmede sig over den og formanede til større Flid, men 1761 maatte han gentage Formaningen.

VI. Jens Hansen Winde, 1759—1776. Blev Degn her 23. Maj 1759 og var Søn af Sognepræst her Hans Nielsen Winde og Birte Christensdatter Wibroe. 15. Juni 1735 blev han dbt. i Saltum som den næstyngste af Præsteparrets 15 Børn, 1755 blev han Student fra Aalborg, og 1760 blev han teologisk Kandidat med 3. Karakter. Han var en flittig og god Degn og Skolelærer, og han boede de sidste 3½ Aar paa en Gaard i N. Saltum, som han havde købt og hvor han døde 19. Okt. 1776 efter fra 1775 at have maattet holde Substitut, fordi han paa Grund af Svaghed ikke kunde komme til Kirkerne.

Gift 1⁰ 7. Feb. 1761 paa Langholt i Kjær Herred med Anne Jensdatter Brøndlund, dbt. 5. Dec. 1734, begr. 17. Jan. 1765, 30 Aar gl., Datter af Jens Laursen i Østergaard i V. Brønderslev og Maren Nielsdatter Brøndlund. I dette Ægteskab havde Winde ingen Børn, og hans Hustrus da ugifte Søster Elisabet Brøndlund arvede hendes Brudekjole.

6. Dec. 1771 ægtede Winde i Saltum Kirstine Budtz. Windes 2 Børn af 1. og 1 af 2. Ægteskab døde alle som smaa.

VII. Christen Vistisen Vernsdorph, 1776—1785. Var født 5. Nov. 1752 som Søn af Fæstegaardmand Visti Nielsen og Hustru Anne Marie Christensdatter i Vorning i Viborg Amt, hvor hans Moder var gift 2⁰ med

Jens Østergaard, som var Broder til Kancelliraad Jesper Chr. Østergaard til Lundergaard i Jetsmark og Skolepatron i Saltum og Hune, og antagelig var det ved hans Indflydelse, at Vernsdorph, der 1774 var ansat ved Aalborg Hospitals Godskontor, hvor Jesper Østergaard da i 27 Aar havde været Godsforvalter, 28. Nov. 1776 blev kaldet til Degn i Saltum-Hune.

Han var maaske allerede den Gang noget sindssyg, og Sygdommen tiltog, hvorfor der 1781 anlagdes Provsteretssag mod ham, og 4. Dec. blev han dømt fra Embedet for forskellige Forsyndelser bl. a. mod Sognepræsten Laurids Fugl, Kapellanen Jørgen Lund og Skoleholder Chr. Bejlegaard. Vernsdorphs Husholderske sagde, da Stævningsmændene skulde forkynde Stævningen for ham, at det ikke kunde nytte at tale med ham. Hans Værge Kancelliraad Østergaard indankede paa hans Vegne Dommen for Landemodet, hvor den stadfæstedes 25. Juni 1783 uanset, at Østergaard havde krævet den hjemvist til ny Behandling ved Provsteretten, thi Ungdommen i Saltum havde »desværre i saare lang Tid« formedelst hans Mangel paa Fornuftens Brug maattet savne Undervisning i Kristendoms Kundskab. Vernsdorph, der var ugift, blev begr. i Saltum 17. Okt. 1783.

VIII. Hans Rosenkilde, 1785—1789. Var født i Brøndum Præstegaard (Aalborg A.) 3. Juni 1760 som Søn af Sognepræst Niels Jakob Hansen Rosenkilde og Elisabet Dortea Bollesdatter Mørch og blev 17?? Student, hvorefter han 18. Okt. 1785 blev kaldet til Degn i Saltum-Hune. 10. Nov. samme Aar ægtede han i Skibsted Præstegaard Mette Marie Kirstine Tranekjær[3]) eller Svanekjær. Da hans Forældre i Brøn-

[3]) I Claus Gjerding: »Hellum Herred«, S. 248, kaldes hun Mette Kirstine Tranekjær.

dum døde 1789, han 26. Marts, hun 1. April, begr. samme Dag (16. April) tillige med en Søn paa 19 Aar, rejste Degnefolkene fra Saltum for at være med til Niels Jakob Rosenkildes Begravelse, men her blev de ogsaa smittet af ondartet Typhus og døde; hun d. 23. April, han d. 26. April 1789.

Ægteparret efterlod sig 2 smaa Børn:

1. Elisabet Dortea Rosenkilde, dbt. 12. Juni 1786.

2. Niels Jakob Rosenkilde, dbt. 21. Febr. 1788.

I Rosenkilde Bo var der 5 Køer, 3 Ungkvæg, 1 Væder, 8 Faar og 8 Lam; en Del ædelt Metal, og Boets Overskud var 1721 Rdl.

IX. Vitus Bering Thorlund, 1789—1807. Blev Degn her 3. Juni 1789 efter siden 1776 at have været Degn i Jetsmark. Var født 5. Juni 1752 som Søn af Degnen i Rind i Hammerum H., Jørgen Henrik Thorlund og Inger Marie Schellerup. Blev 17?? Student fra . . . . . og 17?? cand. phil. Død 11. Febr. 1807. Gift 14. Marts 1777 med Jeanetta (Johanne) Marie Holmberg paa Langholt, f. 1751, d. 2. Juni 1807, Datter af Pedel ved det medicinske Fakultet Svend Holmberg. Thorlund prædikede ofte for Sognepræst N. S. Milling, der var noget »fugtig«, og han var i det hele en begavet og virksom Mand, om hvem det 1800 hed, at han var vel oplyst til at katechisere og skrev og regnede godt. Ved Visitats 13. Nov. 1803 skrev Biskop Studsgaard, at han med Indsigt bestyrede Undervisningen for en talrig Børneflok, men Skolehuset var usselt og næsten ubeboeligt[4]). Paa Landbrugets Omraade var han en af sin Tids Foregangsmænd (Dyrkning af Kulturgræsser), og særligt gjorde han sig fortjent ved sit Ar-

[4]) Aalborg Bispearkiv, Pk. 354.

bejde som Sandflugtskommissær med at faa Klitterne beplantet og Sandflugten derved dæmpet. Han ejede Tid efter anden forskellige Ejendomme i Saltum og Hune Sogne og var dertil Forligskommissær. Ægteparret havde ialt 16 Børn, men kun efternævnte 5 overlevede Forældrene:

1. Andreas Scheel Thorlund, f. 1778, se Eftermanden.

2. Charlotte Amalie Thorlund, f. 1781, d. 1842, gift Saltum 26. Juli 1807 med Sandflugtskommissær, Godsforvalter ved Lundergaard, senere Ejer af Vestrupgaard Bartholomæus Hasselbalch, f. 1781, d. 1832.

3. Marie Kirstine Thorlund, f. 1785, d. 18??, gift1808 med Bagermester Ivar Kogsbølle, Aalborg.

4. Anna Magdalene Bonsach Boesen Thorlund, f. 1788, d. 1837 paa Vestrupgaard, ugift.

5. Inger Marie Schellerup Thorlund, f. 1793, d. 1825 paa Vestrupgaard, ugift.

X. Andreas Scheel Thorlund, 1807—1838. Blev Degn her 30. Sept. 1807, men medens de tidligere Degne var kaldet til Saltum og Hune, blev Andreas Thorlund kun kaldet til Saltum, idet der samtidigt oprettedes et selvstændigt Degneembede i Hune. Thorlund indtraadte 1814 i Rækken af Skolelærere i Saltum. Han var født i Jetsmark 1. Jan. 1778 som Søn af Formanden i Saltum-Hune, blev 1799 Student fra Aalborg og senere cand. phil. og cand. philolog. Død 30. Okt. 1838. 15. Nov. 1807 ægtede han Inger Marie Mikkelsdatter Bruus af Sdr. Saltum, f. Fristrup i Aaby Sogn, dbt. 16. Dec 1787, d. Saltum 9. Marts 1849.

Ægteparret havde 4 Børn, hvoraf kun 2 overlevede Faderen, nemlig:

1. Johannes Marinus Holmberg Thorlund, f. 1809, d. 1888, Ejer af Nordkjær i Biersted Sogn og Sdr. Elkjær i Sulsted Sogn.

2. Michaeline Marie Thorlund, f. 1815, d. 1863, gift 1838 med Skolelærer Laurids Christian Rasmussen i N. Saltum, f. Hune 1813, d. N. Saltum 1867.

26. Okt. 1809 visiterede Biskop R. Jansen i Saltum Kirke, hvor den konfirmerede Ungdom var talrig tilstede og gjorde god Rede for Religionens Indhold. Den 28. Okt. s. A. visiteredes Skolerne, hvor de unge befandtes at have gjort god Fremgang efter enhvers Alder og deres Lejlighed til at kunne søge Skolen.

Skoleholdere i N. Saltum Distrikt.

I. Vogn Frandsen læste 1662 for Ungdommen, hvorfor han af Sognemændene var bevilget et Gadehus (Matr. 1662).

II. Jørgen Skolemester nævnes i Kbg. 1666 og 1670. Var gift med Maren Pedersdatter og boede i Østrup. Børn:

1. Anne Jørgensdtr., dbt. 25. Marts 1666.
2. Margrete Jørgensdtr., hjdbt. 22. e. Tr. 1669.

III. Mogens Thomsen var Skoleholder o. 1695 til o. 1746. Hans Død ikke fundet. Var Søn af Degnen Thomas Mogensen her og var gift med Kirsten Pedersdatter, med hvem han i Aarene 1695—1714 havde 7 Børn døbt her. Boede antagelig i det 1688 af Præsten Jakob Holm opførte Skolehus i N. Saltum. Børn:

1. Mette Mogensdtr., f. 1695, død 1995.
2. Thomas Mogensen, f. 1696, gift 1720 med Anne Christensdtr.

3. Niels Mogensen, f. 1700.
4. Jens Mogensen, f. 1702.
5. Mette Mogensdtr., f. 1706.
6. Margrete Mogensdtr., f. 1711, død 1717.
7. Anne Mogensdtr., f. 1714, død 1717.

IV. Jens Skolemester i Østrup o. 1710—17 .. Hed Bejlegaard og var antagelig fra Bejlegaard paa Gjøl. Han ejede 1754 en Part af Bondeskylden af en Selvejergaard i Østrup Matr. Nr. 1, nemlig et Afbyggerhus af Hk. 0—3—1—1[5]), hvor han 1754 holdt 2 Heste, 2 Køer, 4 Faar og 3 Svin. Han var gift med Kirsten Simonsdatter, død 1754, efter hvem der holdtes Skifte 11. Maj 1754, da der intet Overskud var i hans Bo[6]), og hendes Arvinger kendtes ikke. De havde ingen Børn, og hans Død er ikke fundet.

V. Christen Frandsen læste 1662 for Ungdommen i Faarup, hvorfor Bymændene havde bevilget ham et Gadehus.

VI. Niels Nielsen, Skolemester i Faarup, f. o. 1666, begr. 21. Jan. 1748, 81¼ Aar gl.

Skoleholdere i Sønder Saltum.

I. Mads Sørensen, f. o. 1656, begr. 26. Okt. 1738, 82½ Aar. Gift med Elline Andersdatter, f. o. 1661, begr. 17. Marts 1705, 44 Aar gl. Deres 3 Børn døde før Moderen. Børn:

1. Kirsten Madsdtr., dbt. 16. Aug. 1691.
2. Martha Madsdtr., dbt. 13. Feb. 1695.
3. Søren Madsen, f. 1702, begr. 8. Feb. 1705, 3 Aar.

Pastor Hans Winde skrev 1735 om Mads Sørensen: »I

5) »Vendsysselske Aarbøger« 1949, S. 97.
6) Børglum Kloster Skiftepr. 11. Maj 1754.

dette Skolehus er en gammel fattig, affældig Skoleholder — — —, som nu med andre fattige nyder Almisse af Sognet, saa Mændene saavel i denne som de andre Byer, der ere for langt fra det andet Skolehus, holder Drenge, der kan læse og skrive, til at undervise deres Børn om Vinteren«.

II. Søren Christensen var Skoleholder her 1738—1757. Boede 1756 i »Porten« vestligst i Sdr. Saltum.

Gift 1. Feb. 1748 med Anne Sofie Christensdatter. Børn:

1. Maren, f. 1749; 2. Søren, f. og d. 1750; 3. Anne, f. 1754; 4. Johanne, f. 1756; 5. Christen, f. 1757; 6. Søren, f. 1758; 7. Karen, f. 1760.

III. Christen Pedersen Bejlegaard var Skoleholder her fra 1757 til sin Død. Han var født i Bejlegaard paa Gjøl og vist dbt. 14. Okt. 1730, antagelig Søn af Peder Pedersen Mariager og Anne Christensdatter, og han døde i Sdr. Saltum 14. Marts 1800.

Gift Saltum 23. Okt. 1759 med Else Nielsdatter i Præstegaarden, f. . . . ., d. Febr. 1797, Skifte 22. Marts. Børn:

1. Anne Kirstine B., dbt. 15. Feb. 1761, var hjemme 1800, ugift.

2. Peder B., dbt. 29. Sept. 1762, begr. 20. Okt. 1762.

3. Lene B., dbt. 23. Okt. 1763, gift (1800) med Væver Rasmus Christensen i Nørresundby.

4. Peder B., dbt. 6. Okt. 1765, d. Kragerø 9. Marts 1840, begr. i Hollen, Købmand paa Bragernes.

5. Niels B., dbt. 23. Okt. 1708, d. Triest 1807, Skipper i Kragerø og senere i Langesund, gift med Margrete Andersdatter Svendsen fra Portør.

Af Skifte efter Bejlegaards Hustru 22. Marts 1797 ses,

at der i Boet var 2 Køer, 2 Kvier, 8 daarlige Faar med 2 smaa Lam og 1 Galt. I Betragtning af, at Datteren Anne Kirstine i 15 Aar havde været hjemme og plejet Forældrene, fik hun forlods af Boet en Sengs Klæder, en Jern Bilæggerovn og en Gruekedel af Kobber. Hendes Søskende havde alle faaet en Sengs Klæder, da de forlod Hjemmet. Da Bejlegaard 1757 kom til Embedet, var Skolehuset kun paa 6 Binding og en Taske (ɔ: Udbygning), som alt behøvedes til Skolestue og Køkken. Bejlegaard var derfor nødsaget til 1764 at bygge 3 Bindinger til Skolehusets vestre Ende, og da der 1796 blev tillagt Embedet Jord, og der ingen Lade var, maatte han atter udvide Bygningen med en »Taske« og en Binding paa Siden af de 3 foran nævnte Bindinger. Da han var i forholdsvis høj Alder, beklagede han sig over, at det blev hans Efterkommere, der kom til at høste størst Fordel af Udvidelserne, der havde kostet ham over 22 Rdl., og han bad Skifteretten tage Hensyn hertil, saa hans Arvinger kunde nyde en billig Betaling for Bygningen.

Skoleholder Chr. Bejlegaard omtales 1782 meget rosende af Præsten Laurids Fugl og 1783 af Pastor N. S. Milling[7]); »han er en af de bedste og værdigste Skoleholdere, jeg nogen Tid har kendt. Han besidder Tydeligheds Gave til Ungdommens Undervisning og er en velsindet og ustraffelig Mand,« skriver Milling.

IV. Melkior Mikkelsen Lund blev ansat som Skoleholder i Sdr. Saltum 1800. Han var født 1774 og antagelig fra Lundhus ved Bjørnsholm, hvor hans Broder Lars boede og var Smed. Ved Bispevisitats 13. Nov. 1803 skrives om ham, at han »viser rosværdig Flid med 40 Børns Undervisning,« men Skolehuset var i saa slet Forfatning, at der var Fare for at det skulde falde sammen

7) Bispearkivet, Pk. 315 og 320.

over baade Lærer og Børn[8]). Han regnede og skrev godt.

Han var gift med Anne Kirstine Pedersdatter, f. o. 1769, d. i Barselseng 28. Juli 1805, 36 Aar, og Lund blev selv begr. 27. Maj 1807, 33 Aar. Børn:

1. Peder Christian Lund, dbt. 19. April 1801.
2. Søn, begr. 1803, 1 Aar; ses ikke døbt i Saltum.
3. Ingeborg Lund, dbt. 11. April 1803.
4. Jens Jesse Jessen Lund, dbt. 8. Juni 1804.
5. Anne Margrete Lund, dbt. 2. Aug. 1805.

V. Niels Linde Deichmann, 1807—1809. Var født i Engum Præstegaard 15. Maj 1759 som Søn af Præsten Frederik Pedersen Deichmann og Karen Marie Christiansdatter Kaalund.

I sine unge Dage var han i Tjeneste hos en Raben-Charisius og 1792—98 var han Forvalter paa Dronninglund, derefter Godsforvalter paa (Gl.) Vraa, som han forpagtede, men 1806 gik han fallit og flyttede til Sdr. Elkjær, hvorfra han bekendtgjorde Auktion over sit Løsøre, bl. a. 40 Tdr. Rug, 100 Tdr. Byg, 60 Tdr. Havre, 22 Stude, 24 Køer, 50 Faar, 16 Heste, 2 Postvogne, Rejsevogne, Møbler m. v. (Jyske Efterretninger 30/1808 jfv. 92/1806 og 25/1807). Han blev derefter Skoleholder i Sdr. Saltum, men allerede 8. Marts 1809 blev han kaldet til Degn i Jerslev og V. Brønderslev og indtraadte 1814 i Rækken af Skolelærere og Kirkesangere i Jerslev, hvor han døde 27. Aug. 1821.

15. Maj 1800 blev han i Ajstrup viet til Karen Andersdatter, f. o. 1770, der da var Enke efter Gartner Bent Ekkelund[9]) paa Dronninglund, med hvem hun var blevet gift Dronninglund 2. Nov. 1794, og som døde 22. Feb. 1798 som Podemester i Aalborg. Hun var, da

8) Bispearkivet, Pk. 314, Kirkesyn.
9) Saaledes staves Navnet i Kirkebogen, men det skal vel være Ekelund.

Deichmann ægtede hende, Husholderske hos ham og havde 2 smaa Børn, nemlig Carl Peter Bentsen Ekkelund, f. 1795, levede 1817 som Gartner paa Vang, og Elene Katrine Ekkelund, som i Ægteskab med Gaardejer Lars . . . . . i Jerslev blev Moder til Folketingsmand for Vrejlev Kredsen 1853—66, Gaardejer Knud Peder Christian Larsen i Jerslev, f. 1817, d. 1890.

Karen Andersdatter døde i Jerslev 7. Feb. 1848, 78 Aar gl.

I Ægteskabet med Deichmann havde hun 7 Børn, af hvilke de 6 døde som smaa; den eneste, som naaede voksen Alder, var Andreas Charisius Deichmann, f. 24. Marts 1803, d. 18 . . ., gift Rubjerg 27. Juli 1838 med Birte . . . .

VI. Christen Lyngberg blev 3. Maj 1809 kaldet til Skoleholder i Sdr. Saltum, hvor han 1814 overgik til Lærerstanden. Før han blev Skoleholder var han Forvalter paa Lundergaard, og han skal have været en meget duelig Skolelærer.

1811, da Mangelen paa Smaamønt var katastrofal særlig i det nordligste af Jylland, udstedte han private Pengesedler, de saakaldte »Billetter«, af hvilke et Eksemplar findes i Museet i Hjøring.

12. Aug. 1803 ægtede han i Jetsmark Husholderske paa Lundergaard Anne Johanne Klode, der overlevede ham, og med hvem han havde 2 Døtre. Han døde 6. Maj 1832.

Hune Sogn.

Degne.

Indtil 1807 var Saltum og Hune ét Degneembede, hvis Indehaver boede i Saltum, men nævnte Aar oprettedes et selvstændigt Degneembede i Hune.

I. Niels Sørensen Kjær blev 30. Sept. 1807 kaldet til Degn her efter fra 1791 at have været Skoleholder her; se nedenfor. Han var født i Skøttrup i Børglum Sogn 1762 og døde i Hune 3. Maj 1849 efter 1828 at have taget sin Afsked som Lærer her mod at blive forsørget tillige med sin Hustru af sin Søn og Efterfølger Niels Nielsen Kjær. 1815 var Christen Mortensen fra Skræm Hjælpelærer i Hune[10]). Niels Kjær var »vel oplagt til at undervise Ungdommen i Kristendom, Skrivning og Regning«[11]).

Han var gift (ikke i Hune) med Agnete Andersdatter f. o. 1769, d. 30. Maj 1837, 67 Aar, med hvem han havde 4 Sønner 2 Døtre. Børn:

1. Søren Kjær, dbt. 7. Febr. 1796, blev Skolelærer i Vadum og drev her en Art Kostskole for mere bemidlede Folks Børn, ligesom Tilfældet ogsaa var med hans Broder Niels i Hune.

2. Johanne Katrine Kjær, dbt. 26. Marts 1797.

3. Anders Kjær, dbt. 15. Juli 1798.

4. Niels Kjær, f. 18. Dec. 1799, d. 27. Dec. 1890. Skolelærer i Hune 1826—1866 og derefter Husejer øst for Hune Skole[12]).

5. Peder Kjær, dbt. 2. April 1801. Blev vist Lærer i Rødhus.

6. Anne Kirstine Kjær, dbt. 24. Juli 1803, d. . . . ., gift med Boelsmand Jens Martinus Sørensen i Roppen i Hune.

Skoleholdere.

1735 indberettede Sognepræsten Hans Winde til Biskop-

10) Børglum-Jerslev H. Justitspr. 1816, Bl. 380.
11) Bispearkivet, Pk. 413 b.
12) Se nærmere om ham i C. Klitgaard »Hvetbo Herred« II 331. I Kirkebogen anføres han fejlagtigt som døbt 22. Sept. i Stedet for 22. December.

pen: »Udi Hune Sogn er der intet Skolehus, ej heller venteligt at faa noget, saa som Sognefolkene ere af saa ringe Vilkaar, at de intet dertil kan udrede, som kan have Bestandighed, thi de kan ikke selv opholde deres fattige, boer og ingen Proprietærer i Sognet, men de er alle udenfor, som haver Jordegods der og er 10—11 ialt. Desforuden er dette Sogn af den Beskaffenhed, at det ikke kan forsynes med ringere end 3 eller 4 Skolehuse, om alle skulde have Nytte deraf, formedelst at Byerne og Stederne er saa meget langt fra hverandre beliggende, hvorfor Sognefolkene der ligesom ovenmeldt om Saltum Sogn maa forsyne sig om Vinteren med deslige Drenge for Kost og Løn til deres Børns Undervisning, og en Del, som det ej kan formaa, maa selv læse for deres Børn, saaledes som de kan, indtil de siden i Kirken bliver videre underviste i deres Børnelærdom og Salighedskundskab.«

Allerede i Slutningen af 1600'erne var der Skolehold i Hune, og i Skoleanordningen af 29. April 1741 blev det bestemt, at Skolen ved Kirken skulde søges af Børnene fra hele Sognet med Undtagelse af dem »ved det røde Hus« (ɔ: Rødhus) og omliggende Steder, som havde en Omgangsskoleholder. Ved Skolefundatsen af 8. Januar 1741 blev Lønnen for Skoleholderen ved Kirken bestemt til 2 Tdr. 3 Skp. 1½ Fdk. Rug og ligesaa meget Byg, endvidere Pengeløn 7 Rdl. (á o. Kr. 3,20), 2 Mark og 3 Skill., Lysepenge 3 Rdl. 2 Mk., Kollekt paa de forordnede Dage (ɔ: Offer) 1 Rdl. 1 Mk., Indskrivningspenge 2—4 Skill. af hvert Barn, Skudtørv 16 Læs, Splittørv (ɔ: Sandtørv) 10 Læs. Kollektpengene, der indsamledes i ombaarne »Tavler« (Æsker paa en Stang) samt Skolepenge for Drenge og Piger mellem 15 og 18 Aar, ansattes til at udgøre 2 Skill. ugentlig, og var de paagældende over 18 Aar, skulde de betale 4 Skill., hvilke Penge anvendtes til gudeligt Brug og Skolefornødenheder. Samme

Aar opførtes et nyt Skolehus, som Sognemændene skulde vedligeholde. Af en Indberetning i Bispearkivet[13]) ses, at Huset Aar 1800 var paa 4 Fag Skolestue, 1 Fag Ildsted og 2 Fag til Beboelse, og det var skikkeligt vedligeholdt, men ved Visitatsen 1803 sagdes, at det kun var lidt bedre vedligeholdt end de to Skoler i Saltum[14]).

Aar 1800 angaves Skoleholderens Løn til 12 Rdl. i Penge, 2 Tdr. 2 Skp. Rug, 2 Tdr. 2 Skp. Byg, 12 Læs Skodtørv og 5 Læs Sandtørv. Der var ikke Græsning eller Agerland til Skolen, men ved Sognets Udskiftning 1823 blev der tillagt Skolen en Jordlod paa 3 Tdr. sandigt Areal tæt ved og en Græsningslod i Hune Kær, saa der nu regnedes med, at der kunde holdes 8 Faar. Ved samme Tid byggedes en ny Skole med tilhørende Lade.

— — —

Af Skoleholdere kendes:

I. Søren Skolemester, nævnes 1694 i Kirkebogen.

II. Jens Jensen Engesgaard, dbt. Hune 30. Juni 1715, Søn af Jens Andersen i Engesgaard og Margrete Jensdatter, begr. Ingstrup 24. Jan. 1758, blev 1742 antaget som Skoleholder i Hune og blev 2. Okt. 1753 viet i Hune til Karen Simonsdatter af Ingstrup, men blev 1754 Skoleholder i Ingstrup, og hans Enke blev gift 2⁰ 13. Okt. 1758 i Hune med Jens Olsen, Skoleholder i V. Hjermeslev, hvor hun døde 1768. Engesgaard havde ingen Børn. Se Ingstrup Skole.

III. Anders Uttrup nævnes i Bispevisitatsen 1757 og var her endnu 1759. Han var født 1714 som Søn af Skudehandler i Blokhus Jens Andersen Uttrup og Marie Børglum. Var maaske kun Pensionær hos Nr. IV.

13) Pakke 413 b.
14) Pakke 314.

IV. Christen Christensen Møller, f. o. 1734, d. 3. Juni 1771, 37 Aar, blev Skoleholder og var her samtidig med Anders Uttrup 1754. Blev gift med Maren Andersdatter, f. o. 1730, d. 1801, 71 Aar. Møller var flittig i Skolen og førte et ulasteligt Liv. Hans Hustru var Søster til Niels Andersen i Vedsted. Børn:

1. Anne, f. o. 1758.
2. Christen, dbt. 30. Nov. 1760.
3. Else Kirstine, dbt. 11. Feb. 1763.
4. Dorthe, dbt. 21. Marts 1764, d. før Faderen.
5. Maren, dbt. 27. Okt. 1765.
6. Jens, dbt. 14. Feb. 1768.

Møllers Bo viste et Overskud paa 2 Mk. 12 Skill.

V. Peder Christensen Krog, f. i Nørholm 1736, d. 15. Febr. 1791, blev Skoleholder her 1771 og var her til sin Død. Var ugift og arvedes af sine 2 Brødre, nemlig Helbroderen Thomas Christensen, Fæster under Restrup Gods, og afdøde Halvbroder Jens Christensens 6 Børn i Nørholm og Omegn. Boet viste et Overskud af ca. 20 Rdl. (Gejstlige Skiftepr. 1791, Bl. 53—59).

VI. Niels Sørensen Kjær, se foran under Degne.

VII. Morten Lund, f. o. 1737, d. . . . ., var 1787 Skoleholder i Blokhus og gift med Anne Pedersdatter, f. o. 1749, med hvem han havde 4 Børn i Alderen 1 til 10 Aar. (Folketæll.). Familien flyttede antagelig herfra.

Jetsmark

1553 var der intet Degneboel, og der bemærkedes, at Degnen ikke fik sin sædvanlige Rente (Indkomst)[1]).

1571 havde Degnen kun Jord til 3 Tdr. Sæd, men han havde ingen Plads til at sætte et Hus paa. Hans Rente var da 8 Tdr. Sæd[2]).

Senere (o. 1645) blev et Kirken tilhørende Halvbol udlagt til Degnebolig. Det stod 1662 for Hk. 1 Td. og havde Udsæd 1 Td. Rug og 2 Tdr. Byg. Det laa ved Bundgaard, og 1673 kunde der saas 4 Tdr. Byg til det. 1688 fik det Hk. 1—7—1—0 og var skattefrit; det kaldes »et ringe Sted«, men havde dog en Udsæd af 5 Tdr. 6 Skp. Byg. Paa de to Lutspringagre kunde saas 3 Tdr. Byg, paa en Ager øst for Kirken 1 Td., paa Kirkebakken 1 Td. og paa Tavlbord 6 Skp. Degnens Indtægt af Korn var 7½ Td., Paaske- og St. Hans Offer uvis[3]). 14. Febr. 1693 indgav Degnen, Johannes Sartorius, en lang og ynkelig Besværing til Biskop Henrik Bornemann angaaende Degneboligens slette Tilstand, og han klagede navnlig over, at den forrige Degn, Jakob Tuesen Broby, havde medtaget Træ derfra, og Haven var spoleret paa Træer, Kaal og hvad der ellers var deri. Husene var forfaldne, særlig Stuehuset, i hvilket der var Fare ved at opholde sig. For to Dage siden var der kommet Ild i Loftet over Kakkelovnen, hvilket blev opdaget om Natten af Degnens Broder. Den forrige Degn havde ikke

1) D. H. Wulff: Vendelbo Stift, S. 164.
2) a. St.
3) Præsteindberetning.

villet betale Kopskat af sin Person eller Hesteskat, og hans Kreaturer stod endnu i Stalden. Endelig klagede han over, at de mange Børn i Sognet var for daarligt undervist i Kristendom, fordi der i lang Tid ikke havde været holdt Skole paa et bestemt Sted, før han kom til Embedet, og han bad om at faa bygget et Skolehus. Han sluttede Brevet med: »O! anse mit ringe Skrift med naadige Øjne«[4]).

1690 hed det: »Degnens Trient efter Loven har jeg (ɔ:Degnen) end ikke naaet, fordi Sognet og Bonden er forarmet og vil ej give videre end tilforne, nemlig 13 Tdr. Byg. Nu har jeg taget Dom, og skal saa være, faar jeg at tage Kjærven paa Ageren, og hvad det vil blive, kan jeg ikke vide«.

Offer til hver Højtid 3 Mk.

Paaske og St. Hansrente kan ej forlanges formedelst Sognets store Armod, og det var ikke Skik at give Juleoffer eller Gæs.

Degnebolet et ringe Sted er fri. Kan saas 5 Tdr. 6 Skpr. Byg, og er taxeret til 1—7—1—1—.

Pension til Aalborg Skole 3 Tdr. Rug og 4 Tdr. Byg.

1735 indberettes af Sognepræsten, at der intet Skolehus var i Sognet og antagelig heller aldrig havde været, skønt det var højligt fornøden, særlig for dem, der ikke selv formaaede at holde Skolemester hjemme for Løn.

Ved Plakat af 29. April 1741 bestemtes det, at der skulde oprettes 2 Skoler i Jetsmark, nemlig I for Store og Lille Pandrup, Hedegaard, Hønsholm, Kvorup, Purkær, Tvilstedgaard, Bisgaard, Risager, Mejlholm, Skjødsholm, Klostergaard, Holmsgaard og Kongesbak og II for den øvrige Del af Sognet med Undtagelse af Toftegaard, Bedholm og Løt, hvor der skulde antages en Omgangsskoleholder.

4) Bispearkivet. Capsa B., Loc. 19—20, Fasc. B., Nr. 5.

Skolepatronen Anders Gleerup paa Lundergaard skulde lade bygge og indrette en bekvem Skole i Store Pandrup til Skole Nr. I, og til Skolen Nr. II, Degneskolen, skulde han foretage Tilbygning ved Degnebolet. Helt saaledes blev det dog ikke, thi 14. Jan. 1742 indberettede Pastor Bondorff, at der var opført et Skolehus paa 7 Fag i Lille Pandrup og lejet en Skolestue i Vester Brogaard, da dette Sted laa langt mere bekvemt for Degneskolens Distrikt end Degnebolet ved Bundgaard. Da der endnu ikke var truffet Bestemmelse om Aflønning af en Skolemester til Pandrup Skole, og da Vinteren, som var den bedste Skoletid, allerede var inde, havde man fæstet »en skikkelig Dreng« til at undervise fra Mikkelsdag til Paaske. Drengen var fra Jetsmark og skulde for sin Tjeneste om Vinteren have 6 Rdl., 1 Td. Rug og 1 Td. Byg. Degneskolen var ligeledes blevet forsynet med en Dreng til at undervise Børnene, thi Degnen havde nok at gøre med at undervise de Børn, der skulde konfirmeres, eller dem, der allerede var konfirmeret, men atter havde glemt deres Kristendom.

Ved Skolefundatsen af 28. Dec. 1742 tillagdes der Degnen for Skolehold samme Indtægter som i Ingstrup, nemlig 6 Rdl., men dog kun 20—24 Læs Tørv, og Skoleholderen i Pandrup Skole skulde aarligt have 3 Tdr. Rug, 3 Tdr. Byg, 12 Rdl. i Penge og ligeledes 20—24 Læs Tørv samt Sommergræsning til 1 Ko og 8 Faar.

Af hvert formuende Barn skulde betales 4 Skill. i Indskrivningspenge (Introduktionspenge) samt 1 Skill. ugentlig, naar Barnet lærte at læse, og 2 Skill. ugentlig, hvis det ogsaa lærte at regne. Tavle- og Skolepenge anvendtes her ligesom anført under Ingstrup Sogn (Side 8).

De to Skoler besøgtes godt, men da de begge 1773 var brøstfældige og den ene Skoleholder (i Kaas) var død

1772, fik Skolepatron Jens Gleerup til Lundergaard Bevilling til trods Sognefolkenes Modstand at lægge de to Skoler sammen til én, og den kom til at ligge ved Kirken. Dette Forhold varede til Udskiftningen af Sognet 1799, da der atter blev oprettet en nordre Skole mellem Pandrup og Bisgaard og en ved Vester Brogaard, hvorpaa Skolen ved Kirken atter blev nedlagt, og saaledes har Forholdet været her indtil vor Tid, idet der dog andre Steder i Sognet er oprettet nye Skoler.

Det gamle Degnebol ved Bundgaard blev 1819 afhændet til Privatejendom og Jorden lagt under Øster Bundgaard.

De to nye Skoler fik hver et Jordtilliggende af 3 Tdr. Land, og 1799 bestemtes endvidere, at hver af Skoleholderne skulde have 14 Rdl. 4 Mk. i Pengeløn, 3 Tdr. Rug og 3 Tdr. Byg, 30 Læs Tørv à 400 Stk. og Græsning paa Overdrevet til 1 Ko og 4 Faar. Kirken Lysepenge skulde deles lige mellem dem. De nye Skoler skulde bestaa af 10 Fag Hus til Beboelse og Skolestue, have murede Vægge og 2 Skorstene samt Udhus paa 6 Fag, og de skulde hver forsynes med 2 Bilæggerovne, Borde, Bænke og et Skrivetøj. Ved Provstevisitatsen 31. Dec. 1800 fandtes Ungdommen, uagtet dens ringe Skolegang formedelst Skolens ufordelagtige Beliggenhed, vel oplyst i Kristendoms Lærdom, og Skolehusets Bygninger er ikke slette og forventes at blive meget bedre, naar den bliver flyttet og 2 Skoler kommer i Stand, efter derom ved Udskiftningen i Sognet foretagen Bestemmelse.

Degne.

I. Knud Pedersen var Degn her 1631 og nævnes dette Aar blandt Kronens Tjenere i Mandtallet til Pengeskatten, hvorfor det maa formodes, at han allerede da og til sin Død var Herredsskriver til Trods for Forordn.

af 7. Maj 1621 imod, at Degne tillige var Herredsskrivere, men mange Steder i Jylland maatte man af Mangel paa skrivekyndige Folk se bort fra Forordn. Død 1655, begr. 13. Aug.

Han boede i Kaas, og i Aarene 1647—52 boede en Lars Nielsen i Degnebolet, af hvilket han formentlig var Fæster, fordi Degnen ikke selv brugte det.

Knud Pedersen, der 24. Okt. 1646 fik Tingsvidne om, at han ikke formaaede eller havde Formue til at udgive den paabudte Kobber- og Tinskat, var formodentlig to Gange gift. 1⁰ med Margrethe Simonsdatter, hvis Børn, 1. Peder Knudsen i Pandrup og 2. Mette Knudsdatter, gift med Mads Christensen i Pandrup, 1655 24. Juli gav ham Afkald for Arv efter Moderen, og 2⁰ med Maren Madsdatter, begr. 22. Dec. 1667, med hvem han havde Børnene 1. Karen, begr. Paaskedag 1649, 2. Anne, dbt. 1648, 3. Niels, dbt. 1650 og 4. Birgitte, dbt. 1652.

Sidstnævnte er maaske den Birgitte Knudsdatter, Niels Simonsens Hustru i Kaas, som 1698 beskyldtes for Delagtighed i Affattelsen af et Smædeskrift om næsten alle Folk i Sognet, og om hvilket der holdtes Forhør i Jetsmark Kirke. Se Klitgaard: Hvetbo Herred II, S. 492.

II. Laurids Eriksen, der antagelig blev Degn 1655 og nævnes som saadan i Mtr. 1662 og Tbg. 25. Fbr. 1663, var født ca. 1626 og døde 8. Jan. 1678, 53 Aar gl.

Han boede i Degnebolet og var gift med Maren Christensdatter, som ægtede Eftermanden. Med hende havde han mindst 2 Børn: 1. Johanne, dbt. 1659, og Christen, dbt. 1662.

III. Jakob Thuesen Broby blev Degn her 31. Marts 1678, og ægtede 23. Marts 1679 sin Formands Enke

Maren Christensdatter. Han blev Student fra Slagelse 1653 og havde i Aarene 1666—73 været Huslærer hos Provst Jakob Ottesen i Ingstrup, der kaldes hans »Fætter« og var hans Velynder, som stod ham bi under hans langvarige Strid med Sognepræsten Svend Lemvig. Om de nærmere Enkeltheder i Striden maa man indskrænke sig til Henvisning til C. Klitgaard »Hvetbo Herred« II, S. 482 og »Vends. Præstefamilier«, S. 193—200.

Svend Lemvig var utvivlsomt en begavet og dygtig Mand, men ogsaa trættekær og noget brutal i Ord og Handling. Striden begyndte 1686, da Jakob Brobys Avlskarl Kjeld Olsen skulde troloves med en Pige fra Hune og i den Anledning vilde have en Skudsmaalsseddel fra Præsten i Ingstrup paategnet af Lemvig, fordi Vielsen skulde foretages af Præsten i Saltum-Hune. Præsten i Jetsmark sagde til Karlen, at han vel egentlig skulde have en Daler for Paategningen, men han vilde nøjes med Halvdelen — 2 Mk. —, og som den økonomiske Jyde, han var — bød Karlen ham saa 1 Mk., hvorfor Præsten blev vred og ikke vilde udlevere Sedlen. Karlen søgte saa Raad hos den ligesaa stridbare Provst Jakob Ottesen i Ingstrup, der raadede ham til at tage to Vidner med og igen bede om Sedlen.

De kom saa til Svend Lemvig 1. Pinsedag — Vielsen skulde foregaa 2. Pinsedag — og her kom de op at skændes, og Præsten brugte sit Yndlingsudtryk, at han vilde »skide i« Provsten, ligesom han greb Karlen i Haaret og om Halsen og stødte ham op mod Væggen og kaldte ham og de to Vidner for »Flegeler«. Det endte med, at Karlen indstævnede Præsten for en Provsteret, og senere kom den for verdslig Ret, og Provst Ottesen stod stærkt paa Karlens Parti og sagde, at han ikke vilde vedblive med at være Folks »Skidestol«. Sagen kom ogsaa for Viborg

Landsting og for Landemodet i Aalborg, og var imidlertid udartet til en Proces mellem Provst Ottesen og Svend Lemvig, som Biskop Bornemann forgæves søgte at faa bilagt. 1691 kom den igen for Landemodet, og nu var Degnen Jakob Thuesen Broby ogsaa kommet med i den, og den var ogsaa kommet til at dreje sig om nogle nedsættende Udtalelser, som Svend Lemvig havde udtalt om nogle af Biskop Bornemanns udsendte Katekisationsspørgsmaal, der efter LemvigsUdtalelser »var som franzøsisk for Ungdommen« og saa »vidtløftige og ulærlige, at en Studenter, som studerede til Attestats, skulde have nok med at lære dem, hvorfor Ungdommen ikke kunde lære dem«. Ved Efteraarslandemodet 1691 mødtes Parterne igen, og forud havde Lemvig klaget til Biskoppen over Jakob Broby, der efter hans Mening lod Degneboligen forfalde og var uskikkelig m. m., men Præsten havde nu givet Degnen en skriftlig Instruks om, hvad der var hans Embedspligter, og Degnen havde lovet at efterkomme dem. Jakob Broby havde klaget til Biskoppen over, at Svend Lemvig i Enrum havde pryglet ham, saa hans Hoved var »slaget og sprukken bagi«, og han havde afvist ham fra Altergangen. Sagen om Pryglingen gik til Landstingets Afgørelse, men Dombøgerne herfra er ikke bevaret; for sin Afvisning af Degnen fra Altergangen blev Svend Lemvig idømt en Bøde af 10 Rdl.

Ved Efteraarslandemodet 1692 blev han for sin Ulydighed mod Provst Ottesen og for sine utilbørlige Ord dømt til at gøre offentlig Afbigt i Jetsmark Kirke og betale 20 Rdl. til fattige Præsteenker.

Om Jakob Broby blev mere kæphøj efter sin Sognepræsts Nederlag, skal ikke kunne siges, men nogle Dage efter Landemodet 1692 klagede Præsten atter til Biskoppen over, at han førte Kirkebøgerne urigtigt, og Biskoppen henviste ham da paa en affærdigende Maade til at

lade Sagen paakende ved Kjær Herreds Provsteret. Det var sikkert en lykkelig Udgang af Striden, at Jakob Broby blev forflyttet 2 Dec. 1692 til Ingstrup Degnekald og døde der 1699, begr. 31. Marts, 71 Aar gl. Se foran.

IV. Johannes Hansen Sartorius (Skræder) blev kaldet til Degn her 23. Nov 1692 og aflagde Eden 8. Dec. s. A. Han var født ca. 1664, blev Student fra Randers 1686 og havde tidligere været Hører ved Sæby Skole. Han døde 1727, bgr. 3. Dec. Var gift med Mette Pedersdatter, f. o. 1662, begr. 23. Dec. 1742, 80 Aar. Datter af Præsten Peder Berentsen i Hvornum og Maren Kjeldsdatter Trane.

Ægteparret havde 10 Børn, men kun 5 overlevede Faderen, nemlig:

1. Otte S., dbt. 4. Okt. 1695, d. 17 . ., gift 24. Juni 1726 med Anne Hansdatter; de boede i Bundgaard i Jetsmark.

2. Hans Christoffer S., dbt. 23. Dec. 1697, blev Degn i Aggersborg, se derunder.

3. Ide Sofie, dbt. 22. Jan. 1699, begr. Tolstrup 14. Jan. 1757, gift 1725 med Frands Arnold Rasmus-Snæring, f. o. 1699, blev 1739 Skoleholder i Ø. Brønderslev[5]).

4. Abraham S., dbt. 14. Aug. 1701, var 1722 Skytte paa Lundergaard og 1728 paa Sohngaardsholm.

5. Peder S., dbt. 4. Okt. 1702, tjente 1728 paa Refs.

V. Jørgen Christensen Horne. Blev Degn her 14. Feb. 1728 og var født i Aalborg 1707, hvorfra han 1726 blev Student, død 23. Feb. 1766, 1741 var han ikke videre

5) Se I Bd., S. 565.

til Gavn for Præsten paa Grund af sin manglende Evne til at katekisere, men da der ikke var Mangel paa Vilje, haabede man paa hans Forbedring, og næste Gang, der var Visitats, fik han Skudsmaal som flittig i sit Embede og uforargelig i sit Levned. 1748 katekiserede han med Sognets Ungdom i Kirken og i sit Hus med Konfirmanderne. Iøvrigt fik han ogsaa siden hen kun rosende Omtale for sin Embedsførelse som for et kristeligt og ædrueligt Levned. (Vends. Aarb. 1921, S. 49).

12. Feb. 1728 ægtede han 1⁰ Birgitte Nielsdatte Ifversen, døbt 20. Marts 1685, begr. 2. Aug. 1753, Datter af Sognepræst Niels Ifversen Ærø i Tolstrup. Dette Ægteskab var barnløst, og Jørgen Horne ægtede 2⁰ 6. Juli 1756 i Blokhus Maren Jensdatter Brøndlund, f. 1732, d. 1804, Datter af Jens Larsen Østergaard, V. Brønderslev, og Karen Nielsdatter Brøndlund, hvilket Ægteskab ogsaa var barnløst, og J. Hornes Enke skulde have Boet mod at betale 16 Sldr. til hans Arvinger, der ikke nævnes i Skiftet.

Hun ægtede Eftermanden.

VI. Holger Andreas Bondorff blev Degn her 8. April 1766 og ægtede Hornes Enke. Han var Søn af Sognepræsten her Vilh. Fred. Bondorff og Anna Augusta Dietrichsen og var født 24. Juli 1742, blev Student fra Aalborg 1759, teolog. Kandidat 1762 og Kapellan hos Faderen 1769, men var tillige fremdeles Degn her indtil 1774, da han blev Præst her efter samme Aar at være kaldet til Kapellan i Sindal, hvilket Embede han ikke tiltraadte. Han døde 1795, begr. 23. April. Gift 1766 med Formandens Enke Maren Jensdatter Brøndlund, dbt. 11. Maj 1732 i V. Brønderslev, begr. Jetsmark 3. Aug. 1804. Hun boede som Enke i Bundgaard. Ægteskabet var barnløst.

VII. Christen Thomsen Wedsted. Blev Degn her 28. Jan. 1774 efter at have været Degn i Tolstrup-Stenum fra 1752, se I Bd. 486. Søn af Fæstegmd. Thomas Pedersen og Karen Simonsdatter i Vedsted. Han var 1746—48 Lakaj hos Anders Skeel til Birkelse, med hvem han rejste udenlands. Han døde 26. Juni 1776 og var gift med Marie Jørgensdatter Stensgaard, født ca. 1716, død 23. Maj 1803 i Tranum. Wedsted omtales rosende ved Bispevisitatsen 1774. Ægteparret havde mindst to Børn, nemlig: 1. Holger Andreas, f. 1754, d. 1800, som blev Præst i Nørholm-Restrup. 2. Regitze Sofie Amalie Margrete, f. 1756, boede 1803 i Klithuse i Tranum Sogn, hvor hun ejede en Gaard paa 3½ Td. Hk., død 1840, ugift.

VIII. Vitus Bering Thorlund blev Degn her 22. Okt. 1776 og forflyttedes til Saltum 1789. Se Side 37.

IX. Ole Hansen Lind aflagde Ed som Degn her 20. Juli 1789. Var født o. 1742 og døde 29. Maj 1806 i en Alder af ca. 64 Aar. Lind gav sig kun af med Kirkesang. Gift 30. Marts 1791 med Mette Pedersdatter, f. o. 1757, d. 27. April 1815 i Høkerim i Jetsmark. Ingen Børn. Hun var Søster til Lars Pedersen i Kaas, og Linds Arvinger var en Søster Anne Cecilie Bentsen i Løve, der ved hans Død opholdt sig i Kbh. i »Den sorte Ravn« i Dronningensgade 236, endvidere var der en Broder, en Søster og en afdød Søster i Kbh., men dem vidste Linds Enke ingen Besked om, kun at Linds afdøde Søsters Søn Andreas Peter Wisberg, der nu var 21 Aar, havde været hos Linds fra sin Barndom.

X. Anders Rasmussen blev Degn her 12. Juli 1806. Han var født ca. 1774 og døde 7. Juli 1825. Hans

Hustru Charlotte Rasmusdatter døde i Aaby i Febr. 1837. Rasmussen købte 1816 en Parcel af Skjødsholm, hvilken hans Enke solgte efter hans Død.

Da Degnebestillingen blev ophævet, indtraadte han i Rækken af Skolelærere og Kirkesangere ved søndre Skole.

Skoleholdere.

I. 1671 nævnes en Christen Jacobsen, der var Skolemester, som Fadder, maaske har han været Huslærer hos Præsten.

Først fra 1742 synes det, at Skoleforholdene havde faaet en fastere Karakter.

Af de senere Skoleholdere nævnes:

II. Hans Øer, der 1745 fik rosende Omtale. Han fungerede da i Nørre Sogn.

III. Christen Alstrup i søndre Sogn, der boede i Kaas, fik 1745 lignende Skudsmaal. Blev begr. 29. April 1758. Hans Hustru (uden Navn) begr. 11. Juli 1756, 74½ Aar gl.

IV. Niels Clemmensen i Pandrup var ogsaa duelig i sit Embede.

V. Christen Christensen i Brogaards Skole »kom bort fra Skolen« uden at det angives hvorfor. (Vends. Aarb. 1921, S. 49).

VI. I hans Sted kom Christen Winde[6]), der senere blev Degn paa Gjøl og i Vrensted. Allerede som Skoleholder var der godt Haab om ham.

[6]) Se Bd. I, S. 447 og Gjøl.

I søndre og nordre Skole var: VII. Jens Pedersen og VIII. Søren Therkeldsen et Par flittige Arbejdere i Skolen 1753, senere (1757) var de hverken af de allerbedste eller sletteste, men 1761 var Rosen ubetinget. (Vends. Aarb. 1921, S. 49).

Er vist den Søren Skolemester, der boede i Kaas, begr. 4. S. f. Trin. 1772, 56 Aar. Han var gift og havde Børn døbt og begr. i Jetsmark. 1763, 1764 og 1766.

IX. Niels Frost blev Skoleholder 1772, ved søndre Skole, og da Skolerne 1773 sloges sammen til en, blev han Skoleholder ved den og var her til 1788, da han blev Degn i Ø. Brønderslev, hvor han døde 1811. Ved Bispevisitats 1774 omtales Frost rosende.

Blev 24. Maj 1775 paa Burholt i Ø. Brønderslev gift med Kirstine Margrete Hostrup, Datter af Degnen Peder Christen Hostrup i Ø. Brønderslev[7]) og Katrine Ifversen, og altsaa Søster til Provst Peder Hostrup Worm i Ingstrup. Niels Frost og Hustru havde 4 Børn født i Jetsmark, deriblandt Peder Nicolaj Frost, dbt. 21. Maj 1780, d. 28. Febr. 1845, bekendt Skolemand, Dr. phil. og sidst Stiftsprovst i Ribe. Gift 1806 med sit Søskendebarn Petrea Katrine Worm fra Ingstrup[8]).

X. Anders Andersen blev Skoleholder ved Fællesskolen 1788. Da den 1799 atter skulde deles i 2 Skoler, vilde Beboerne i Sognet ikke bidrage til Bygningen, hvis den tidligere Skoleholder Anders Andersen skulde ansættes ved en af dem. Grunden til denne Uvilje er ukendt, og han blev desuagtet ansat ved nordre Skole, da Sognefolkene maatte indrømme, at han ikke manglede Kund-

7) Se Degne i Horsens-Hammer.
8) Se Biografiske Leksika og Erslevs Forfatterleksikon.

skab og Indsigt i sit Embede[9]) og i Provsteindberetningen 1800 anføres om ham, at han havde gode Kundskaber til Skolehold, skønt han ikke var Seminarist.

17. Nov. 1803 udtales, at Skoleholder Anders Andersen forgaar af Græmmelse over, at næsten ingen Børn følger Skolen formedelst dens upassende Beliggenhed[10]) (mellem Pandrup og Bisgaard), men muligt var det dog snarere Beboernes Uvilje mod Skoleholderen, der spores, men samtidigt udtaler Provsten, at »dette Skolehus har engang været godt, men er nu meget forfaldent«, saa det kunde synes, som om det nye Skolehus her endnu ikke var taget i Brug.

Han døde efter 1820. Var gift 1⁰ med Inger Marie Andersdatter Gjørup, f. o. 1741, begr. 30. Dec. 1805, 64 Aar (Skifte 6. Maj 1806).

Ægteparret havde 2 Børn: 1. Anders Christian, f. o. 1777, d. Klostergaard i Jetsmark 5. Aug. 1815, 38 Aar; opholdt sig 1806 paa Læsø, men var senere Medhjælper hos Faderen. 2. Anne Kirstine, f. o. 1782, opholdt sig ved Moderens Død hjemme.

Gift 2⁰ 13. Nov. 1808 i Aaby med Mariane Mikkelsdatter, Datter af Bødker Mikkel Jensen i Aaby.

---

9) Udskiftningsakten for Jetsmark 1799.
10) Bispearkivet Pk. 314, Kirkesyn.

Gjøl.

1553 indberettes til Biskoppen, at Degnebolet ligger til Børglum Kloster, som Degnen siger, og han har et Gadehus af Just Høg (til Vang). 1571 hedder det i Indberetningen: »Degnen haver intet Degnebol. Hans Rente (ɔ:Indkomst) er 2½ Td. Rug, 2½ Td. Byg og 10 Gæs. Den lille Ø i Limfjorden udgør et Kirkesogn for sig.«

Den første Degn, vi hører om her, var Peder Laursen, 1638—39.

Af Aalborg Bytingbøger ses, at Delefogeden til Børglum Kloster paa Øen Jens Munk var mødt 8. April 1639 paa sin Husbonds Just Høgs Vegne og havde klaget over Menighedens Modstand mod at antage en af Just Høg ansat og af Biskoppen eksamineret Degn, og paa Retsdagen 11. Maj oplystes, at en af Menigheden var gaaet op i Degnestolen og havde taget Messesangbogen fra Degnen Peder Laursen, som stod og sang efter den. Husbonden førte Klage over, at Menigheden havde staaet Degnen imod, været modvillig og ulydig, idet den ikke vilde annamme Peder Laursen til Degn efter Husbondens og Øvrighedens Befaling.

Heroverfor gjorde Gjølboerne gældende, at de i Virkeligheden gerne havde taget imod ham, og de havde taget imod Peder Laursen med de samme Rettigheder, som Formanden havde nydt. Han havde ogsaa godt nok betjent dem med Sang og Tjeneste i Kirken, saavel som han havde undervist deres Børn i Katekismus og Børnelærdom.

Sidste Gang, der høres om Sagen, er 7. Oktober 1639, da Delefogeden paa Just Høgs Vegne begærede endelig Dom.

Der mødte imidlertid ingen af de tiltalte til denne Domshandling, og Dommen lød saaledes:

»Saa er nu ingen til nogen Gensvar eller Undskyldning mødt; thi vidste Byfogden ikke andet, end at de jo derudi at have gjort Uret og bør derfor stande til Rette, medens Tingsvidnet stander ved Magt[1]).

Fra Peder Laursen nedstammer antagelig den Slægt D e g n, der i 1700erne var saa talrig paa Gjøl.

Om Degnekaldet hed det 1690:

»Ved Anordning om Degnenes Trient (Trediedel) er mig lovet af hver Gaard 4 Skpr. Byg og af de bedste Boel 2 Skpr. Byg og af de andre Boel 1 Skp., er tilsammen 12 Tdr. Byg.

Offer til hver Højtid: Formedelst Forhøjelse paa Kornet er Sognefolkene ganske uvillige til at ofre og derfor ikke kan naa uden 5—6 Mark.

Paaske- og St. Hansrente skal være Kager, Æg og Ost, men er ganske uvis og kan næppe indbringes hos en halv Snes Mænd.

Ingen Degneboel, men Degnen har sit Logement hos en fattig Mand her i Sognet.

Pension til Aalborg Skole: 3 Tdr. Byg.«

Angaaende Sognets S k o l e v æ s e n skrives i samme Præsteindberetning: »Her er et ringe Skolehus, af gudfrygtige Folks Sammenskud bragt til Veje, men ikke saa meget som en Kaalhave dertil[2]).

Dette »ringe Skolehus« laa ved Kirken og Præstegaarden østligst i Gjøl By og kaldtes senere Ø s t r e S k o l e, men da Johan Hass' Enke, E v a M a r i e H a s s, født

[1]) Kirkehist. Saml. 3. III. 210 ff.
[2]) D. H. Wulff: Stat. Bidrag til Aalborg Stifts Historie, S. 135.

Jepsen, der fra 1704 ejede Birkumgaard, 1713 solgte dette Gods til Købmand Niels Larsen Bjerregaard i Aalborg, Stamfader til den adlede Slægt Berregaard, oprettede Kaptajn ved Prins Christians Regiment Albert Deichmann, der 1704 blev gift med Eva Dortea Katrine Hass, og som havde Ophold hos Svigermoderen, en Vestre Skole, og sammen med Niels Bjerregaard gav han 700 Rdl. til Skolens Vedligeholdelse og fattige Børns Skolegang, hvilket Beløbs Renter ydedes af Birkumgaards Ejer.

Den østre Skole fik af Sofie Hedevig Rantzau, gift 1714 med Ove Skeel til Birkelse, og som Skolens Patron, noget af Kirkens Jord, men den var oprettet af Øens Beboere[3]). 1736 indberettede Præsten A. Thorning:

»Paa Gjøl findes 2 Skolehuse, et, som var før min Tid og siges at skulle af Sl. Kaptajn Deichmann og Sl. Niels Bjerregaard, da Købet om Godset her (ɔ: Birkumgaard) blev sluttet af dem, være givet en Kapital til ...

Og som jeg ved min Ankomst her (ɔ: 1715) befandt, at ét Skolehus ej kunde være nok, saa var jeg om at faa Kirkens Patronesse, højvelbaarne Friherreinde Scheel til at give os Forlov at opbygge et Skolehus paa et Stykke Jord liggende norden for Kirken og den tilhørende, og til dens Opbyggelse gav jeg først 10 Sldlr. og fik saa Sognefolkene til at give lidet, hver efter sin Evne og Vilje, og fik vi 22 Sldlr. 3 Mk. 9 Sk. samlet af Sognet foruden de 10 Sldlr., som jeg selv gav, men som det intet kunde gøre det alt sammen, saa tog jeg mig Resten paa at bekoste, og vi fik Huset færdigt og strax en Skolemester i det, men dertil slet intet Tillæg for Skoleholderen uden det lidet,

[3]) Alb. Thuras Beskrivelse af Kirkerne i Vendsyssel, »Vends. Aarbøger« 1922, S. 316 og Præsteindb. 1736 i »Vends. Aarb.« 1921, S. 51.

han kan faa af de Børn, der gaar til ham, og hertil har jeg holdt Skolehuset vedlige, men kunde man faa noget Tillæg dertil, saa var det godt for saa mange fattige Børn som Forældre falder fra eller er saa forarmede, at de ej kan holde dem i Skole, hvilket jeg ellers, som Gud ved, har holdt frem, saa vidt jeg har formaaet, og saa længe Fiskeriet var godt, fik slige Børn at gaa om i Kost i Sognet for at søge Skolen, men nu det svier til os alle, at Fiskeriet tager af Aar efter Aar er slige ej at faa nu og Skolemesteren lider derover og har lidet at leve af, saasom her er saa faa, der formaar at holde deres Børn i Skole saa længe som tilforn.«

Til Vestre Skole blev 1796 henlagt 8 Rdl. til Skoleholderens Løn (Collegialtidende 1805, S. 633).

Degne.

I. Peder Laursen, se foran.

II. Peder Thomsen Amnioppidanus (fra Aaby) var født o. 1645 og blev 1665 Student fra Aalborg. Han var Søn af Præsten Thomas Henriksen Hjøring i Aaby og Gertrud Ferslev. Han ansattes her 1685[4]). 1709 var han Fadder paa Gjøl og døde antagelig 1714. Hans latiniserede Navn fejlskrevet i Univers. Matr.

III. Laurentius Winde, 1714—29, Søn af Provst Niels Winde, Gjøl, og Mette Hansdtr. Tancke. Laurids Winde begr. 21. Juni 1729.

IV. Thomas Arentsen Printzler. Var født o. 1685 og døde 3. April 1754, 69 Aar 9 Uger. Blev Degn her 1729. Var fra Serup og var Søn af Præsten Arnt

[4]) C. Klitgaard: Vendsysselske Præstefamilier, S. 9.

Printzler i Serup og Johanne Marie Winde. Han havde et godt Vidnesbyrd for sin Livsførelse og roses ved Visitats tillige for sin Flid ved Undervisningen, men til Skolehold var han dog — efter den næste Indberetning — ikke bekvem, og dette besørgedes derfor af to Skoleholdere. 1746 underviste han dog de unge til Konfirmation om Vinteraftenerne.

Hans Formueforhold var 1743 saa ringe, at han ikke kunde svare Kopskat, uagtet han som Bierhverv havde fæstet et Sted der paa Øen[5]).

1749 var han imidlertid bleven gammel og skrøbelig og forrettede sit Embede ved Hjælp af Substitutten Niels Laursen Brøndlund, der lærte og levede vel. Printzler blev gift Gjøl 13. Dec. 1733 med Christence Sørensdatter, der overlevede ham. De havde ingen Børn, og Degnens eneste Arving var hans Søster Geske Catrine Arentsdatter Printzler, Enke efter Provst Anders Thorning paa Gjøl. I hans Bo fandtes hverken Guld, Sølv eller rede Penge, men derimod et Par Brændevinskedler af Kobber.

Der blev ca. 13½ Rdlr. til Deling mellem Degneenken og Provstens Enke, og Provstinden erklærede, at hun frafaldt Krav om Arv, hvis Degneenken bekostede et skikkeligt Ligtræ over sin afdøde Mand, hvad hun lovede.

V. Christen Hansen Winde, 1754—71. Præstesøn fra Saltum, døbt der 15. Sept. 1728, Søn af Hans Nielsen Winde og Birthe Christensdatter Wibroe.

Tjente 1745 Mourits Gleerup paa Dronninglund, antagelig som Skriver eller Huslærer, og var 1745 Fadder i Hjallerup Kro.

1751 var han Skoleholder i Thorup i Dronninglund S., i

5) Vends. Aarb. IV, S. 51.

hvilken Stilling, der næredes godt Haab om ham (se Skoler og Degne I, S. 339), blev 2. Juni 1754 Degn paa Gjøl. Det anføres om ham, at han var ganske opbyggelig i sit Degne- og Skoleembede samt skikkelig og uforargelig i Levned. Da Skoleholder Niels Brøndlund var død 1762, overtog Winde selv Skoleundervisningen. 1771 blev han Degn i Vrensted, hvor han døde 1. Aug. 1793.

Sammen med sin Broder Jens Hansen Winde lod han i Hune Kirke 1774 under et Epitafium over Faderen indmure en Egetavle med følgende Indskrift[6]):

Her neden under denne Sten
Fra Verdens Stød og Møje
Sig hviler vores døde Been;
Men Sjælen i det Høye.

Gjør hvo Du er os ey Uroe,
Den Stund Du er paa Veye,
I vores mørke Jordeboe
Og Gravens trange Leye.

Omkast os ej vort Hvilested
Fordi vi ere døde;
Men lad sove her i Fred
Til vi vor Jesum møde[7]).

En anden Broder, Lauritz Winde, der var Købmand i Aalborg, havde 1772 ladet opsætte et Epitafium af Sten og Marmor over Forældrenes Grav i Hune Kirke, og det synes de to Degnebrødre at have følt sig tilsidesat ved og forlangte deres Plade opsat.

1785 hed det om Chr. Winde, at han meget troligen havde efterkommet sine Embedspligter. Ungdommen betegnedes som meget god.

[6]) Den kendes ogsaa fra flere Gravskrifter, saaledes paa Dronninglund Kirkegaard.
[7]) C. Klitgaard: Hvetbo Herred II, S. 320.

G. 1⁰ i Jerslev 29. Sept. 1751 med Mette Pedersdatter Kjærulf[8]) af Svennum, f. Jerslev 14. Aug. 1708, død Vrensted 19. Novbr. 1783, Datterdatter af den bekendte Skribent Peder Dyrskjøt.

G. 2⁰ i Stuen paa Asdal 8. Sept. 1784 med Mette Marie Mortensdatter Alter, f. o. 1748, Datter af N. N. og Karen Stephansdatter, f. o. 1712, som 1787 opholdt sig hos Datter og Svigersøn i Vrensted.

Winde havde ingen Børn i sine Ægteskaber, og imellem ham og hans første Hustru var oprettet Testamente 1783, i Følge hvilket der i Tilfælde af, at hun døde først, skulde udbetales 10 Sldlr. til hendes Arvinger.

VI. Christen Sørensen, 1771—1798. Han var født o. 1733 og døde 1798, begr. 20. Dec., 65 Aar gl. Han havde tidligere været Skoleholder og Skrædder i Lindholm og Nørresundby og blev 1771 Degn paa Gjøl, hvor han 24. Nov. 1771 ægtede Mette Andersdatter, f. o. 1739, begr. 14. Maj 1802, 63 Aar gl. Med hende havde han 4 Børn, nemlig[9]):

1. Anders Christensen, dbt. Nørresundby 29. Maj 1763.

2. Johanne Marie Christensdtr., dbt. sst. 17. Nov. 1764.

3. Niels Lassen Holm, f. Lindholm 15. Okt. 1769, d. 7. Juli 1839 som Sognepræst paa Nordstrømø, Færøerne.

4. Severin Christensen, dbt. Gjøl 20. Feb. 1774, begr. 24. April 1774.

Christen Sørensen fik 1785 af sin Provst det Vidnesbyrd, at han førte et meget skikkeligt og stille Levned og forrettede sit Embede baade i Kirken og i den østre Skole upaaklageligt og med al Flid.

[8]) C. Klitgaard: Kjærulfske Studier, S. 59.
[9]) Personalh. Tidsskr. 10. I, S. 157.

VII. Morten Nielsen blev Degn her 1798 og var vist i Embedet til 1814. Er ikke fundet død paa Gjøl 1812—16.

Om Morten Nielsen berettes, at han holdt Skole, og saa vidt Provst Peder Worm i Ingstrup kunde vente ved Visitats 25. Okt. 1803 »af den aldrende og svage Mand, fandt jeg Børnene undervist ulastelig«[10]), og Skolehuset var i god Stand. 4 Feb. 1809 var Degnen Forlover for sin nedennævnte Søn og Efterfølger.

Morten Nielsen fik antagelig den daværende Skoleholder i vestre Skole Søren Sørensen Mariager til Medhjælper i Degneembedet, thi han siges i Provstevisitatsen 25. Okt. 1803 at være Skoleholder og Degn.

VIII. Christen Mortensen blev Degn her 1814. Var Søn af Formanden og født o. 1782, døde som Lærer og Kirkesanger her 14. Dec. 1846, 66 Aar gl.. Var 1810 Skoleholder i Thise. Gift Gjøl 4. Febr. 1809 med Pigen Anne Jensdatter, med hvem han havde en Datter Anna Christensdatter, dbt. Gjøl 27. Maj 1810.

Skoleholdere.

Østre Skole.

I. Jens Skolemester var her 1690. Var gift med Anne Mortensdatter. Børn dbt. her:

1. Jens Jensen, 23. Feb. 1690.
2. Karen Jensdatter, 25. Nov. 1692.

II. Niels Lauridsen Bay var Skoleholder her 1797 og boede 1706 i Bejlegaard. Var født o. 1666 og blev begr. 19. April 1730, 64 Aar. Gift her 22. Sept. 1697 med Katrine Christensdatter Getreuer. Børn:

---

10) Aalborg Bispearkiv, Pakke 314.

1. Laurids Bay, dbt. 13. Juni 1700, død uden Livsarvinger før 1792.

2. Christian Bay, dbt. 8. Nov. 1702, d. Kbh. før 1792, uden Livsarvinger.

3. og 4. Johanne Bay og Anne Bay, dbt. 21. Okt. 1703, Tvill., døde uden Livsarvinger før 1792.

5. Søren Bay, dbt. 16. Nov. 1704, død 1753, Guldsmed i Løvstræde i Kbh. Hans Guldsmedemærke er Nr. 444 i Jørgen Olriks Samling.

6. Margrete Bay, dbt. 15. Maj 1706, død uden Livsarvinger før 1792.

7. Anne Marie Bay, dbt. 20. Okt. 1709, gift med Skoleholder her N. L. Brøndlund.

8. Kirstine Bay, dbt. 6. Juli 1712, død uden Livsarvinger før 1792.

I Niels Bays Tid nævnes en Substitut Diderik Christensen, som døde 1730 og blev begr. 12. Feb., 64 Aar gl.

III. Christen Skoleholder gift med Kirsten Jensdatter var her ogsaa i Niels Bays Tid; han havde 3 Børn døbt her, nemlig:

1. Anne, 1709.

2. Niels, 1712.

3. Jens, 1717, antagelig den Jens Christensen Skolemester, som blev begr. har 6. Marts 1785, 67¾ Aar gl.

IV. Niels Laursen Brøndlund. Var Substitut hos Degnen Printzler 1746 og var født o. 1696, begr. 25. April 1762, 66 Aar. Han var Broder til Jens Laursen i Østergaard i V. Brønderslev, hvis Hustru hed Maren Nielsdatter Brøndlund og var Søster til Jens Nielsen Brøndlund til Nørre Elkjær,

hvilket Slægtsnavn Substitutten og hans Børn ogsaa antog. Han blev 12. Dec. 1743 gift paa Gjøl med Anne Marie Bay (se foran S. 70), d. 17. Aug. 1792 med hvem han i Aarene 1745—49 havde 3 Sønner, der alle døde som Børn. Brøndlund arvedes af sin Broder Jens Laursen i Østergaards Børn og sin Søster Kirsten Laursdatters Børn med Hans Jensen i Sulsted, og hun af sine Broderbørn i Kbh. I hans Dødsbo var bl. a. en rød Egekiste med Beslag, et rødt udgraveret, firkantet gammeldags Egeskrin, en hvid Fyrrekiste og en paneleret Seng (Gejstl. Skiftepr. 1762, Bl. 251).

Om Brøndlund skrives 1762, at han »med Berømmelse havde forestaaet Skolen paa østre Landet«.

Efter Brøndlunds Død 1762 holdt Degnen Chr. Winde selv Skole en Tid, men derefter kom atter en Skoleholder, nemlig

V. Enevold Pedersen, f. o. 1748, begr. 27. Sept. 1770, 22 Aar gl. Han var ugift, og hans ringe Efterladenskaber til Værdi af 6 Rdl. 5 Mk. arvedes af hans Søskende: Jens Pedersen i Kvorup; Kirsten Pedersdatter, gift med Niels Klemmensen i Jetsmark; Sofie Pedersdatter, gift med Niels Bejstrup i Gjøttrup, Johanne Pedersdatter gift med Klokker Salve Jakobsen Leuth i Mandal; Anne Sofie Pedersdatter, ugift, hos sin Broder i Jetsmark.

Efter Enevold Pedersens Død synes Degnen Christen Sørensen selv at have betjent Østre Skole fra 1771 i en Aarrække, men 1795 træffer vi

VI. Anders Christensen som Skoleholder her. Han var gift med Karen Andersdatter, og de fik 22. Nov. 1795 en Datter dbt. Johanne Marie Andersdtr.

VII. Aksel Pedersen var antagelig Skoleholder ved denne Skole 31. Marts 1812, da han i Ægteskab med Ellen Marie Pedersdatter fik en Søn dbt. Niels Akselsen.

Vestre Skole.

I. Thomas Skolemester, f. o. 1690, begr. 11. Nov. 1737, 47 Aar gl. Var Skolemester her 1720 og deltog 17. Juni 1726 sammen med Birkumgaards Fæstere med flere i en stor Klapjagt paa Ulve i Vildmosens sydlige Del[11]), foranstaltet af Jørgen Bille til (Gl.) Vraa.

Han var gift med Birgitte Sørensdatter og havde følgende Børn døbt paa Gjøl::

1. Peder Thomsen, dbt. 18. Aug. 1720, vist død samme Aar.
2. Peder Thomsen, dbt. 11. Juni 1721.
3. Thøger Thomsen, dbt. 7. Jan. 1723.
4. Sofie Thomasdtr., dbt. 23. Feb. 1724.
5. Ove Thomsen, dbt. 14. Aug. 1725.

II. Nikolaj Frands Hansen Agri var antagelig fra Agri paa Mols og var 1724 og 1728 Fadder hos Degnen i Flade-Fladstrand Jens Højmark. Blev ved Bispevisitatsen 1746 formanet til mere Flid. 12. Nov. 1730 blev han i Tolstrup gift med Helene Hansdatter Guldberg, med hvem han havde følgende Børn:

1. Hans Lorents Agri, dbt. 24. Juni 1731 i Tolstrup.
2. Niels Agri, dbt. 26. Dec. 1734.
3. Helene Agri, dbt. 13. Dec. 1739.

III. Jørgen Pedersen Bjerregaard eller Bjerremand nævnes her 1749 og 1764. Gift med

11) Kjær-Hvetbo H. Justitspr. 1726, Bl. 572 b.

Maren Nielsdatter. Børn: Sofie Bjerregaard, dbt. 11. Juni 1761, Karen Bjerregaard, dbt. 14. Okt. 1764.

Han virkede 1749 til Opbyggelse og Nytte og var eksemplarisk i sit Levned. Ses ikke død paa Gjøl 1764—67.

IV. Niels Sørensen Grindsted, f. o. 1730, begr. 17. Feb. 1771, 41 Aar, var Skoleholder her 1770, da han 26. Juli var tilstede ved Skifte i Østre Skole.

V. Niels Christensen, f. o. 1737, begr. 20. Maj 1771. Var Søn af Snedker Christen Christensen i Nørhalne i Biersted Sogn og var gift med Anne Pedersdatter, med hvem han kun havde Datteren Anne Nielsdatter, der var 20 Uger ved Faderens Død.

VI. Jens Christensen, f. o. 1717, begr. 6. Marts 1785[12]), 67¾ Aar, var Skoleholder her 1. Dec. 1785, da han af Provst Jungersen fik Vidnesbyrd om, at han førte et ganske skikkeligt og stille Levned og anvendte al sin Tid paa Skolebørnenes Undervisning.

VII. Søren Sørensen Mariager var fra Gaarden Mariager paa Gjøl og var født o. 1773, d. 10. Marts 1858, 85 Aar gl. Var Søn af Søren . . . . og Else Madsdatter[13]).

I Sommeren 1803 byggedes der et nyt Skolehus til ham, og 25. Okt. 1803 hedder det i Indberetning om Visitats: »Underviser en talrig Ungdom med god Orden og Nøjagtighed«. Paa dette Tidspunkt var han vist adjungeret Degn hos den gamle Morten Nielsen. Gift Gjøl 2. Okt.

---

12) Maa være 1786.

13) Om Slægten Mariager se Aalborg Amts Aarbog 1937, S. 344 f.

1802 med Anne Katrine Jørgensdatter. (Forlovere Jørgen Christensen og Jens Sørensen). Børn:

1. Søren Mariager, dbt. 19. Okt. 1802.
2. Jens Christian Mariager, dbt. 3. Feb. 1805.
3. Else Mariager, dbt. 15. Feb. 1807.
4. Jørgen Mariager, hjdbt. 28. Marts 1810.
5. Christen Mariager, dbt. 15. Nov. 1812, død samme Dag.
6. Kirsten Mariager, dbt. 14. Aug. 1814.

Rettelse: S. 41, L. 4 f. n. 1708, læs 1768.

LÆSØ BIRK

Af C KLITGAARD

18. Januar 1640 fik Biskop Hans Vandal i Viborg Missive, at Anders Jensen Skaboe boende paa Læsø har berettet, at der ingen Skoler er paa Læsø, og Biskoppen faar derfor Ordre til at indberette til Kongen om, hvorledes denne Mangel bedst kan afhjælpes, og om Anders Jensen er dygtig nok til at forestaa en Skole[1]).

Degne.

1. Peder Jakobsen Skriver i Hals blev 22. Juni 1687 udnævnt til Birkeskriver paa Læsø med Forpligtelse til at undervise Ungdommen i Læsning, Skrivning og Regning. Paa samme Tid var der en Degn for Byrum-Vesterø Sogne, men nogle Aar senere nedlagdes Embedet i Hals S. paa Grund af Sandflugt, og 19. Jan. 1722 begr. Degnen Svend Pedersen af Hals, 61 Aar.

2. Christen Dahl var Degn paa Læsø 1721 og var gift med Margrete Thomasdatter. De ses ikke døde paa Læsø, saa Dahl har maaske faaet andet Embede, men er snarest den Christen Larsen Degn, der blev begr. i Byrum 22. S. e. Tr. 1725.. Medens de var i Byrum fik de 3 Børn døbt der:

a. Elisabet Maria, dbt. 1. Jan. 1721, begr. 8 Dage gl.

b. Samuel, dbt. 1. S. i Adv. 1721.

c. Niels, dbt. Helligtrek. 1724. Blandt Fadderne Student Jochum Dreves.

---

[1]) Kancelliets Brb.

d. ? Christen, f. 17 . ., begr. 6. S. e. Tr. 1727 »Gamle Christen Degns Søn Christen«.

3. Christian Kopp blev Degn paa Læsø 1725 og blev begr. her 26. Jan. 1734. Han hørte til Købmandsslægten Kuur-Kopp fra Randers og var Søn af Købmand Henrik Kopp og Hustru Lisbet Kuur, hvis Søn Johan Kuur Kopp var Sognepræst i Als 1708—33.

Degnen Chr. Kopp var Student, men 1724 »geraaden i Armod«[2]). Var gift med Karen Christensdatter Thorsager, der døde i Viborg 8. April 1752[3]). Af deres Børn er kun de to yngste født paa Læsø. Børn:

a. Adelheide Magdalena, f. o. 1717, levede 1752.

b. Iver Nikolaj, f. o. 1722, var 1752 ugift Købmandskarl i Hobro.

c. Elisabet Marie, f. o. 1724, opholdt sig 1752 hos sin Moster i Randers og blev s. A. gift med Erik Bentsen Huld i Randers.

d. Henrik Christian, dbt. 18. S. e. Tr. 1726, Student Viborg 1750, var 1752 »taabelig« (ɔ: sindssyg) og opholdt sig hos Søsteren Adelheide Margrete.

e. Johan(nes) Cuur, dbt. 1. S. e. P. 1730, var Student fra Viborg og opholdt sig 1752 i Rødding (antagelig R. i Nørlyng Herred).

4. Otto Severin Møller, dbt. Sæby 1. S. i F. 1707, begr. 25. April 1780, Søn af Skræder i Sæby Jakob Pedersen Møller og Johanne Pedersdtr. Blev 1726 Student fra Sæby Latinskole og var 1728 Huslærer i Klitgaard paa Læsø, blev 1730 i Sæby udlagt som Fader til Katrine Nielsdatters Søn Niels, dbt. 25. Dec., og blev 1734 kaldet til Degn paa Læsø, hvor han 7. Feb. 1738

[2]) Jyske Saml. 3. II. 145.
[3]) Skifte efter begge i Nørlyng H. gejstl. Skiftepr.

ægtede Birgitte Marie Kirchemoe, f. 1714, begr. Byrum 5. Juli 1765[4]), Datter af Sognepræsten paa Læsø Niels Kirchemoe og Karen Carlsdatter Kock. Børn døbt i Byrum:

a. Niels, dbt. 1. Jan. 1739, d. før 1780, nærmere Oplysninger savnes.

b. Karen, dbt. 18. S. e. Tr. 1742, var 1780 gift med Købmand Chr. Hansen Ell i Sæby.

c. Johanne Petrine, dbt. 24. Juni 1745, konf. 1760, opholdt sig 1780 som ugift hos sin Slægtning Byskriver Wirenfeldt i Thisted[5]).

d. Birgitte, f. 1747, begr. Ugilt 4. Juli 1806, opholdt sig 1780 hos sit »Søskendebarn« Sognepræst Hans Boye i Ugilt og blev 19. Okt. 1785 gift med Degnen Anders Christensen i Ugilt. Hun er glemt indført i Byrum Kgb. 1747.

e. Martha Margrete, dbt. 2. S. e. Helligtrekonger 1750, d. Aasted 28. Maj 1826, gift Sæby 18. Dec. 1783 med Markus Christian Zeuthen, f. Dorf i Dronninglund 1742, d. Aasted 9. Marts 1822, boede først paa Læsø, Købmand i Sæby 1783, Skoleholder i Sæsing i Taars 1799 og blev da Kordegn i Sæby, hvorfra han blev Degn i Aasted-Skærum, se foran[6]).

f. Abelone, dbt. 3. S. i Fasten 1751, d. 4. Okt. 1800, opholdt sig i Kornum Præstegaard og blev 2. Sept. 1778 gift med Sognepræst i Ørre Niels Kjærulf, f. 1742, d. 1804[7]).

g. Jacob, dbt. 5. S. e. Tr. 1754, begr. 16. Febr. 1762.

h. Johannes Kirchemoe Severin, dbt. 4. S. e. Tr. 1757, d. ...., ses ikke død paa Læsø, hvor han boede 1784. Gift Læsø 25. S. e. Tr. 1779 med Jomfru

---

4) Skifte Nørlyng H. gejstl. Skiftepr. 1768—87 og Jyske Efterretninger 34/1780.
5) Se nærmere I Bd., S. 120.
6) a. St. S. 63.
7) C. Klitgaard: Kjærulfske Studier, S. 133 f.

Louise Constant af den franske reformerte Kirke i København. 3 Børn døbt Læsø 1781—83.

(I Byrum boede 1747 en Mikkel Mortensen Degn og Hustru Margrete Jensdatter Falenkamp, men han var ikke Degn paa Læsø).

5. Søren Malling blev Degn paa Læsø 1780. Var f. o. 1745 og d. i Byrum 30. Marts 1815, 70 Aar gl. i slette Formuesomstændigheder. Gift 1⁰ med Kirstine Margrete Petersen, f. o. 1758, begr. Byrum 26. Juni 1786, 28 Aar gl.; gift 2⁰ Byrum Sexagesima 1787 med Jomfru Margrethe Albertsdatter Bak. Børn:

a. Christian, f. o. 1776 (før Faderen kom til Læsø), konf. 1792.

b. Hans Peter, dbt. 21. f. Tr. 1783, konf. 1800.

c. Et Barn, f. før 1787.

Skoleholdere.

Hals Sogn.

1. Claus Hansen Bang, f. o. 1722, begr. her 9. Juni 1779, 57 Aar, Søn af Sognepræst Hans Nielsen Bang i Vang i Thy og Mette Madsdtr. Rostoch. Claus Bang boede 1751 i Vraa, hvor hans Broder Hans var Degn; s. A. blev Claus Skoleholder i Em og fra 1757 til 1764 var han Skoleholder i Hellum, hvor han blev ruineret af Ildebrand og nær selv var blevet indebrændt med Kone og 7 Børn. Han boede derefter i Skæve og kom til Hellevad (1768) og endelig til Læsø o. 1772.

Skoleholderen i Hals Sogn lønnedes fra 1752 af Kapellanen i Byrum-Vesterø. Claus Bang kom hertil o. 1772, og han boede i Bangsbo. G. o. 1747 med Gertrud Jespersdatter, f. o. 1720, begr. her 29. Nov. 1776[8]),

[8]) Skifte Nørlyng H. gejstl. Skiftepr.

Datter af Jesper Poulsen i Sønder Vraa[9]). Claus Bang befattede sig med Kirurgi. Børn:

a. Anders, dbt. Vraa 17. Nov. 1748, tjente 1776 paa Klitgaard paa Læsø, gift der 1779 med Kirsten Sørensdatter Skovsmose.

b. Hans, dbt. Em 25. Juli 1751, tjente 1776 paa Boller i Taars Sogn.

c. Mette Rostoch, dbt. Em 20. Maj 1753, levede 1776, vist hjemme.

d. Mads Paulin, dbt. Em 6. Juli 1755, levede 1776 i Tjeneste paa Læsø.

e. Johan, f. og d. o. 1757.

f. Bertel, f. og d. o. 1757.

g. Abigael Marie, f. og d. o. 1759.

h. Jens Christian, hjd. Hellum 2. Aug. 1761, opholdt sig 1776 hos Farbroderen Hans Bang, Degn i Vraa-Em-Serreslev.

i. Jesper Nikolaj, hjd. 2. Aug. 1761, hjemme 1776; konf. 1780.

j. Abigael, dbt. Hellum 4. Marts 1764, hjemme 1776.

2 Peder Baltzer Dvergetved, f. o. 1764, d. 24. Dec. 1831, 67 Aar. Gift 1° med Margrethe Svendsdatter Birch, f. o. 1757, begr. 9. Dec. 1805, 48 Aar. Gift 2° 23. Marts 1806 med Else Katrine Svendsdatter Birch. Børn:

a. Anders »Larsen«, dbt. 20. Dec. 1801.

b. Peder »Andersen«, dbt. konf. 12. Okt. 1806.

c. Svend »Birch«, dbt. konf. 24. April 1808. d. 1808.

d. Anne »Kjærulf«, dbt. konf. 23. Okt. 1808, d. 1809.

---

9) Jfv. F. E. Hundrup »Oluf Bangs Efterk.«, S. 23.

e. Jens »Marchussen«, dbt. konf. 6. Aug. 1809, d. 1810.

f. Christian, dbt. konf. 11. Nov. 1810.

g. Stephan »Nielsen«, dbt. konf. 2. Aug. 1812.

Skolcholdere i Vesterø.

Christen Jørgensen Kiel blev Skoleholder her o. 1801 og døde her 27. April 1833, konstitueret som Skolelærer[10]).

Han var født i Højrup i Horne Sogn, dbt. 1. Jan. 1764, Søn af Gmd. Jørgen Lauridsen Kiel og Anna Jensdatter. Efter 17. Dec. 1787 at være blevet gift i Mygdal, eller muligt noget før, blev han vist Medhjælper hos Skoleholder Peder Rosenhof i Mygdal, som var gift med hans Kones Moder i dennes andet Ægteskab, og her synes han at have været til Aar 1800, da han blev Skoleholder i Bangsbostrand, hvor hans Hustrus Broder Anders Smidt da var Skoleholder, men opgav denne Stilling for at blive Murermester der, og fra Bangsbostrand kom Kiel saa kort efter til Vesterø. Han var gift med Inger Marie Smidt, f. Mygdal 1766, d. Vesterø 10. Okt. 1847, Datter af den ansete Skoleholder Rasmus Andersen Smidt og Kirsten Poulsdatter[11]).

Ægteparret havde antagelig kun Sønnen Rasmus Smidt, f. og d. Vesterø 1801.

---

10) Skifte 1833.

11) Se dette Værks Bd. I, S. 81 og 147.